

ΕΙΡΗΝΗ Η ΑΘΗΝΑΙΑ

ΣΙΩΠΗΛΑ

Βιβλιοθήκη

Γεωργίου Θ. Κανδυγιάδου - Κάνεως

Διδασκάλου - Συμβολογράφου

ἐξ Ερμούπολεως τοῦ Πόντου.

Ἀπρίλιος 27-7-1949

Κανδυγιάδης
Κάνεως

ΑΘΗΝΑΙ

1938

ΣΤΟΝ ΑΔΕΡΦΟ ΜΟΥ

*Δὲν ὑπάρχει παρελθὸν καὶ παρόν.
Ἡ ζωὴ εἶναι ἀδιαίρετη.*

ΑΝΑΡΡΩΣΗ

14

Τὰ μάτια μου δὲν ἀντέχουν ἀκόμα στὸ φῶς . . . καὶ ὅμως μένουν στηλωμένα στὸ ἄνοιγμα ποὺ σχηματίζουν τὰ κουφωτὰ παραθυρόφυλλα. Εἶναι ἥλιος ἔξω; Ὁχι, δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἥλιος. Ἐκτὸς ἂν ἄλλαξε κι αὐτός, ἀπὸ τότε ποὺ ἔχω νὰ τὸν δῶ, ἂν κρύωσε ἡ φλογισμένη καρδιά του καὶ ἀπὸ κόκκινος ἔγινε ἄσπρος.

Κοιτάζω τὰ χέρια μου ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν πλεξίδες τὰ μαλλιά μου, νὰ πέφτουν στὰ σκεπάσματά μου καὶ νὰ σηκώνονται. Μοῦ φαίνονται σὰν πρωτοῖδωμένα πράγματα, καθὼς κινοῦνται ἔτσι ἀργὰ καὶ εἶναι στιγμὲς ποὺ τὰ φοβᾶμαι. Μὰ αὐτὸ δὲ βαστᾷ πολὺ, ἓνα χαμό-

γελο περνᾷ ἀπὸ τὰ χεῖλη μου πὺν μὲ ποτίζει
ὥς μέσα. Μπορεῖς νὰ τοῦ δώσης ὅποιαν ἐξή-
γηση θέλεις, ἐγὼ δὲν μπορῶ.

Κατεβάζω τὰ πόδια ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ
σηκώνομαι, ἀκουμπώντας στὸ τραπέζι πὺν
εἶναι πλάϊ μου καὶ στὴν καρέκλα. Τὸ σῶμα μου
τρῖξει, σὰ νὰ μπαίνουν τὰ κόκαλα στὴ θέση
τους. Καθὼς κοιτάζω γύρω, μοῦ φαίνεται πὺς
ἀπὸ τότε πὺν ἀρρώστησα εἶμαι πιὸ ψηλὴ, ὅτι
ἂν σηκώσω τὸ χέρι, θὰ γράψω στὸν ἀσθέστη
τοῦ ταβανιοῦ. Καὶ θὰ ἔγραφα ἓνα ὄνομα καὶ
μιὰ χρονολογία . . .

Ἀπὸ μακριὰ ἀκούγονται οἱ φωνές τῶν
ἐμπόρων τοῦ δρόμου, θολές καὶ ἀδύνατες σὰν
παιδικές. «Θὰ πάω κάτω. Μήπως θέλεις τί-
ποτε;» ρωτᾷ κάποια γυναῖκα, σκύθοντας στὸ
κουφωτὸ παραθυρόφυλλο. Τὸ πρόσωπό της
μοῦ θυμίζει τὰ ἐξωτικὰ φυτὰ μὲ τὸ ἀνθρώπινο
ἔνστικτο. Ἐκεῖνο πὺν θέλω, εἶναι νὰ φύγῃ ἀπὸ
κεῖ, γιὰ νὰ βλέπω τὴ στήλῃ τοῦ ἄσπρου φωτός.

Οἱ φωνές λίγο-λίγο γίνονται ἓνα κουβάρι
πὺν κυλάει ὅλο καὶ πιὸ μακριά, σὰν ἐκεῖ κάτω,

στά σύνορα τῆς περιοχῆς, πολλοὶ ἄνθρωποι
νὰ κουβαλοῦν ὑλικά κάτι νὰ χτίσουν.

Αὐτὴ τὴ στιγμή, ἡ καρέκλα κοντά μου εἶναι
ἄδεια. Μὰ ἐγώ, καὶ μόνη ποὺ εἶμαι, θὰ βάλω
δύναμη καὶ θὰ σηκωθῶ. Θὰ σηκωθῶ καὶ θὰ
πάω, ὅπως μπορῶ, ν' ἀνοίξω τὰ γυρτὰ φύλλα.
Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ βρῶ τὴ δύναμη. Θ' ἀνοίξω
τὰ φύλλα νὰ ἰδῶ ἔξω. Εἶναι καιρός, πού, ὅταν
ὁ νοῦς μου γυρίζη στὴ ζωὴ καὶ στὸν κόσμο,
μοῦ ἔρχεται μιὰ ἀνάμνηση μακρινή, κάτι σὰν
ἀόριστο καὶ ἀφηρημένο. Καὶ ὅμως μοῦ λένε
ὅτι ὅλα εἶναι ὅπως πρῶτα. Οἱ ἄνθρωποι σπέρ-
νουν καὶ θερίζουν, καῖνε τὶς θημωνιές καὶ τὰ
βάτα, γιὰ νὰ χαράξουν δρόμους πρὸς τὶς κορυ-
φές τῶν βουνῶν, καὶ ὅτι πᾶνε νὰ κατακτήσουν
ὡς καὶ τὶς μυστικὲς δυνάμεις ἀκόμα. Ὁ θεὸς
ἄς τοὺς συγχωρέσῃ τὴν ἀφέλεια. Μοῦ λένε
καὶ ἄλλα. Ἱστορίες καὶ πράματα, ποὺ γιὰ
πολλὴν ὥραν ὕστερα τὰ βλέπω μπροστά μου
καὶ τάχα γίνονται θάλασσες καὶ μὲ ταξιδεύουν,
ἢ γίνονται πύργοι καὶ μὲ ἀνεβάζουν ψηλά. Μοῦ
τὰ λένε τόσο ὠραῖα, ποὺ μὲ κάνουν καὶ ξεχνιέ-
μαι. Εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχω ἐπιθυμήσει. « Ἀλή-
θεια; » τοὺς ρωτῶ. Χαρούμενοι ὅτι ἀρχίζω νὰ

τοὺς προσέχω, μοῦ λένε καὶ ἄλλα πράματα καὶ ἄλλες, πιὸ περιεργες ἱστορίες. Τὸ ἐνδιαφέρον τους κάνει τὸ νοῦ μου νὰ ξαστερώνη. Καὶ τότε διακρίνω στὸ βλέμμα τους τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ γίνω καλά. «Εὐχαριστῶ...» λέω μέσα μου, χωρὶς νὰ καταλαβαίνω γιατί τὸ λέω. Κάθε τέτοια στιγμή, λέω «εὐχαριστῶ». Σὲ μερικούς, μοῦ ἔρχεται νὰ φιλήσω τὸ χέρι. Θὰ ἦταν κακὸ ἢ μήπως δὲ θὰ ἔδειχνε τίποτε ἀπ' ὅ,τι αἰσθάνομαι;... Καθὼς παίρνω τὴν ἀναπνοή μου, ὁ πόνος χτυπᾷ ὡς κάτω στὰ πόδια. Μὰ εἶναι κάτι νὰ παίρνης τὴν ἀναπνοή σου κι αὐτὸ πὺθολώνει τὰ μάτια σου, νὰ μπορῇς νὰ πῆς ὅτι τὸ παθαίνεις, γιατί ἔτσι ἀνήμπορη πὺθ εἶσαι, γέλασες τάχα καὶ κουράστηκες...

”ὦ, βέβαια. Εὐχαριστῶ τοὺς ἀνθρώπους πὺθ ἤμουν ἄρρωστη καὶ μὲ ξενύχτησαν. Πὺθ ἔκαιγαν τὰ χεῖλη μου καὶ μοῦ ἔδωκαν νερό. Πὺθ ἀπόθεσαν σὲ κεῖνο τὸ μαξιλάρι μου ἓνα λουλούδι. Ἴσως νὰ περπάτησαν πολὺ γιὰ νὰ τὸ κόψουν. Ἴσως νὰ στερήθηκαν κάτι γιὰ νὰ μοῦ τὸ φέρουν. Εὐχαριστῶ τὶς φίλες, πὺθ καθὼς ἔκανε ὁ νοῦς μου νὰ φύγη, τὸν ξαναγύριζαν πίσω. Καὶ κεῖνος μαζευτόταν στὰ κατάβαθα

ἄγριος καὶ σκοτεινός, σὰ νὰ μὴ τὸν ἐγέννησε μητέρα, μήπως σωθῇ ἀπὸ τὶς φωτιὲς ποὺ τὸν ἔζωναν. «Τί ἔγινε;...» κάνω νὰ ρωτήσω, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ μὲ συντροφεύει παύη μιὰ στιγμή νὰ μιλῇ. «Θέλω νὰ μάθω». Εἶμαι ὅπως δὲ θὰ βρεθῇ νὰ εἶναι κανεὶς ὕστερα ἀπὸ ἓνα πάθημά του. Μὰ δὲν καταλαβαίνω πόσο μπορεῖ νὰ κρατήσῃ ἡ σιωπὴ, αὐτὴ ἡ ἀναπνοοῦλα... Πρὶν προφτάσω ν' ἀνοίξω τὸ στόμα, ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει πάλι νὰ μοῦ μιλῇ...

II

Βλέπω τὴ μυστικὴ δουλειὰ τοῦ θεοῦ, ὅταν θέλῃ νὰ μὴν ἐγκαταλείψῃ τὸ πλάσμα του. Γίνεται μέσα μας κάτι, σὰν τὸ παλιὸ κέντημα τῆς μεγάλης ὑπομονῆς, μὲ τὶς ἄπειρες σταυρωτὲς ψιλοβελονιές. Σὰν τὸ ἀργὸ στοίβαγμα τῆς τροφῆς στὶς ὑπόγειες τρύπες ἀπὸ τὰ μικροσκοπικὰ ἔντομα. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἀρχισε πέρσι γιὰ τὸ μυρμήγκι. Γιὰ μένα, θεέ μου, πότε ἀρχισε;... Στὴν ἔκταση τῆς ψυχῆς, λίγο φῶς καὶ λίγο χρῶμα, ἰδέα χρώματος καὶ φωτός, μιὰ πρώτη διάθεση. Κοιτάζω τὸ νερὸ στὸ ποτήρι

καὶ μοῦ φαίνεται μεγάλο πρᾶμα. Νὰ πιῶ;...
Ἄπλῶνω τὸ χέρι. Ἀπὸ πότε εἶναι τόσο γλυκὸ
τὸ ψωμί;... Ἡ διάθεση λίγο-λίγο, μοῦ φέρνει
ὅλες τὶς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν ὄσφρηση καὶ τὴ
γεύση. Εὐπνᾶ ὁ ἄνθρωπος τῶν πέντε αἰσθήσεων.
«Τί θὰ ἤθελες;... Τί ἔχεις ἐπιθυμήσει;...»
Διστάζω νὰ τὸ πῶ. Δὲν ἐπιθυμῶ τίποτε μεγάλα
πράγματα... Ἐκεῖνο τὸ φτωχικὸ φαγητό, ποὺ
περνώντας τὸ χέρι τῆς Μαρίας ἀπὸ τὸ σκιερὸ
κενὸ τῆς κάμαράς μου, τὸ ἀπόθετε κάπου κοντὰ
μου... Ἄνοιγα τὰ μάτια καὶ στὸ ἴδιο πάντα
πιατάκι ἔβλεπα, μεσημέρι καὶ βράδυ, κάτι ἀπὸ
ὅ,τι ὑπῆρχε στὸ σπίτι της. Τὸ ἔτρωγα καταπί-
νοντας ἀργά. Καὶ δὲ θυμᾶμαι τίποτε ποὺ νὰ
ἔγινε μέσα μου τόσο γρήγορα, τὴν ἴδια στιγμή,
δύναμη, ὑπομονὴ καὶ ἐλπίδα, ὅσο ἐκείνη ἡ τα-
πεινὴ τροφὴ τῆς Μαρίας. Περνοῦσε τὸ χέρι της
ἀπὸ τὸ σκιερὸ κενὸ τῆς κάμαράς μου καὶ τὴν
ἀπόθετε στὸ τραπέζι, ὅπως ἀφήνει ὁ διαβάτης
τὸ νόμισμα στὸ δίσκο μιᾶς ἔρημης ἐκκλησίας...

Θέλω νὰ πάω στὸ παράθυρο, νὰ ἰδῶ τὸ
παιδὶ καὶ τὸ ζῶο ποὺ παίζουν ἔξω, καὶ καθὼς
σηκώνουν τὰ μάτια, ὁ οὐρανὸς τὰ γεμίζει μπλὲ
φῶς. Κοιτάζω, ἡ καρτέκλα πλάϊ μου εἶναι πάλι

ἄδεια. « Πότε θὰ πάω στὸ παραθυρο; » ...
« Αὐριο », μοῦ λέει ἡ μανούλα * καὶ σκουπίζει
τὸ μέτωπό μου μὲ τὸ μαντίλι της. Μυρίζει
μενεξές. « Γιατί αὐριο; ... » ἀκούω μιὰν ἄλλη
φωνή. Ἡ μητέρα μου μὲ κατεβάζει ἀπὸ τὸ κρε-
βάτι καὶ μὲ στήνει στὸ πάτωμα. « Θὰ πέση, λέει
ἡ Θεοδῶ. Σκύβω σὰν τὸ κερί πὺν ἔχει μαλα-
κώσει ἀπὸ τὴ ζέστη, μὰ ἡ μητέρα μοῦ σιάζει
τὴν πλάτη καὶ μὲ περπατεῖ. Τῆς ἔρχεται νὰ
μὲ βγάλῃ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, νὰ μὲ ἀνεβάσῃ
στὸ βᾶθρο, πὺν ἦταν κάποτε ἓνα ἄγαλμα. Νὰ
φωνάξῃ ὅτι τὸ παιδί της δὲν πέθανε, ὅτι
τὸ παιδί της κρατεῖ ἀπὸ κείνους πὺν δὲν
πεθαίνουν.

Γυρίζω ἀπὸ τὸ ἄλλο πλευρό, τοποθετώντας
τὰ πόδια, σὰ νὰ εἶμαι ὀρθή καὶ νὰ περπατῶ.
Τάχα ἔχω φτάσει σὲ μιὰ χαράδρα πὺν πρέπει
νὰ τὴν πηδήσω. Ὡς τὴ μέση εἶμαι ζεστή, ἀπὸ
κεῖ καὶ κάτω εἶμαι κρύα καὶ ἄβουλη. Ἔτσι
εἶναι κανεῖς ὅταν ἀρχίζῃ νὰ γίνεται καλά; ...

* Ὡπως φαίνεται στὸ « Παιδί μὲ τις δύο μητέρες » (πρῶτο
στὶς « Ἐποχές », ἔκδ. 1934), ἄλλη εἶναι ἡ « μανούλα » καὶ ἄλλη
ἡ « μητέρα ». Ἐκεῖ κανεῖς πρωτογνωρίζει καὶ τ' ἄλλα πρό-
σωπα τῶν σελίδων αὐτῶν.

Τὰ βάθη τῆς μνήμης μου ἀναδεύονται καὶ ξεπετιέται κάτι, μιὰ φράση. Ἄφοῦ κάνει τὸ γῦρο τοῦ μικροῦ, ἐσωτερικοῦ μου ὀρίζοντα, στέκει μπροστά μου, σὰ γραμμένη σὲ πίνακα, γιὰ νὰ τὴ διαβάσω: «Αἰσθανόμαστε τὸ σῶμα μας ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἀρχίζουμε νὰ τὸ χάνουμε». Προσπαθῶ νὰ καταλάβω ποῦ, πόσο καὶ πότε πονῶ. «Μαρία! Μαρία!...» Καὶ κείνη παρουσιάζεται, σὰ νὰ ἦταν πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ νὰ περίμενε τὴ φωνή μου. «Θὰ πάρουμε καὶ τὸ παιδί σου μαζί μας...» Καθὼς τῆς τὸ λέω, αἰσθάνομαι καλὰ, σὰ νὰ μὲ πῆρε μαζί τῆς ἐκείνη.

Ἡ κάμαρα ἔγινε μεγάλη καὶ θολωτή. Ὁ γιὸς τῆς Μαρίας, ἄντρας τώρα τριάντα τριῶν χρονῶν, κρατεῖ βιβλίο καὶ μᾶς τὸ διαβάζει. Ἡ Λίτσα κάνει τὸ σταυρό της, ἡ Ἀνέζω ἀκούει μὲ τὸ κεφάλι σκυφτό, ἡ ἄλλη ἀγρότισσα μετανοεῖ καὶ πιστεύει. Ὁ γιὸς τῆς Μαρίας, ἄντρας τώρα τριάντα τριῶν χρονῶν, μᾶς ἐξηγεῖ τὸν παράδεισο. Εἶναι, λέει, ὅπως τοῦ τὸν παρᾶσταινε ἡ μητέρα του ὅταν ἦταν μικρός. Κλείνουν τὰ μάτια μου ἀπὸ τὰ λόγια του καὶ ἀπὸ τὸ πολὺ πῶς...

Ἡ κάμαρα εἶναι μικρή, μὲ παράθυρο στὸ φωταγωγό. Ἐκεῖ ἀπ' ἔξω στεγνώνουν ροῦχα τοῦ σπιτιοῦ καὶ σαπίζουν τὰ σκουπίδια. Ἀπλώνω νὰ πιάσω τὸ ποτήρι μὲ τὸ λουλούδι, μὰ ἀντὶ τοῦ δικοῦ μου χειριοῦ, πλησιάζει τὸ χέρι τῆς Μαρίας. «Ἄκουσες; . . . Θὰ πάρουμε καὶ τὸ παιδί σου μαζί μας». Ἡ Μαρία χάνεται. Τὸ δωμάτιο παίρνει τὶς διαστάσεις του καὶ ἀπὸ βράδυ γίνεται πάλι πρωί. Ἀνοίγω τὰ μάτια ποὺ εἶναι βαριά ἀπὸ τὰ ὁράματα. Ποιὸς ξέρει; Ἴσως γιατί σὲ ὅλη μου τὴ ζωὴ αἰσθάνθηκα ἔτσι, ποὺ ἀξιώνομαι τώρα νὰ βλέπω τὸ γιὸ τῆς Μαρίας, ἄντρα τριάντα τριῶν χρονῶν.

III

Στὴ σιωπὴ ἀκούεται τὸ ψαλίδι τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κλαδεύει τὰ δέντρα. Τί ἐποχὴ εἶναι; . . . Φορῶ μάλλινο φόρεμα καὶ χειμωνιάτικα παπούτσια. Δὲ ζεσταίνομαι, οὔτε κρυώνω. Καθὼς περπατῶ, πέφτουν στὸ κεφάλι μου βελόνες ἀπὸ τὰ πεῦκα. Ἔχουν τὸ χρῶμα τῆς γῆς καὶ θρύβονται εὐκόλα.

Ὁ ἄνθρωπος βάζει τὸ ψαλίδι στὴν τσέπη του, σωριάζει στὸν τοῖχο τὰ ξερὰ ποὺ ἔκοψε, καὶ ἀνάβει ἓνα σπύρτο. Μὰ ἀντὶ νὰ τοὺς βάλη φωτιά, ὅπως τὸν εἶχα ἰδεῖ νὰ κάνῃ τὰ καλοκαίρια, ἀνάβει τὸ τσιγάρο του. Ὑστερα δένει σὲ φόρτωμα τὰ κλαδιά, τὰ βάζει στὴν πλάτη του καὶ παίρνει τὸ δρόμο κατὰ τὴ χαμηλὴ στέγη. Γιὰ νὰ φροντίζῃ αὐτὸς γιὰ τὸ τζάκι του, θὰ πῇ πὼς ὅπου νὰ εἶναι θὰ ἔχουμε κρύο.

Καὶ κάτι ἄλλο: ἡ ἐπιδερμίδα τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχει πολὺ σκοῦρο χρῶμα. Ἐγινε σὰν τὴ φλούδα τοῦ φρέσκου καρυδιοῦ. Ἡ φούστα τῶν γυναικῶν πέφτει χαμηλότερα, σχεδὸν ὡς τὰ σφυρά, καὶ ἡ κίνησή τους εἶναι πιὸ γρήγορη ἀπὸ πρίν. Τὰ πρόσωπά τους φαίνονται στεγνά, ὅσο μπορῶ νὰ διακρίνω ἀπὸ δῶ ποὺ τὶς βλέπω, καὶ τὰ πολκάκια τους δὲν κολλοῦν στὸ σῶμα. Κοιτάζουν τὸν ἥλιο χωρὶς νὰ βάζουν τὸ χέρι τους σὰ γεῖσο πάνω ἀπὸ τὰ μάτια, ποὺ σημαίνει πὼς ὁ ἥλιος δὲν εἶναι πυρρός. Καὶ μοῦ κάνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔχουν διάθεση νὰ μαζευτοῦν στὸ πεζούλι μὲ τὴ σκληρὴ πρασινάδα καὶ νὰ μιλήσουν, ὡς ποὺ ν' ἀνάψῃ τὸ πρῶτο φῶς. Δὲν ξέρω ἂν τὸ καταλαβαίνουν, μὰ

ἔχει ἀρχίσει ἡ κάθε μιά τους νὰ γίνεται ἐκεῖνο
ποὺ θὰ εἶναι ἀργότερα: ἡ γυναῖκα τῆς μικρῆς
ἡμέρας καὶ τῆς μεγάλης νύχτας. Πᾶμε πρὸς
τὸν χειμῶνα;...

Ἔπειτα... ἐγώ. Δὲν εἶμαι τάχα μὴ πυξίδα
κι ἓνα βαρόμετρο;... Καὶ στὸν ἥλιον ἀκόμα,
στὸν μεγάλον ἥλιο τῆς ἐξοχῆς, ποὺ τὸν βλέπεις
σὲ ὅλο τὸ δρόμο, ἀπὸ τὸ βουνὸ ὡς τὸ δάσος,
αἰσθάνομαι σὰ νὰ μοῦ χύνουν κρύα νερά. Εἶναι
γιατὶ ἤμουν ἄρρωστη;... Στὸν ὕπνο μου πάλι
βλέπω πάντα ὅτι κάνω τὸ σπίτι μου χειμωνιά-
τικο. Καὶ ἂν ρωτήση κανεὶς τὸ προαίσθημά
μου, θὰ τοῦ πῇ πὼς δὲ θὰ ἔρθῃ ποτὲ καλοκαίρι.

Οἱ σάλπιγγες ἀκούονται στὰ πολὺ χαμηλά.
Δὲ φαίνεται νὰ τὶς κρατοῦν χέρια παιδιῶν
μὲ φτερὰ στοὺς ὤμους, ὅπως στὴν Ἁγία Γραφή.
Οὔτε εἶναι ἐκεῖνες ποὺ τυλιγμένες μὲ ρόδα στοὺς
πίνακες τὶς Ἀναγεννήσεως, προμνηνοῦνε τὴν
ᾠρα τῆς εὐφορίας. Οἱ ἤχοι ποὺ ἀκούω εἶναι
χαμηλοὶ καὶ σκιεροί. Πᾶμε πρὸς τὸν χειμῶνα;...

Μοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι μὲ κλειστὰ μάτια
καὶ ψάχνω στὴν τύχη νὰ βρῶ τὴν ἐποχὴ ποὺ

ζῶ. Θεέ μου, κάνε με νὰ πιστέψω ὅτι τὴ βρῆκα, κι ἄς μὴν εἶναι ἡ ἀληθινή. Νὰ πατήσω στερεά, νὰ μὴν τρέμουν τὰ πόδια μου σὰν τὸ καλάμι. Μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι στὴν ἀνοιξη κι ἐγὼ νὰ βλέπω τὴ γῆ ξερή, χωρὶς τὸ παραμικρὸ χορταράκι. Τί μὲ τοῦτο; Θὰ ἔχω σταθῇ κάπου. Κι ἂν ὑπολογίζω σφαλερὰ τὸ νότο καὶ τὸ βορριά, κι ἂν μπερδεύω τὰ ἄστρα, πάλι λιγώτερο θὰ εἶναι ἀπὸ αὐτὸ ποὺ περνῶ: νὰ γυρίζω στὴν τύχη, μήπως καὶ βρῶ τὴν ἐποχὴ ποὺ ζῶ...

IV

Ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ δρόμο τῆς περιοχῆς πάω στὸ δάσος. Φεύγω, ὅλο φεύγω καὶ ἀπὸ κεῖ ποὺ ὁ ἥλιος ἦταν ψηλά, τὸν βλέπω ἀπέναντί μου, νὰ λιώνη μέσα στὰ δέντρα. Τί ἐποχὴ εἶναι;... Ἀρχίζει πλάϊ μου ἓνα πυκνὸ συρματόπλεγμα, ποὺ χωρίζοντας μεγάλο κομμάτι τοῦ δάσους, ἀπομονώνει δυὸ σπίτια κλειστά. Εἶναι εὐγενῶν συζύγων ποὺ θέλουν νὰ διατηρήσουν τὸν ἔρωτά τους καὶ ζοῦν χωριστά;... Στὴ μεγάλη, φυσικὴν εἴσοδο ἀνθίζουν ἄσπρα λουλούδια, σὰ καμπάνες μικρές, ποὺ δὲ θὰ χτυπήσουν πιά, τόσο ἐσθή-

μαναν κάποτε. Οί κορμοί στέκονται ἴσιοι καὶ ἀκίνητοι, οἱ κορυφὲς σαλεύουν ἐλαφρὰ καὶ βουΐζουν. Ἑσυχία. Τί ἐποχὴ εἶναι;... Κάνω νὰ φύγω καὶ πάλι στέκομαι. Τὰ κλειστὰ σπίτια μου φαίνονται σὰ δικά μου, καὶ τάχα, πίσω ἀπὸ τὴν κόκκινη πέτρα τους, ζῇ χωριστὰ ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὴ διπλή, προσωπικὴ μου ζωὴ. Βουΐζει. Ὅλα εἶναι στεγνά, φρέσκα καὶ δυνατά. Κορμοὶ γύρω μου, ἔχω χαθῇ μέσα στοὺς κορμούς. Βλέπω ἓνα ζῶο. Τί ἐποχὴ εἶναι;... Μὲ κοιτάζει καὶ χάνεται.

Ἐπεσε σκιά. Θὰ ἔχουμε κρὺο βράδυ καὶ εἶμαι μὲ τὸ λεπτὸ μάλλινο φόρεμα, ὅπως βγῆκα ἀπὸ τὸ σπίτι. Δὲ φανταζόμουν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἔρθω τόσο μακριά, ζητώντας ἀπόκριση. Τὸ δάσος τρέμει καὶ χαιρετᾷ ἐλαφρά. Τί φωνὴ εἶναι αὕτη;... Σύνθημα... κάποιον σύνθημα, ποὺ ἴσως θέλει νὰ μοῦ δώσῃ νὰ καταλάβω. Μὰ τὸ πουλὶ ξέρει περισσότερα ἀπὸ μένα, δὲν μπορῶ νὰ συνεννοηθῶ μαζί του. Ζωὲς μυστικὲς σαλεύουν, σέρνονται σκιές. Βοή, ἀπέραντη βοή, σὰ φύσημα μεγάλης καρδιάς. Σάλεμα ποὺ κάνει νὰ πέφτουν ἀπὸ τὰ πεῦκα οἱ ξερὲς κουκουνάρες. Τὸ δάσος ἀπὸ τὴ μιὰ

μεριά είναι σκοῦρο, ἀπὸ τὴν ἄλλη ροδίζει
ἀκόμα. Ἡ σιδερένια πόρτα, ποὺ ἦταν μόλις
ἀνοιχτή, ἔκλεισε τώρα. Ἦρθε κάποιος μὲ στολή
καὶ τὴν ἔκλεισε. Τὸ ἔδρανο, κάτω ἀπὸ τοὺς
μαύρους κορμούς, εἶναι ἄδειο, μὰ στὸ τραπέζι
ὕπάρχουν ἀκόμη τὰ παλιὰ ἀργυρὰ σκεύη. Δυὸ
ἄνθρωποι πῆραν τὸ τσάϊ τους καὶ πῆγαν μέσα
γιὰ νὰ καθίσουν κάπου ζεστά...

Κορμοί, πλῆθος κορμοί, σιδερόπορτες καὶ
κάγκελα φυλακῆς. Πῶς θὰ βγῶ ἀπὸ δῶ μέσα;...
Ἔσθησε πίσω μου ὁ δρόμος ποὺ θὰ μὲ γύριζε
πάλι στὸ σπίτι. Ἔτσι κάποτε, ἀδερφή μου,
χαθήκαμε στὸ δάσος τοῦ Πότσδαμ καὶ ὅμως
γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὁ δρόμος ἦταν
μιὰ εὐθεία γραμμή. Μήπως μπορεῖς νὰ μοῦ
πῆς, ἐσὺ τουλάχιστο, σὲ πιά ἐποχὴ βρίσκομαι
καὶ τί μοῦ συμβαίνει;... Σαλεύουν βουῖζοντας
οἱ κορυφές τῶν δέντρων, καὶ ὅμως ἀνάμεσα
στοὺς κορμούς, τὰ τρυφερὰ φυτὰ στέκουν ἀκί-
νητα. Πῶς γίνεται αὐτό, ἀδερφή μου;... Στὸ
δάσος τοῦ Πότσδαμ ἔτρεμαν ὅλα καὶ λύγιζαν.
Ἦταν ἄγρια, πολὺ ἄγρια... Μόνον ὅταν βγή-
καμε στὴ ὄχθη τῆς λίμνης, πήραμε ἀναπνοή.
Μᾶς φάνηκε πὼς χαθήκαμε, ἐνῶ ἀργότερα

ἦταν νὰ μᾶς συμβῇ νὰ χαθοῦμε. Καὶ γυρίζον-
τας, συλλογιζόμαστε τί θὰ λέγαμε ποὺ ἦταν
τόσο ἀργά. Μὰ κανεὶς δὲ μᾶς ρώτησε καὶ δὲν
εἴπαμε τίποτε. Τὴν ἄλλη μέρα βρίσκαμε ἀστεῖο
τὸ πάθημά μας καὶ χαιρόμαστε ποὺ εἴχαμε καὶ
μεῖς μεταξύ μας ἓνα μυστικό. Μὰ τώρα, ποὺ
ἐσὺ ἔγινες καπνὸς καὶ τραγούδι, πῶς θὰ μπο-
ρέσω νὰ καταλάβω σὲ ποιὰν ἐποχὴ ζῶ;...

Ἄς ρίξουμε λοιπὸν τὰ ζάρια — τοὺς μικροὺς
καὶ μεγάλους καρποὺς ποὺ εἶναι πεσμένοι ἀπὸ
τὰ δέντρα καὶ τὰ χαμόδεντρα καὶ τοὺς ἔχουν
κυλήσει ὥς ἐδῶ οἱ ἄνεμοι τῶν χειμῶνων...

V

Ἡ γυναίκα κλείνει τὴν πόρτα πίσω μου
βιαστικά.

— Εἶναι ἀργά. Τί ἔγινες;

— ...

— Ἦσουν ἄρρωστη, πολὺ ἄρρωστη. Τὸ
ξέχασες!

— ...

— Μήπως σὲ πῆραν ἀπὸ πίσω σκυλιά; ...

Μήπως κανέννας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν ἐδῶ γύρω, σοῦ εἶπε τίποτε στὸ δρόμο καὶ τρόμαξες;

— ...

— “Ἄλλοτε δὲ θὰ βγῆς ἔξω μόνη σου... στὸ λέω, δὲ θὰ βγῆς ἔξω μόνη σου.

— ...

— “Εφαγες;... “Ὁχι, δὲν ἔφαγες, τὸ βλέπω, Περπατοῦσες ὅλη τὴν ἡμέρα. Τὸ χεῖλι σου εἶναι ἄσπρο.

— ...

— Νὰ ἔχης ἐδῶ τὴν ἡσυχία σου καὶ κάθε τόσο νὰ τὴν ἀφήνης. Τί κακὸ εἶναι αὐτό;... Χινόπωρο, προχωρημένο χινόπωρο, καὶ νὰ γυρίζης μὲ ψιλὰ ροῦχα. Θέλεις νὰ ξαναρρωστήσης;...

Στὴ γωνιὰ καῖνε τὰ πρῶτα ξύλα. Πάω κοντὰ νὰ ξεσταθῶ. Ἡ γριὰ κάθεται ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά καὶ μοῦ λέει πὼς πέρασε τὴν ἡμέρα της. “Εβγαίνει ὅλη τὴν ὥρα στὸ παράθυρο καὶ κύτταζε μήπως φανῶ.

— “Ήταν καλωσύνη σήμερα... τώρα τὸ βράδυ, ἔπιασε κρύο.

Μπροστά μου περνοῦν οἱ εἰκόνες τοῦ δά-

σους. Βλέπω τὰ κόκκινα σπίτια, ὅπου ἔχω κλείσει τὴ διπλὴ προσωπικὴ μου ζωὴ καὶ τὸ τραπέζι, ὅπου πῆρα τὸ τσάϊ μὲ κάποιον. Καὶ ἦταν, τάχα, ἓνας ἥρωας ποὺ μόλις ἐγύρισε ἀπὸ τὸν πόλεμο.

— Ξέρεις, δὲ σοῦ τὸ εἶπα ἀκόμα... Μᾶς ἔκλεψαν. Κάποιος πήδησε τὸν τοῖχο τοῦ περιβολιοῦ καὶ μᾶς πῆρε τὴν ἄσπρη κότα ποὺ ἀγαποῦσες... Ὅλη τὴν ἡμέρα σκεπτόμουν πῶς νὰ σ' τὸ πῶ. Μὰ δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι γιὰ νὰ λέη κανεὶς αὐτὰ ποὺ παθαίνει ὁ ἄνθρωπος... Καὶ νὰ... σ' τὸ εἶπα.

Θυμᾶμαι τὸ βουητὸ μέσα στὸ δάσος, τὸ μεγάλο, πλατὺ βουητὸ ποὺ δὲ μοῦ ἐξηγήσῃ τίποτε. Τὸν ἥλιο ποὺ ἔλιωνε στὸν δυτικὸν ὀρίζοντα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἦταν σκοτεινά. Εἶχε κιόλας νυχτώσει. Μὰ ἐμένα ὁ δρόμος μου ἦταν πρὸς τὸ μέρος τῆς δύσης. Καθὼς περνοῦσα, ἀπὸ κάθε δέντρο ποὺ ἄφηνα πίσω μου, ξεπετιόταν καὶ ἀκουμποῦσε στὸ χέρι μου μιὰ ἄλλη σκιά. Μὰ δὲν ἐκατάλαβα ἂν τὴν ἐπῆγαινα ἢ ἂν μὲ ὀδηγοῦσε ἐκείνη.

Ὅπου νὰ εἶναι, θ' ἀρχίσουν οἱ βροχές...

θ' ἀποκλειστοῦμε. Πρέπει νὰ πᾶμε στὴν πολι-
τεία νὰ πάρουμε μερικὰ πράματα... Δὲν ἔχουμε
τίποτε πιά στὸ σπίτι. Μὰ γιατί δὲ μιᾶς;...
Ποῦ τρέχει ὁ νοῦς σου;... Θὰ εἶσαι κουρα-
σμένη... φαίνεσαι πολὺ κουρασμένη.

Κάτι μοῦ ἔρχεται νὰ τῆς πῶ καὶ πάλι σω-
παίνω.

— Ἡ γυναῖκα τοῦ περιβολάρη γέννησε.
Τοὺς εἶπα νὰ σοῦ ζητήσουν νὰ τοὺς βαπτίσῃς
τὸ παιδί. Ὑστερα ἀπὸ τέτοιαν ἀρρώστια, εἶναι
καλὸ νὰ βαπτίζῃ κανεῖς...

VI

Ἀπὸ τὸ νυχτερινὸ ἄστρο χύνεται ἀχνὸ
ρεῦμα φωτός. Μοῦ θυμίζει τὴν κλίμακα τοῦ
Ἰακώβ, ποὺ εἶναι χτισμένη πολλοὺς αἰῶνες
πίσω καὶ σήμερα κανέννας σχεδὸν δὲν τὴν ἀνε-
βαίνει. «Εἶναι χινόπωρο, προχωρημένο χινό-
πωρο...» εἶπε ἡ γριά. Ὁ λόγος τῆς γιὰ μιὰ
στιγμὴ μὲ ξαλάφρωσε. Ἀλλὰ καὶ μ' ἔκαμε νὰ
καταλάβω πὼς δὲν ἦταν αὐτὸ ποὺ ἤθελα νὰ
μάθω. «Μαρία!» Ὅπως καὶ τόσες ἄλλες φορές,
ἡ Μαρία, κουρασμένη ἀπὸ τὰ χρόνια κι ἀπὸ

τὰ βάσανα, μοῦ στέλνει τὸ γιό της. Καὶ εἶναι,
τάχα, ἄντρας τριάντα τριῶν χρονῶν.

Ὁ γιὸς τῆς Μαρίας κάθεται σὲ μιὰ πέτρα,
μὲ ὕφος πὺν πρώτη φορὰ τὸ βλέπω σὲ ἄνθρωπο.
Ξερὰ καὶ πικρὰ φαίνεται νὰ τὰ βρίσκη ὅλα.
Κοιτάζει μακριά, σὰ νὰ προσπαθῇ νὰ διακρί-
νῃ τοὺς δρόμους πὺν πέρασε, ἀπὸ τὴν ὥρα
πὺν ξενιτεύτηκε ὥς τότε πὺν γύρισε πίσω.

— Ἐσύ, πὺν σὲ ξέρω ἀπὸ μικρὸν καὶ σὲ κοί-
μησα τόσες φορὲς στὰ γόνατά μου. Μήπως
εἶσαι σὲ θέσῃ νὰ μοῦ πῆς ποῦ βρίσκομαι καὶ
τί μοῦ συμβαίνει;

Κάνει μιὰ κίνηση ἀδιάφορη, κοιτάζοντας
πάντα μακριά. Δὲν ξέρω ἂν ἐκατάλαβα, μὰ μοῦ
ἔρχεται νὰ πάρω κι ἐγὼ τοὺς δρόμους. Νὰ πάρω
τοὺς δρόμους, καὶ ὅπου βγῶ. Μέσα στοὺς ἀνθρώ-
πους, τοὺς τέτοιους ἢ τοὺς ἀλλιώτικους, ἴσως
βρῶ, ἴσως ξεχάσω τὸν ἑαυτό μου.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΔΙΟ ΔΡΟΜΟ

Εἴμαστε πάλι σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο, καθισμένες ἀντικριστά. Μᾶς χωρίζει ἓνα μικρὸ τραπέζι, πὺν στὴ βάση τοῦ ἀκουμποῦν τὰ πόδια της. Κάτι λεπτὰ, νευρικὰ πόδια, πὺν πέφτει ἀπάνω τους, μακρὺ καὶ πτυχωτό, σὰ γιὰ νὰ τὰ διακοσμῇ ἀνάλογα μὲ τὴ γραμμὴ τους, τὸ σκοτεινὸ μετᾶξι τοῦ φορέματος.

Μιλοῦμε. Μὰ τώρα ἡ καρδιά μου εἶναι σὰ φρούριο μὲ μεγάλην ἱστορία. Ὅ,τι κι ἂν εἰπωθῇ μέσα στοὺς τοίχους της, τὸ χωνεύει ἡ σιωπὴ καὶ τὸ χορτάρι πὺν τοὺς ντύνει.

Ἡ ἀδιαθεσία πὺν μὲ τυλίγει σὰ βρεμένο πανί, θερμαίνοντας τὸ κεφάλι μου; Ἡ προσπάθεια πὺν κάνω, ἐνῶ παρακολουθῶ τὴν ἔξι-

στόρηση τῆς ζωῆς της, μήπως βρῶ τρόπο νὰ γλιτώσω τὴ φιλικὴ ψυχὴ; Ἀπὸ αὐτὰ δὲ φαίνεται τίποτε. Οὔτε ξέρει πότε ἀνησυχῶ, πῶς εἶμαι ὅταν ἀνησυχῶ. Ἀπὸ περιστατικὰ πού ἔχουν συμβῇ καὶ στίς δυό μας, πιστεύει μόνο ὅτι τὰ ἄστρα μας εἶναι συγγενικά. Καὶ πῶς συχνὰ δουλεύουμε στὸν ἴδιο πόνο, ἀφοῦ τόσες φορὲς ἀπαντηθήκαμε γυρίζοντας ἀπὸ κεῖ...

Ἄλλος δὲν ὑπάρχει στὸ σπίτι, οὔτε κὰν τὸ κορίτσι, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ ἓνα ποτήρι νερὸ πού ἔχει στεγνώσει τὸ στόμα μας. Θὰ μπορούσαμε νὰ εἴχαμε καὶ τὴ συντροφιά τοῦ ὑπαίθρου, νὰ γεμίζῃ τὰ κενὰ τῆς σιωπῆς. Μὰ μόλις τὴν εἶδα, ἀπὸ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου της κατάλαβα τί θὰ λέγαμε καὶ προτίμησα νὰ κλείσω τὸ τζάμι. «Μὴν κλείνης... εἶναι ἄπνοια... θὰ σὲ πειράξῃ...», εἶπε σιγά. Μολαταῦτα, φαινόταν ἡσυχασμένη πὺν βρεθήκαμε ἀπομονωμένες. Ξέρω ἐγώ. Δὲν εἶχα κανένα δικό μου καὶ ξέρω πῶς βοηθοῦν. Ἐνῶ μιλοῦμε, κυττάζω τὸ στενόμακρο σχῆμα της, πὺν προβάλλει στὸν τοῖχο, καὶ κάνω ἡρεμες σκέψεις. Ἄς μὴν τριξῇ τίποτε, λέω μέσα μου. Καὶ ὁμως ἀκούω σὰ βήματα. Ἡ ἐξώπορτα μου φαίνεται πῶς σαλεύει. Ἀπὸ διάφορα σημεῖα τοῦ

λόφου ἔρχονται ἀόριστοι θόρυβοι. Ὡς πὺν νὰ σκεφθῶ τί μπορεῖ νὰ εἶναι, ὅλα παύουν. Τὸ διάστημα ἡσυχάζει, ὁ ἀέρας πυκνώνει, ἀναπνέουμε δύσκολα. Μεσολαβοῦν κάτι μεγάλες, νεκρὲς στιγμές, σὰν τὶς διαλείψεις τῆς προσοχῆς μου...

Γύρω μας εἶναι τάξη κρύα καὶ τυπική. Κοιτάζοντας κανεῖς ἀπέξω τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ, θὰ μποροῦσε νὰ πῇ πὺς ὁ κάτοικός του, ἀφοῦ περιποιήθηκε μὲ ιδιαίτερη στοργή τὶς γωνιὲς καὶ ἀποχαιρέτησε τὴν ψυχὴ τῶν πραγμάτων πὺν εἶχε γίνεῖ ἕνα μὲ τὴ δική του, βγῆκε ἀποσύροντας τὸ κλειδί. Καὶ σὰ νὰ ξεκίνησε γιὰ ταξίδι πὺν δὲ θὰ ἔχη ἐπιστροφή, πέταξε τὸ κλειδί του, γιὰ νὰ μὴν τὸ βρῇ κανεὶς. Αὐτὸς πὺν φαίνεται νὰ περνᾷ στὸ βάθος τῶν δωματίων, εἴτε νὰ κάθεται μαζεμένος ἐκεῖ πὺν κάνουν γωνιὰ οἱ τοῖχοι, μὲ τὸ βλέμμα πρὸς τὸ παράθυρο, εἶναι, τάχα, σκιά καὶ ἀνάμνηση ἀπὸ ὅ,τι ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἐκεῖνος...

Ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς ὄγκους τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς γυρίζουν ἀργὰ καὶ ἀναδιπλώνονται, πέφτουν κάθε τόσο χοντρὲς σταγόνες βροχῆς πὺν κάνουν νὰ μυρίζῃ τὸ γῶμα. Κι ὅμως ὑπάρχει

ἐλπίδα ν' ἀλλάξη ὁ καιρός, ἀφοῦ λάμπει ἐδῶ
κι' ἐκεῖ λίγο μπλὲ ἀργυρό. Στὴν ἀνταύγεια
ποὺ χτυπᾷ κάτω κι ἀνοίγει στὴν ὀροφὴ ψα-
λιδισμένο φτερό, βλέπω νὰ ξεχωρίζῃ ὁ λαιμός
της, σὰν τμῆμα ὠραίου ἀγάλματος. Τὸν ξέρω
αὐτὸν τὸ λαιμό, κάποτε ἦταν δικός μου. Μὰ
ποῦ εἶναι τὸ σῶμα; Μὲ θαμπὸ βλέμμα προσ-
παθῶ νὰ βγάλω ἀπὸ τὴ σκιά ἀνέπαφο τὸ
ὕπόλοιπο σῶμα. Ἄν καὶ ἡ περίστασις εἶναι
διαφορετικὴ, μοῦ θυμίζει τὸ συναίσθημα ποὺ
μὲ κυρίευε, ὅταν σὲ περασμένα χρόνια, ἀναζη-
τώντας κάποιο μέλος τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἔβλεπα
ὅτι δὲν ὑπῆρχε πιά ὅπως τὸ ἤξερα.

—Ἔτσι λοιπόν; ...

—Ἔτσι! ...

Τί τῆς εἶπα καὶ σὲ τί μοῦ ἀπάντησε;

Ὅπως εἴμαστε; στὸ ἀμφίβολο φῶς, σὰν ἀπο-
μακρυσμένες, τὴν κοιτάζω ἀνήσυχη. Ὅχι, οἱ
ἄνθρωποι δὲν ἔγιναν ἀκόμα τόσο μηχανικοί,
ὥστε νὰ παίρνη ὁ ἓνας τὴ σκέψη ἀπὸ τὸ κε-
φάλι τοῦ ἄλλου. Νὰ ἤξερε ὅτι τὴν βλέπω νὰ
μὲ ἀκολουθῇ στὰ στάδια τῆς ζωῆς ποὺ πέρασα,
ὥς καὶ στὸ τελευταῖο ἀκόμῃ; Θὰ ἦταν μάταιο
καὶ σκληρό, ἀφοῦ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἀπο-
φύγῃ. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι ἔτσι, τὴν αἰσθάνομαι

γεμάτην ἐλπίδα, καὶ τὸ δάκρυ της, λίγο νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ κανεὶς, μπορεῖ νὰ γυρίσῃ στὸ πιὸ φωτεινὸ χαμόγελο.

Ἐδῶ ποὺ κάθομαι, σὰ γριὰ μὲ αἰῶνες ἀπάνω μου καὶ ἔκφραση αἰνιγματική, ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ εἶδα καὶ πέρασα, θὰ φαίνωμαι ἴσως ἀδιάφορη γιὰ ὅλα. Καὶ εἶναι στιγμὲς ποὺ αἰσθάνομαι ὅτι κοιτάζω ὅπως ὁ πεθαμένος, ὅταν τὸν θυμηθοῦμε. Ἀπὸ πολὺ μακριά. Μά, ἂν μὲ ρωτοῦσε κανεὶς τί θὰ ἤθελα κι ἂν θὰ μποροῦσα ἀκόμα νὰ θέλω κάτι, θὰ ζητοῦσα τὴ δύναμη ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐλπίζει. Καὶ θὰ ἔδινά σ' αὐτὴ τὴ νέα, ὅ,τι εἶχε ἄλλοτε...

Μιλοῦμε. Περνῶ στὴ σκιά τῶν συλλογισμῶν της καὶ τάχα τῆς δίνω τὸ χέρι μου γιὰ νὰ βαστήξῃ τὸ βάρος τους. Θέλω νὰ τῆς πῶ ὅτι ὄχι μόνο στὴ δική της περίπτωσι, ἀλλὰ καὶ σὲ κείνην ἀκόμα ποὺ τὴν περιμένει, ἂν εἶναι κανεὶς ἄξιος νὰ χαίρεται καὶ νὰ ὑποφέρει, θὰ βρῇ τρόπο νὰ ζήσει. Γιατὶ μέσα του θὰ ὑπάρχουν μεταπλασμένα ὅλα τὰ ὥραϊα δικά του, ποὺ φοβήθηκε ὅτι εἶχε χάσει. Δὲν ὑπάρχει παρελθὸν καὶ παρόν. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀδιαίρετη.

Μοῦ σταματᾷ τὴ σκέψη τὸ μετατόπισμά της
της, τὸ θεόϊσμα πὺν κάνει τὸ μεταξωτό. Μὰ
καὶ πάλι... Δὲν ξέρω ἂν θ' ἀποφάσιζα νὰ τῆς
πῶ τόσα σοβαρὰ λόγια. Οὔτε θὰ ἔπρεπε. Ὅταν
βρισκόμουν στὴ θέση της, μιὰ τέτοια θεωρία
γιὰ τὴ ζωὴ θὰ μὲ ἀφάνιζε. Τὴν ἀφήνω λοιπόν,
νὰ μοῦ πῇ ὅλα ὅσα βαραίνουν τὴν καρδιά της,
καὶ τῆς λέω τὶς τελευταῖες ἀποψινὲς παρηγο-
ριές. Ψέματα! Ὅλα τὰ ψέματα πὺν οἱ δικοί
μου εἶχαν ἐπινοήσει, ὅταν ὑπέφερα ὅπως αὐτή.

Ἐνῶ μοῦ μιλεῖ, εἶναι στιγμὲς πὺν δὲν τὴν
ἀκούω. Ἄλλοτε πάλι νομίζω ὅτι μὲ τὸ στόμα
της μιλῶ ἐγὼ κι' αὐτὴ μὲ τὸ δικό μου σωπαίνει.
Ὅτι ἀλλάζουμε τὶς ὑποστάσεις μας καὶ τὶς
θέσεις μας. Βουλιάζει ἐδῶ στὸ στρῶμα τοῦ
ντιβανιοῦ, καὶ ὁ ἑαυτός μου, ντυμένος ὅτι
φοροῦσα ἄλλοτε, τὴν κοιτάζει μὲ ὕψος σὰ νὰ
ἔχη ἀξίωση σὲ ὅλα τ' ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Ἀπό-
τομα, γίνομαι πάλι ἐγὼ ἡ σημερινή. Χωρὶς ἐπι-
θυμία ἀπὸ τὸ πολὺ πὺν ἔχω δώσει, σιωπηλὴ
ἀπὸ τὸ πολὺ πὺν ἔχω μιλήσει...

Τὸ χρῶμα πὺν ἔβαφε τοὺς τοίχους, ἔγινε
παντοῦ σκοτεινό. Στὰ ἀντικείμενα δὲ βρίσκω

πιά την έκφραση πού για μένα είχαν πάρει, με τὸ νὰ ζῶ ἀνάμεσά τους. Μοῦ φαίνονται σὰ νὰ εἶναι ἄλλα. Οὔτε μπορῶ νὰ καταφύγω σὲ ὅ,τι ἔχω συνηθίσει νὰ κάνω σὲ τέτοιες στιγμές, γιὰ νὰ βρῶ τὴν ἰσορροπία μου. Κάποτε, προσπαθώντας κανεὶς νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄλλον, γίνεται αὐτὸς γιὰ βοήθεια. Ἀρχίζω νὰ λέω στὸν ἑαυτό μου ὅ,τι ἤθελα νὰ πῶ στὴ νέα γυναίκα καὶ τὸ μετάνιωσα.

Στὸν οὐρανὸ γυρίζουν σύννεφα καὶ ἄστρα μαζί, μπαίνουν ἐδῶ πού εἴμαστε, χαμηλώνουν ὡς τὰ πόδια μας. Παίρνω τὴν ἀναπνοή μου, μιὰ μεγάλη ἀναπνοή, καὶ σηκώνω τὸ βλέμμα ἀπάνω της. Ἀπὸ ποιὰ στιγμή μοῦ χαμογελᾷ ἀνακουφισμένη, περιμένοντας νὰ τὴν κοιτάξω;

— Βλέπεις; τῆς λέω. Ἐνα κῦμα πόνου ἦταν καὶ πέρασε.

— Νομίζεις;...

Ἀνοίγει τὰ μάτια της, καθαρά.

— Εἶμαι βέβαιη.

— Ξέρεις ἐσύ...

— Πῶς δὲν ξέρω!

— Ἄν καὶ τὰ δικά σου περιστατικὰ ἦταν διαφορετικά.

— Βέβαια . . . καμιά σχέση.

Τὸ βλέμμα της εἶνε μπλὲ ἀργυρό, σπιθίζει.

Πηγαίνω μέσα, ἀνάβω τὸ φῶς καὶ στέκομαι.
Τί θέλω; . . . Ἄ, ναί, δυὸ ποτήρια.

Γυρίζοντας τὴ βρίσκω μπροστὰ σιτὸ ἀνοιγμένο παράθυρο.

— Ἄν εἶχα ἀπὸ τὸ σπίτι μου αὐτὴ τὴ θεά, ὅταν εἶναι τέτοιες βραδιές, θὰ καθόμουν ἔτσι, σιτὰ σκοτεινά.

Μαζεύουμε ἀπὸ διάφορες μεριές τὸ καπέλο της, ἓνα βιβλίο, κάτι γάντια.

Τὴν πάω κάτω. Τὸ ποτάμι κυλᾷ ἡσυχα, οἱ εὐκάλυπτοι ψιθυρίζουν, θὰ βρέξη, δὲ θὰ βρέξη, ὅλα εἶναι ἀμφίβολα σὰν τὴν ἀνθρώπινην ἡρεμία.

ΩΡΑ ΜΥΣΤΙΚΗ

Αὐτὴ τὴ φορὰ εἶναι βήματα. Μεγάλου ἀνθρώπου βήματα. Τὰ παιδιὰ δὲν πατοῦν ἔτσι νομίζεις πὼς μόλις ἀγγίζουν τὸ χῶμα. Τὰ ζῶα πάλι ρίχνουν κάθετο τὸ πόδι ἀπὸ ψηλά, σὰ νὰ θέλουν νὰ σφραγίσουν τὴ γῆ ἢ νὰ τὸ βυθίσουν στὰ σπλάχνα της.* Ἦταν μεγάλου ἀνθρώπου βήματα ποὺ προσπέρασαν, ἀπομακρύνθηκαν.

Βάζω μὲ τὸ νοῦ μου ὅσους συχνάζουν στὸ σπίτι μου καὶ τάχα γίνομαι ἀέρας καὶ τυλίγομαι στὸ λαιμό τους. Γίνομαι κάτι ἄλλο γιὰ τὸν καθένα, ἐκεῖνο ποὺ θὰ μπορούσε νὰ μὲ φέρῃ στὴ μνήμη του καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ πάρῃ τὸ δρόμο γιὰ τὸ λόφο. Τριγυρίζω σὲ κλειστοὺς καὶ ἀνοιχτοὺς χώρους, παντοῦ ὅπου μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ μιὰ φιλικὴ ψυχὴ. Τί ἔγιναν, λοιπόν;

Δὲν θὰ ἔρθη κανεῖς; Στέκω σὰν ἴσκιος σὲ τραπέξι μὲ τὸ βιβλίό κι' αὐτὴ πού τὸ κρατοῦσε ὡς τώρα ἀνοιχτό, ταράζεται καὶ κοιτάζει γύρω της. Περνῶ σὲ φῶς τῆς λάμπας καὶ τὸ κάνω νὰ δυναμώνη. Ἡ χύνομαι, καθὼς ἡ λάμψη τῆς ἀστραπῆς, σὲ πόδια ἐκείνου τοῦ ἄλλου, πού κάνει τὸν περὶπατό του τὴ νύχτα. Δὲν μπορεῖ... κάποιος ἀπὸ ὅσους ἔχω σὲ νοῦ μου, θὰ καταλάβῃ τί μοῦ συμβαίνει καὶ θὰ ἔρθῃ, θὰ τρέξῃ. Μάλιστα θὰ ἔρθῃ χωρὶς νὰ φαντάζεται ὅτι τὸ θέλησα ἐγώ. Ὅταν σταθῇ τὸ βῆμα καὶ ἀκουστῇ τὸ κουδούνι, θ' ἀνοίξω ἀμέσως, σὰ νὰ στεκόμουν πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ χαιρετώντας τον θὰ χαμογελάσω. Αὐτὴ ἡ αὐτὸς πού θὰ ἔχῃ ἔρθῃ, θὰ μὲ κοιτάξῃ μὲ τὸ ἴδιο χαμόγελο, ἀλλὰ δὲ θα ξέρῃ τί νὰ μοῦ πῇ. Μήπως βγῆκε ἀπὸ τὸ σπῆτι του γιὰ νὰ ἔρθῃ σὲ μένα; Ἀφοῦ σταθῇ μιὰ στιγμὴ σὲ ρεῦμα τοῦ δειλινοῦ φωτὸς πού θὰ μπαίνει ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ φαντάξῃ σὰ ρόδινη ὀπτασία, θὰ προχωρήσῃ κάπου νὰ καθίσῃ. Καθὼς τὸ δωμάτιο θὰ εἶναι σκιερό, θὰ μιλήσουμε ἄνετα. Ἰσως καὶ νὰ γελάσουμε κάποια στιγμὴ, μὲ τὰ φαιδρὰ καὶ τὰ σοβαρὰ τοῦ κόσμου. Μήπως δὲν εἶναι γιὰ νὰ γελάσουμε; Ὅμως οἱ ὁμιλίες μας, ἂν καὶ

θὰ φαίνωνται ἄσχετες μὲ ὅ,τι συνέβη, θὰ εἶναι
σὰ μακρινὲς ἀπαντήσεις στὴν ἀπορία μου.
Ἐκεῖνη ἢ ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔχη ἔρθει, δὲ θὰ ξέρε
πὼς ἢ ἐπίσκεψή του σὲ μένα ἔχει τὴν ἱστορία
της, γιὰ νὰ τῆς δώσῃ τὴ σημασία ποὺ πρέπει.
Ἴσως καὶ νὰ μὴν πιστεύῃ σὲ ὅ,τι πιστεύω ἐγώ.
Μολαταῦτα θὰ τοῦ φαίνεται περιέργο ποὺ
ἄλλοῦ ἦταν νὰ πάῃ καὶ ἄλλοῦ βρέθηκε. Βέβαια...
αὕτῃ τὴν ἐποχὴ εἶναι πολὺ συμπαθητικὸς ὁ
δρόμος τοῦ λόφου μὲ τὰ ξερὰ τὰ φύλλα. Καθὼς
φυσᾷ τὸ βοριαδάκι κι ἐσὺ περνᾷς, σὲ παίρνουν
ἀπὸ πίσω, ἄχ, θεέ μου! ὅπως μιὰ γυναῖκα πῆρε
κάποτε ἀπὸ πίσω ἓνα ὄνειρο.

Ἄν μὲ ρωτοῦσε κανεὶς ποιὸν θὰ ἤθελα νὰ
ἐρχόταν, δὲ θὰ σκεπτόμουν καθόλου. Θὰ ἔβγαине
ἀπὸ τὸ στόμα μου τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας ποὺ
γνώρισα κάποιο βράδυ, μὲ πολὺν ἀέρα. Ἐρχό-
ταν ἀντίθετά μου καὶ ὅταν ἦταν νὰ πλησιά-
σουμε, σταμάτησε καὶ μὲ κοίταξε. «Σᾶς ἀρέσει
καὶ σᾶς ὁ ἀέρας...» ψιθύρισε. Πῆρε θέση πλάϊ
μου καὶ γύρισε πίσω μαζί μου. Δὲν εἴπαμε
τίποτε σπουδαῖο, ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Καὶ ἂν δὲ
συνέβαινε νὰ γνωριστοῦμε, τὰ ἴδια θὰ λέγαμε
μὲ τὸν ἑαυτό μας ἢ κάθε μιὰ χωριστά.

Τὸ ξέρω. Θὰ ἔρθῃ πάλι σὲ ἀκατάλληλῃ ὥρᾳ, σὰ νὰ τὴν ἔχῃ σπρώξῃ ἐδῶ κάποια αἰφνίδια παραζάλη. Θὰ περάσῃ μέσα μὲ κλονιζόμενο βῆμα καὶ πέφτοντας στὴ χαμηλὴ καρέκλα πού συνηθίζει νὰ κάθεται, θὰ κοιτάξῃ τὸ ξεθωριασμένο χαλί. Θ' ἀνησυχήσω κι αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ θὰ τὴ ρωτήσω τί ἔχει. Θὰ μὲ κοιτάξῃ μὲ ἀπορία καὶ θὰ μοῦ πῇ: «τίποτε!» Θὰ μπερδευτῇ ἡ σκέψῃ μου, θὰ νομίσω πάλι ὅτι ἔκαμα λάθος πού πίστευα πὼς τὴ γνώριζα. Κι' ὅμως τὰ ψημένα ἀπὸ τὸ ὑπαιθρο μάγουλά της θὰ γίνονται ὅλο πιὸ ὠχρὰ καὶ τὰ μάτια της θὰ θολώνουν ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ περισσότερο. Ἐνῶ θὰ ἐτοιμάζω τὸ τσαϊ, θὰ κυττάξῃ τὶς εἰκόνες σιωπηλὴ καὶ θὰ σταθῇ πάλι σὲ κείνην μὲ τὸ μακρουλὸ πρόσωπο καὶ τὸ λοξὸ βλέμμα πού γιὰ νὰ ἔχῃ ἀλλάξῃ ἐδῶ ἡ ζωὴ, ἡ μαντήλα της πάει νὰ μοιάσῃ μὲ τὴ δική μου...

Ἐπὶ τέλους, ὥς ἔρθῃ καὶ ἡ γυναίκα πού κάθεται στὸ σπιτάκι μὲ τὸ φράχτη καὶ κάθε φορὰ πού θὰ κατεβῶ, τὴ βλέπω πάντα σκυμμένα νὰ πλένῃ στὸ ρέμα. Ἄς ἔρθῃ ἡ πλαϊνὴ μου, εἶναι ἄλλο; πού ἅμα θέλῃ κάτι, μοῦ χτυπάει τὴ γρίλια. Ἄς ἔρθῃ ὁ γέροντας, πού ὅλη

τὴν ἡμέρα κάθεται στὴν πόρτα τῆς παράγκας
του κοιτάζοντας μακριὰ καὶ καθὼς τραβάει
τὴν πίπα του, τὸ πρόσωπό του φαίνεται μέσα
στὸν καπνὸ σὰν τὰ πέτρινα κεφάλια ποὺ ξεθά-
φτουν ἀπὸ τὸ χῶμα. Θὰ ἤθελα ἀκόμα ὡς καὶ
τὴ συντροφιά ἐκείνης ποὺ ἔχασε τὸ παιδί της
καὶ γυρίζει τοὺς δρόμους μήπως τὸ βρῇ. Μόνο
τὸ κορίτσι δὲν μπορεῖ πιά νὰ ἔρθη, γιατί ἀπὸ
τότε ποὺ ἀρρώστησε μαζεύεται στὸ σπίτι του
πρὶν νυχτώση. Ἄν ἐρχόταν θὰ ἦταν καλά. Θὰ
ἐβγαζε ἀπὸ τὸ τσαντάκι του τὴ δαντέλα ποὺ
πλέκει, ὁλόκληρες πῆχες γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί,
θὰ κουνοῦσε τὰ χέρια του σὰν πουλιὰ ποὺ τὰ
λένε καὶ πότε-πότε θὰ μὲ κοιτοῦσε, χωρὶς νὰ
ἔχη τὸ νοῦ του στὴν ὥρα, γιατί τώρα ξέρεي ὅτι
δὲν περιμένουμε κανένα καὶ τίποτε. Δὲν εἶναι
ἔτσι; Μποροῦμε νὰ φᾶμε κάτι στὴν ἄκρη τοῦ
τραπεζιοῦ καὶ νὰ πέσουμε. Τὸ κορίτσι θὰ μὲ
κοιτοῦσε πότε-πότε μὲ μάτια γεμάτα ἥρεμη
λύπη καὶ θὰ ἔσκυβε πάλι στὸ πλῆξιμό του.

Ἄν πάλι δὲν εἶναι νὰ ἔρθη κανεὶς, ἃς εἶχα διά-
θεση νὰ πάω ἐγὼ κάπου. Στὴν παιδικὴ φίλη μου.
Σὲ μιὰ ἐκκλησία. Ἐκεῖ ποὺ οἱ γυναῖκες, γυρτὲς
σὲ νωποὺς τάφους, κλαῖνε τοὺς ἄντρες τους...

Ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς προτιμῶ τὴ γυναῖκα ποὺ γνῶρισα τὸ βράδυ ἐκεῖνο μὲ τὸν πολὺν ἀέρα. Ὅπως θὰ ἔχη ἔρθῃ, θὰ σηκωθῇ πάλι νὰ φύγῃ. Θὰ μοῦ προτείνει, ἴσως, νὰ πᾶμε στὸ πάρκο ἢ στὴ μεγάλη, σὰν κρεμαστή, γειτονικὴ πλατεία, ποὺ τὸ τελευταῖο παγκάκι της, μὲ τὴν πλάτη πρὸς τὸ βοριά, ὅταν ἀρχίζει νὰ σκοτεινιάζῃ, εἶναι πάντα ἄδειο. Μὰ ἐγώ, μὲ τὸ νὰ τὰ βλέπω ὅλα ἀπὸ δῶ δὲ θὰ θέλω νὰ πάω πουθενά. Εἶμαι σὰν τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἀπὸ τότε ποὺ ἔχασε τὸ φῶς του, ἄλλα φῶτα ἀνάφτηκαν μπροστά του καὶ τὸν ὀδηγοῦν.

Κανένα βῆμα δὲν ἀκούγεται πιά. Καλύτερα. Ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐρχόταν, μπορεῖ νὰ μὴν πρόσεχε καὶ νὰ πατοῦσε τὸ χορταράκι ποὺ ἔχει φυτρῶσει μπροστὰ στὸ σκαλοπάτι τῆς πόρτας μου. Ἐπειτα, ἂν παρουσιαζόταν κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποὺ ὅλα τὰ ἐξηγοῦν μὲ τὴ λογικὴ καὶ φεύγοντας μὲ ἀφήνουν σὰ μέσα σὲ σύννεφο;... Μόνο ὁποῖος ἔχει κλάψει πολὺ ξέρεי νὰ μᾶς μιλήσῃ. Καλύτερα... Κάθε στιγμὴ μοναξιάς μὲ φέρνει πιὸ κοντὰ στὸν ἑαυτό μου. Κοιταζόμεστε σὰ δυὸ ἄνθρωποι, ποὺ γιὰ νὰ τοὺς συνδέῃ κάποια κοινὴ ἔγνοια ἢ τύχη, ἀνταμώθηκαν

πάλι. Καὶ τότε καταλαβαίνουμε τί χάνουμε, ὅταν ἀπομακρυνώμαστε ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Τί καθαρὴ βραδιά! Ἔτσι καὶ μέσα μου ἀρχίζει νὰ γίνεται. Στὸν οὐρανὸ στέκουν ἀκίνητα τὰ φωτεινά, γεωμετρικὰ σχήματα μὲ τὴν ἀπόκρυφη σημασία. Τριγυρνῶ, ὅπως κάνω κάθε βράδυ πρὶν πέσω, καὶ μαζὶ ταχτοποιῶ τὰ γύρω μου, γιὰ ἓναν ἥσυχο, ταπεινὸ ὕπνο. Κοντὰ μου λίγο νερό, ἂν ξυπνήσω διψασμένη, τὸ ὥρολόγι, τὰ σπύρτα. Ἐλπίζω ὅτι τόσο ἀργὰ ποὺ εἶναι, δὲ θὰ ἔρθῃ κανεὶς. Τί νὰ κάμῃ νὰ ἔρθῃ; Μὰ καὶ νὰ χτυποῦσε ἡ πόρτα, τώρα πιά δὲ θὰ ἀνοιγα.

ΚΥΡΙΑΚΗ ΑΠΟΓΕΜΑ

Η κατηφοριὰ εἶναι στρωμένη μὲ ὅσα κατε-
βάξει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὸ λόφο πάντα τέτοιον
καιρὸ. Βρίσκομαι πάλι μπροστὰ στὴ γνώριμη
πόρτα. Πῶς νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὴν κατά-
σταση τοῦ χειριοῦ, ὅταν σὲ τέτοιες περιστάσεις,
σηκώνεται νὰ εἰδοποιήσῃ; Ἡ πόρτα ἀνοίγει.
Περνῶ στὸν προθάλαμο. Τὸ φυτό, σὰ νὰ εἶναι
παιδί, ἔχει γίνῃ διπλὸ ἀπὸ τὴν τελευταία φορὰ
πὺ τὸ εἶδα. Ἐφτασε τώρα στὸ ὕψος τοῦ
παραθύρου καὶ σκιάζει μὲ φύλλα τὰ ἐπάνω
τζάμια του. Κάπου ἐκεῖ εἶναι ἀκουμπημένο
καὶ τὸ παλιὸ σημειωματάρι. Στὴν ἀνοιγμένη
σελίδα του, δὲν ἔχει γράψῃ ἀκόμα τ' ὄνομά
του κανεὶς. Μοῦ ἔρχεται νὰ γράψω τὸ δικό
μου καὶ νὰ γυρίσω νὰ φύγω.

Τί εἶναι αὐτὲς οἱ διπλὲς διαθέσεις. Καλὰ ποὺ ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο κι ἄς μὴ τὸ καταλαβαίνει, ἐκεῖνο τὸ ἀδιάφορο μὰ λογικὸ στοιχεῖο, ποὺ περνώντας κάτω ἀπὸ κάθε συναίσθημά του, κρατεῖ τὴ συνοχὴ τῆς ζωῆς. Διαφορετικά, ἄλλοῦ θὰ ἦταν νὰ πάω κι ἄλλοῦ θὰ πῆγαινα. Ἀπλώνω τὸ χέρι στὸ φυτό, ὅπως σὲ ἓνα παιδικὸ κεφαλάκι.

Γυρίζω κατὰ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ μὲ τὴ διάθεση ποὺ εἶχα ὅταν χτύπησα τὸ κουδούνι. Τώρα μοῦ φαίνεται πὼς ὅλα πῆραν φιλικὸ ὕφος καὶ σὰ νὰ μὲ χαιρετοῦν. Τὰ χαλιά. Μὰ τάχα δὲν εἶναι ἐκεῖνα τὰ παλιά, ἔγιναν κάποια ἄλλα, σὰ νὰ στρώνουν ἓνα σπῆτι ποὺ δὲν τὸ θυμᾶται κανεὶς ἢ τὴν πολυκατοίκητη καὶ ὁμως ἀπλησίαστη μόνωσή μου. Τὰ βιβλία, ποὺ δὲ θὰ μοῦ ἐξηγοῦσαν κανένα πρᾶμα ἂν δὲ διάβαζα τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς. Ὡς καὶ τὸ τραπέζι τοῦ ἀπεναντι δωματίου, μὲ τὸ ἀφησμένον ἀπάνω μολύβι. Τίποτε δὲ μὲ ξέχασε, μὰ οὔτε κι ἐγὼ μπορῶ νὰ πῶ πὼς ξέχασα κάτι, ἀπὸ ὅσα εἶδα ἐδῶ ἢ φαντάστηκα πὼς εἶδα. Σὰν τὸ νερό, ποὺ ἐνῶ κιλάει στὴ γῆ, ἅμα συναντήση ἀντίθετη δύναμη, γυρίζει ἐμπρὸς-πίσω, ἔτσι γυρίζω σὲ κείνη τὴν

ἐποχή. Ἦταν ἡ ἐποχή ὅπου ἡ σκέψη μου, κουρασμένη ἀπὸ μένα, πῆγε νὰ περιπλανηθῇ κι ὅταν ἐγύρισε δὲν τὴν ἐγνώρισα. Ἀπὸ βαρὺς, πεζὸς λόγος εἶχε γίνει στροφὴ τραγουδιοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἦρθα νὰ ἰδῶ, ἀφήνει αὐτὸ ποὺ κρατεῖ καὶ σηκώνεται. Πίσω του τὰ ξύλα στὸ τζάκι χύνουν μεγάλην ἀναλαμπή. Καθὼς ἔρχεται πρὸς τὰ ἔξω, μέσα σ' αὐτὴ τὴ γαλήνη, δὲ μοιάζει ἐφήμερος καὶ διαβατικός, μὰ κάποιος ποὺ ζῇ ἔτσι αἰῶνες τώρα. Ἀπὸ τότε ποὺ οἱ ἄνθρωποι κάνουν ὄνειρα κι ἔχουν κυριακή.

Τὸ βλέμμα του εἶναι ὅπως ὑπάρχει στὴ μνήμη μου. Ἀναγνωρίζω τὸ ἴδιο ἐκεῖνο βλέμμα, χωρὶς νὰ τοῦ λείπη τίποτε. Τὸ ἀντίθετο θὰ μπορούσα νὰ πῶ. Πῶς τοῦ ἔχει προστεθεῖ κάτι. Κάποιο κάτι περιέργο.

Αὐτὸ τὸ βλέμμα γυρίζει ἀπάνω μου.

— Ἐλέγαμε λοιπὸν ὅτι... ἢ μήπως ξεχάσατε;

Φαίνεται μιὰ στιγμὴ νὰ μετανοῇ ποὺ μίλησε ἔτσι. Μὰ ἡ ἀπάντηση ποὺ μοῦ ἀνεβαίνει στὸ στόμα, ἀδιάφορο ἂν ἔμεινε κεῖ, τὸν κάνει νὰ πάρῃ τὴν πρώτη του ἔκφραση.

Ἀναπνέουμε.

Δὲ μοῦ κἀνὴ ἐντύπωση ποὺ θυμᾶται ἐκεῖνη τὴν ὁμιλία του κι ἄς εἶναι τόσος καιρὸς ἀπὸ τότε. Πολὺ περισσότερο ποὺ κατάλαβε γιατί ἤρθα. Ἀφοῦ αὐτὸς θυμᾶται ὅσα μοῦ εἶχε πεῖ, πὼς ἐγὼ θὰ μπορούσα νὰ τὰ ξεχάσω; Σὲ τέτοιες περιστάσεις, ἢ σκέψη τοῦ ἐνὸς κάνει ἡγὼ στὸν ἄλλον, ὅπως ἡ φωνὴ ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ βουνά. Ὁχι, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ εἶχε ξεχάση μιὰ ὁμιλία ποὺ τὴν προετοίμασε τόσο μεγάλη σιωπή. Ἄν πάλι τὴν εἶχε ξεχάση, θὰ τοῦ τὴν θύμιζα. Τὸ πιθανώτερο ὁμως θὰ ἦταν νὰ μὴν πῶ τίποτε, νὰ καθίσω λίγη ὥρα μαζεμένη στὴ θέση μου καὶ ὕστερα νὰ βρῶ κάποια πρόφαση καὶ νὰ φύγω. Θὰ εἶχα βεβαιωθῇ ὅτι δὲν ἦταν ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀγρυπνὴ μνήμη, ὁ ἄξιος νὰ περιμένῃ καὶ σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ νὰ τελειώσῃ μιὰ ὁμιλία ποὺ κάποτε ἄρχισε —καὶ μένα δὲν μοῦ ἀρέσουν παρὰ αὐτοῦ τοῦ εἵδους οἱ ἄνθρωποι. Τὸ διάστημα τῆς ζωῆς βάζω γιὰ τὶς μεγάλες ἐπιθυμίες.

Ἐδῶ κι ἓνα χρόνο καθόμαστε πάλι ἔτσι.
Ἦταν χειμωνιάτικο δειλινὸ σὰν τὸ σημερινό.
Ἦκαιγε φωτιά. Στὸ μισοσκόταδο μιλούσαμε.
Ἦταν τόσο καλὰ... Οὔτε μπορῶ νὰ ἐξηγήσω

πὼς μοῦ φαινόταν ὁ κόσμος καὶ ὁ ἑαυτός μου.
Ἐκεῖ ποὺ μιλούσαμε καὶ προαισθανόμουν ὅτι
σὰ νὰ πλησίαζε ἡ στιγμή ποὺ θὰ διαφώτιζε
τὰ δικά μου καὶ δὲ θὰ εὕρισκα πιά δυσκολία
στὴ ζωή, ἄνοιξε ἡ πόρτα. Ἡ ὁμιλία κόπηκε
κι ἔπεσε σὰν ἄγουρος καρπός.

Πρέπει νὰ προσέχουμε πολὺ τὶς κλειστὲς
πόρτες. Ποῦ ξέρεи κανεῖς τὶ κρύβεται πίσω
τους; Μπορεῖ δυὸ ἄνθρωποι νὰ μιλοῦν γιὰ
πρώτη ἢ γιὰ τελευταία φορά. Νὰ σβήνῃ ἕνας
θρίαμβος. Νὰ γίνεται λειτουργία. Κανεῖς δὲ
μπορεῖ νὰ ξέρῃ. Ἐκείνη τὴ στιγμή ἀπομακρι-
νόμουν μαζί του στὴ διάφανη σκιά τῆς μετα-
φυσικῆς. Γύρω βασίλευε ἡ γαλήνη τῶν ἀνεξε-
ρεύνητων τόπων, ὅπου ὁ ἥλιος ἀνατέλλει καὶ
δύει χωρὶς νὰ τὸν βλέπῃ κανεῖς. Μιὰ γοη-
τεία ἦταν στὸν ἄέρα, μιὰ πικρὴ μυρωδιά.
Ἡ φίλη μας; Μπῆκε ἀπὸ κάπου, ἀφοῦ ἐλάτ-
τωσε καὶ στένεψε τὸν ἑαυτό της, ὅπως μπαίνει
ἀπὸ τὴ χαραμάδα τὸ φῶς. Ἀκούμπησε στὸ
τῆλα κάτι λουλούδια ποὺ εἶχε φέρει καὶ σὰ νὰ
μὴν εἶχε κόκκαλα, οὔτε βάρος, κάθισε πέρα,
κοντὰ στὸν τοῖχο. Κι ἔμοιασε σὰν ἐκεῖνες τὶς
ἄτεχνες τοιχογραφίες. Ἐνα φρέσκο, μὲ πρό-

σωπο κοριτσιού και βλέμμα γυναίκας. Δέ
σαλεύαμε. Ἄν και τὰ μάτια μου ὑγραίνονταν
ἀπὸ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν συναισθημάτων, τ' ἄφηνα
νὰ στεγνώσουν μόνα τους. Τὸ σῶμα μου ἔμενε
ὅπως εἶχα καθήσει.

Κάποια στιγμή ἀπὸ τὴ ζέστη τῆς φωτιᾶς
κάτι σηκώθηκε, μιὰ μικρὴ πνοή. Ποιὰ ἦταν
λοιπὸν ἡ πραγματικότης; Ἐκείνη πού ἤξερα
ἡ ἐκείνη πού μάθαινα τώρα; Καὶ ὅπως στὰ
ἔθιμα τῶν ναυτικῶν, πού ὅταν περνοῦν ἀπὸ τὸ
ἕνα ἡμισφαίριο, στὸ ἄλλο βάζουν στὰ κιάλια
τους μιὰ τρίχα, τάχα ὅτι βλέπουν πραγματικὴ
τὴν ἰδεατὴ γραμμὴ τοῦ ἰσημερινοῦ, ἔτσι εἶδα
χωρισμένο τὸν κόσμο. Ὅχι, σὲ κεῖνα πού ἄκουγα
ἦταν ἡ δική μου πραγματικότης. Δὲν πρόφτασα
νὰ συμπληρώσω τὴ σκέψη μου κι ἄνοιξε ἡ
πύρτα... Πρέπει νὰ προσέχουμε πολὺ τὶς
κλειστὲς πύρτες. Τὸ ἀνοιγμά τους κάποτε μᾶς
κλείνει ἕναν παράδεισο.

Ἐνῶ μου μιλεῖ, τὸ βλέμμα του γίνεται
ὅλο και πιὸ φωτεινὸ κι ἐγὼ σὰ νὰ προχωρῶ
ἐκεῖ πού ἠθελα, μὰ ὡς τώρα δὲν μποροῦσα.
Κάτι τέτοιες στιγμὲς μᾶς δίνουν τὴ λύση τῶν

μυστηρίων. Κι αὐτὰ πὺν λέμε μυστήρια, ὅταν τ' ἀντικρύζη κανεῖς μὲ διάθεση σὰν τὴ σημερινή, μπορεῖ νὰ εἶναι πράματα ἀπλά. Ὁ ἄνθρωπος πὺν ἔχω ἀπέναντί μου, μιλεῖ τώρα μὲ ὀρμή, μὲ περισσότερη ζέση ἀπὸ τὴν περασμένη φορά. Σὰν ἀπὸ τότε νὰ ἔζησε γιὰ νὰ τελειώση τὴν ὁμιλία του. Σὰ νὰ μὴ μποροῦσε νὰ ἡσυχάση ἂν δὲν τὴν τελείωνε.

Ἀνοίγει ἡ πόρτα ὅπως καὶ πέρουσι. Σήμερα εἶναι κυριακὴ κι αὐτὸ τὸ σπῖτι δέχεται. Ποιοὺς δέχεται; Κανεῖς ἄλλος ἀπὸ μένα δὲν ἦρθε ὡς τώρα. Δὲν ξέρω... ἴσως νὰ ἠθελε νὰ δεχτῇ. Μὰ τώρα καλῶς νὰ ὀρίση ὅλος ὁ κόσμος. Προσέλθετε. Ποιοὶ εἶναι; Κάτι παιδιὰ, κάτι παλιοὶ μαθηταὶ του. Τὰ παιδιὰ πᾶνε κοντά του καὶ τὸν χαιρετοῦν. Τί ὠραία πὺν πᾶνε! Νὰ τὰ συγχωρῇ πὺν ἄργησαν, ἦταν κάπου καὶ νυχτώθηκαν. Κι αὐτὸς τὰ εὐχαριστεῖ πὺν ἦρθαν... Γέρνει πίσω στὸ κάθισμά του κι ἀφήνει τὸ βλέμμα του νὰ τριγυρίσῃ ἀπάνω τους.

Τὰ παιδιὰ φεύγουν σὲ λίγο. Μένει πάλι ὅπως ἦταν καὶ πρίν. Τί τὸν μέλλει; Τελείωσε τὴν περυσινήν ὁμιλία του, εἶπε ὅ,τι εἶχε νὰ πῇ, ἔφυγε ἀπὸ πάνω του ἐκεῖνο τὸ βάρος...

ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Ο καιρὸς μᾶς ἔχει σκεπάσει μὲ καταχνιά.
« Ἀνάψτε τὰ φῶτα!... Δὲ βλέπετε ποῦ
σκοτείνιασε;» ἀκούγεται μιὰ διαταγή. Τὰ κορί-
τσια μαζεύονται φοβισμένα τὸ ἓνα κοντὰ στὸ
ἄλλο, ὥστε ρίχνουν κάπου ἐκεῖ τὰ πανω-
φόρια τους καὶ γίνονται ἄφαντα. Περνῶ μέσα.
Τὸ βαρόμετρο δείχνει τὴν ἀλλαγὴ τοῦ καιροῦ
ὅπως μᾶς τὴν εἶχε πεῖ ἡ μικρὴ ποὺ ἔρχεται μὲ
τὸ ταχυδρομικὸ λεωφορεῖο. Ἐνῶ ἓνα βραδάκι
τρώγαμε κάτι ὀρθὲς καὶ ζεσταινόμαστε κοντὰ
στὸ καλοριφέρ, μᾶς εἶπε πὼς ἀπὸ τότε ἀκόμα
ποὺ φυσοῦσε κι ἔβρεχε, ὁ πατέρας της εἶχε
προμαντέψει πὼς ὅλο τὸ νέο φεγγάρι θὰ πάη
μὲ χιόνι. Ὅλο τὸ φεγγάρι! Ἐτρωγε τὸ ψωμί
της κι ἔκανε μεγάλα τὰ μάτια της. Ἀπὸ τὸν

τρόπο πού μιλοῦσε καὶ ἀπὸ τῆ ζέστη, τὸ προσωπό της εἶχε γίνει πυρρό.

Τὸ δέντρο, ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἀνάμεσα στὸ παλιὸ καὶ στὸ νέο κτίριο, στέκει ἀκίνητο. Νομίζει κανεὶς πὼς ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή θὰ πέση σὲ σκόνη, ὅπως τὰ σώματα πού βρίσκονται ἄλιωτα στοὺς τάφους μόλις τ' ἀγγίξης ἢ τὰ ξύλα πού ἔχουν καεῖ καὶ δὲν ἀπομένει παρὰ τὸ σχῆμα τους. Πόσο λυπᾶμαι αὐτὸ τὸ δέντρο! Μέσα ἀπὸ τὰ κλαδιά του συναντῶ τὰ βλέμματα τῶν κοριτσιῶν, καθὼς κοιτάζουν περίλυπα πέρα, τὸ δρόμο, ὅταν ἔχη στρίψωμα ἀπὸ ἥλιο. Τὰ κλαδιά του εἶναι ἡ γρίλια μου, ὁ μόνος χαιρετισμὸς πού μοῦ ἔρχεται δῶ ἀπὸ τὸν πράσινο κόσμο. Καὶ πρὸς τὸ βράδυ πού λιγοστεύει ἡ δουλειά, αὐτὰ πλαισιώνουν, ἀνθισμένα ἢ ἄνανθα, ἀνοιξιάτικα ἢ φθινοπωρινά, τὰ πρόσωπα τῶν κοριτσιῶν καὶ τῶν νέων, καθὼς ἀντικρίζονται ἢ ἀργοδιαβαίνουν πίσω ἀπὸ τὰ τζάμια. Πλαισιώνουν μιὰν εἰδυλλιακὴν ὄπτασία, ψυχρὲς ντυμένες τὰ ὄνειρά τους, πού ὅμως σπάνια βγαίνουν ἀληθινά. Ἄλλοτε πάλι δὲ βλέπω πρόσωπο, μὰ ἔνα χέρι πού ἀπλώνεται νὰ πιάσῃ κάποιο ἄλλο. Καὶ ὅπως μαντεύω ὅτι

θὰ θελήσῃ νὰ τὸ κρατήσῃ πολὺ, φοβᾶμαι πῶς
θὰ βρεθῇ κανένα μάτι νὰ ἰδῇ αὐτὰ τὰ χέρια
καὶ τὸ κορίτσι θὰ προδοθῇ. Ἐδῶ δὲν ἦρθαμε
γιὰ νὰ κάνουμε τέτοια, ἀλλὰ γιὰ νὰ δουλέψουμε.

Εἴμαστε πολλές. Ἄν μᾶς ἔβλεπε ἡ προ-
μάμμη μας, καθισμένες ἀπὸ τὸ πρωὶ ὥς τὸ
βράδυ σὲ μιὰ καρέκλα, θὰ τραβοῦσε τὰ μάγουλά
της. Ἐρχόμαστε φρέσκες, μὲ χρῶμα στὴν ὄψη,
μερικὲς μὲ πολὺ χρῶμα, καὶ φεύγουμε ὅλες
ἴδιες. Οὔτε στὸν ὕπνο δὲ μᾶς ἀφήνει ἡ ἔγνοια
τῆς δουλειᾶς. Στὶς περισσότερες ἀπὸ μᾶς, ἡ
γυναίκα ποὺ εἶναι μέσα μας βρίσκεται κουβα-
ριασμένη, μὲ τὸ μέτωπο ἀκουμπισμένο στὰ
γόνατα, ὅπως σὲ κάποιες νεκρικὲς ὥδεις. Μὰ
εἶναι καὶ μερικὲς ποὺ τίποτε δὲν τις κάνει νὰ
ξεχάσουν τὸν ἑαυτό τους. Περνοῦν καμαρωτές,
ἀεράτες κι ἐπιβλητικές, καὶ μόνο ποὺ τις βλέ-
πουν ἔτσι οἱ ἄντρες, τοὺς κάνουν τόπο νὰ περά-
σουν. Ἄς εἶναι καλὰ αὐτὲς οἱ κοπέλες! Ἄν
δὲν ὑπῆρχαν, ἐμεῖς οἱ ἄλλες θὰ χάναμε ὅλα μας
τὰ ζητήματα.

Ἡ αἰθουσα ποὺ δουλεύουμε ὡς ἀργὰ τὸ βράδυ
βουίξει. Ἄν περάσῃ κανεὶς καὶ σταθῇ ἔξω ἀπὸ

τὴν πόρτα, θ' ἀκούσῃ διάφορες φωνές καὶ φωνίτσες πὺν ὥστόσο τὶς χρωματίζει ἢ ἰδίᾳ λύπῃ. Οἱ ἤχοι πλέκονται καὶ συνθέτονται, φτιάχνουν τὴν γυναικεῖαν ἐποποιΐα πὺν εἶναι γεμάτῃ διαμαρτυρία. Πῶς ἔγινε νὰ εἴμαστε ὅλῃ τὴν ἡμέρα ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια μας, σ' αὐτὸ τὸ ψηλὸ πάτωμα, πὺν μὲ θέα στὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, πρὸς τὰ μακρινὰ καὶ τὰ νεφελώδη, μᾶς κάνει νὰ φοβόμαστε περισσότερο τὴ ζωὴ; Κατὰ τὰ ἄλλα, εἴμαστε καλά. Ἡ φωτιὰ καίει ἀδιάκοπα καὶ ἡ μικρὴ πὺν εἶναι γιὰ τὰ θελήματα, μᾶς φέρνει ἐδῶ, ὅ,τι ζητήσῃ ἡ ὀρεξὴ μας. Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ κάνουμε ἓνα νόημα.

2.

Ἀπόψε ἐγὼ καὶ δυὸ ἄλλες ἔχουμε νυχτέρι. Μᾶς εἶπαν νὰ περιμένουμε, νὰ μὴ βαρεθοῦμε νὰ περιμένουμε καὶ ἂν ἀργήσῃ νὰ τελειώσῃ ἡ δουλειά, θὰ μᾶς στείλουν στὰ σπίτια μας μὲ αὐτοκίνητο. Ἐτοιμαστήκαμε, φάγαμε κάτι, μιλήσαμε, κοιτάξαμε ἀπὸ τὰ τζάμια τὴ φωτισμένη πόλιν, πὺν σ' αὐτήν, ἐκτὸς ἀπὸ μᾶς, ὅλοι εἶναι ἐλεύθεροι.

Ἡ μικρότερη:

— Πότε θὰ ρθοῦνε;

— Ἀπὸ τώρα; Ἔχουμε καιρό. Δὲ σκύβεις
νὰ πάρης κανέναν ὕπνο;

Πᾶνε πάλι πρὸς τὸ παράθυρο.

Ἡ μεγαλύτερη:

— Ποῦθε πέφτει τὸ σπίτι σου;

— Πίσω ἀπὸ κεῖνο τὸ ὕψωμα μὲ τὰ πολλὰ
φῶτα... Τὸ δικό σου;

— Δηλαδή τῆς μητέρας μου... Ἡ μητέρα μου
τὸ ξενοίκιασε τὸ σπίτι της καὶ πῆγε στὸ χωριὸ
ποὺ εἶναι ἡ παντρεμένη ἀδερφή μου. Τί νὰ τῆς
κάνω; Ὅλο παραπονιόταν. Δὲ μπορούσε νὰ
μὲ βλέπη νὰ γυρίζω ἀργὰ καὶ πρῶι-πρῶι νὰ
φεύγω.

Μπαίνει μέσα κάποιος καὶ τοὺς δίνει αὐτὰ
ποὺ εἶναι νὰ κάνουν.

— Τόση δουλειὰ τέτοιαν ὥρα;

Τοὺς ἔρχεται νὰ σκύψουν στὸ τραπέξι νὰ
κλάψουν καὶ ὅμως τὰ χέρια ἀρχίζουν νὰ
δουλεύουν. Μιὰ στιγμή, τὸ μικρότερο ἀπὸ τὰ
δυὸ κορίτσια κουράζεται, ζαλίζεται, δὲ βλέπει
ἄλλο. Στὸ χάος τῆς μισοφωτισμένης αἴθουσας,
ὅπου ἡ ζέστη ἀρχίζει νὰ χαμηλώνη, ἀκούω σὰ
νὰ μιλοῦν καὶ τὰ κορίτσια ποὺ λείπουν, ἡ βοή
λίγο-λίγο νὰ καταπαύη καὶ ὁ ἥχος νὰ καταλήγῃ
σὲ μιὰ μεγάλη φωνή...

« ... Εἴμαστε κουρασμένες, πολὺ κουρασμένες. Δὲ βλέπετε; Καὶ τώρα ποὺ λείπουμε, τὰ χέρια μας εἶναι δῶ... » Ἔτσι θὰ σοῦ ποῦν τὰ κορίτσια. Δουλεύουν, δουλεύουν, καὶ τὸ σεντούκι τους δὲν ἔχει οὔτε ἓνα τόπι πανί, οὔτε δυὸ πουκάμισα γιὰ μιὰ ὥρα ἀνάγκης. Ἐκεῖ ποὺ τὶς ἤξερες κοριτσάκια, τὶς βλέπεις μὲ μάτι κομμένο, μὲ σῶμα βαρὺ, καὶ δὲν τῆς ἀναγνωρίζεις. Ἀφοῦ κάποτε δὲν ἀναγνωρίζονται οὔτε μεταξύ τους. « Μήπως εἶσαι ἐκείνη πού... στὸ ἄλλο ἐργοστάσιο ἢ στὸ ἄλλο γραφεῖο;... » « Ποιὰν ἐποχή;... » « Δὲ θυμᾶμαι!... » Κάθε μιά, ἀπὸ τότε ποὺ μπῆκε στὴν ξένη δουλειά, κάτι ἔχει χάσει. Καὶ ὅλες ἔχουν χάσει τὴν πίστη τους στὴ χαρὰ καὶ στὸν ἄνθρωπο. Μπορεῖ νὰ ζήσει κανεὶς καὶ σὲ μιὰν ἀνήλιαγη κάμαρα, σὰν τὴν νὰ μὴ ξέρη ἀράχνη. Νὰ εἶναι τόσο μεγάλη ἢ πολυτεία καὶ παρὰ τὸ δρόμο ποὺ τὸν πηγαίνει καὶ τὸν φέρνει ἀπὸ τὴ δουλειά. Ἔτσι θὰ σοῦ ποῦν τὰ κορίτσια. Πάει πιά, δὲν ὑπάρχει ἐλεύθερη γῆ. Παντοῦ ἔχτισαν ψηλὰ σπίτια γιὰ νὰ κλείσουν μέσα μικρὰ καὶ μεγάλα κορίτσια. Ἡ θάλασσα; Στέκει, θαμπὴ εἰκόνα στὸ βάθος τῆς μνήμης. Τὸ δάσος... ὅπου κάποτε ἀκουγόταν ἓνα πουλὶ νὰ ἐξηγῇ τὸ θεό; Καὶ κείνος ἦταν σὰ

νά μὴν ὑπῆρχε. Θύμιζε τὸν ἄνθρωπο ποὺ σοῦ ἔκανε τυχαῖα ἓνα καλὸ καὶ δὲ δέχεται τὶς εὐχαριστίες σου. Εἶχε δίκιο ὁ θεός. Τώρα καταλαβαίνει κανεῖς γιατί ἦταν σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχε.

Ἔτσι θὰ σοῦ ποῦν τὰ κορίτσια.

3.

Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τοῦ δέντρου πέφτει λίγος ἥλιος. Τὰ κορίτσια στέκονται τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, μὲ τὸ πρόσωπο γυρισμένο κατὰ κεῖ. «Κάτι εἴμαστε καὶ μεῖς!» ψιθυρίζει ἓνα ἀπὸ τὰ κορίτσια. Ὑστερα κάποιος ἄλλος: «Καὶ βέβαια εἴμαστε!» Ἀπὸ τὸ ὑπόγειο βγαίνουν καὶ ἔρχονται πρὸς ἐμᾶς καὶ οἱ λίγες ποὺ εἶχαν μείνει μέσα καὶ τὶς ζητούσαμε. Αὐτὲς παίρνουν μισθὸ μεγαλεῖτερο ἀπὸ τὸ δικό μας καὶ σὲ ὅλα τους εἶναι ἀλλιώτικες. Πῶς συμβαίνει νὰ εἶναι τόσο ἀλλιώτικες; Ποτὲ δὲ μιλοῦν γιὰ τὶς ἀνάγκες τους, ἐκτὸς ἂν τὰ λένε μεταξύ τους, στὸ δωμάτιο ποὺ δουλεύουν ἢ στὶς ἰδιαιτέρους συγκεντρώσεις τους. Ἐνα, λοιπόν, ἀπὸ τὰ κορίτσια, μάλιστα αὐτὸ ποὺ ἔχει τὴν εὐνοιά μας, γιατί πάντα παίρνει τὸ μέρος μας ὅταν μᾶς τυραννοῦν, ἔρχεται σιτὴ μέση τῆς συν-

τροφιᾶς μας, ἀνοίγει τὸ πακέτο ποὺ κρατεῖ, καὶ μᾶς προσφέρει τυρόπιτες. Κοιτάζω τὰ μάτια της, κάτι πελώρια, σταχτιά μάτια σὲ πρόσωπο μελαχροινό. Ὅπως πάντα, ἔχουν κι αὐτὴ τὴ στιγμή πολλὰ νὰ κρύψουν...

— Ἀλλάξε τὸ κλῖμα μας, μοῦ λέει. Δὲ σᾶς φαίνεται σὰ νὰ κατοικοῦμε στὸ Ὅσλο;

Τὰ κορίτσια τὴν ἀκοῦν μὲ θαυμασμό. Ἐχει πάει στὴν Εὐρώπη, αὐτὴ ποὺ βλέπετε. Ἐχει πάει ὡς ἐκεῖ ποὺ προσκυνοῦν τὰ φίδια, καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι μικροὶ θεοί. Ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ μέλλον, ὅπως θὰ τὸ ἤθελαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὰ ἄλλα κορίτσια. Τὸ πρῶτὸ δὲ βιάζεται νὰ ἔρθῃ στὴ δουλειά, οὔτε φαίνεται ποτὲ κουρασμένη. Κι ἂν ἄργησε λίγα λεπτά; Κι ἂν, ἐπὶ τέλους, πληρώσῃ πρόστιμο; Κοιτάζει μὲ χαμόγελο εἰρωνικό, σὰ νὰ λέῃ ὅτι ἔτσι ταιριάζει σὲ ὅσα βλέπει νὰ γίνονται γύρω της. Τὰ κορίτσια, ποὺ ὅλο καὶ κάτι ἔλεγαν πρὶν φανῇ αὐτή, τώρα σωπαίνουν. Νομίζει κανεὶς ὅτι φοβοῦνται μήπως, ἂν λάβουν μέρος στὴν ὁμιλία, κάνουν κανένα λάθος. Καθισμένες οἱ περισσότερες μὲ διπλωμένα τὰ γόνατα στὴ ρίζα τοῦ δέντρου, ποὺ πέφτει λίγος ἥλιος, μένουν ἀσάλευτες.

Μόνο μιὰ στιγμή ἀκούω τὴ μικρὴ, ποὺ ἔρχεται μὲ τὸ ταχυδρομικὸ λεωφορεῖο, νὰ λήη πῶς ἀπὸ τὸ πρῶτὴ τῆς πονεῖ τὸ κεφάλι.

Χτυπᾷ τὸ κουδούνι. «Τόσο μόνο;... Εἶναι νωρὶς ἀκόμα...» Τὰ κορίτσια σηκώνονται. Ἄλλα πρόθυμα, σὰ νὰ εἶχε δοθῇ μέσα τους τὸ πρόσταγμα, πρὶν ἀκουστῇ τὸ κουδούνι, ἄλλα νωθρά. Προχωροῦν γραμμὴ κατὰ τὸ ὑπόγειο. Ἡ μικρὴ τῆς ἐξοχῆς ξανακοιτάζει τὸν ἥλιο ποὺ φορεῖ ἓνα ἄσπρο στεφάνι, σημάδι πὼς θὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ παγωνιά. Ἐνῶ πηγαίνω μέσα, ἀκούω ἐκείνη μὲ τὰ σταχτιά μάτια τὴν εὐρωπαϊά. Καθὼς ἀνεβαίνει γιὰ τὸ δεύτερο πάτωμα, ἡ φωνὴ τῆς μου θυμίζει τὴ μελωδία ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ψηλὰ στοὺς μεγάλους χοροὺς τῆς ἐκκλησίας.

4.

Ἦσυχία. Ἐκείνη ἡ πρωινὴ τοῦ Σαββάτου, ποὺ δείχνει πόση προσπάθεια, γίνεται γιὰ νὰ τελειώσῃ ἡ δουλειὰ τῆς ἐβδομάδας. Ὅλοι μοχθοῦν πίσω ἀπὸ πόρτες κλειστές. Τὰ ἡλεκτρικά, μὲ χαμένη τὴ μισὴ δύναμή τους ἀπὸ τὸν καιρὸ, φωτίζουν τὴν ἐρημιὰ τῶν διαδρόμων.

Εἵμαστε σκυμμένες στὴ δουλειά, μὲ τὰ πρόσωπα κατὰ τὸ παράθυρο. Κι ὅπως ὅλο τὸ πιάνει τὸ δέντρο, ποὺ ἀνάλογα μὲ τὴν κίνηση τοῦ οὐρανοῦ φαίνεται νὰ πλησιάζῃ ἢ νὰ ἀπομακρύνεται πρὸς τὸν ἀπέναντι τοῖχο, σὰ γιὰ νὰ μὴ καὶ ἀπὸ τὴ χιονιά, μοιάζουμε νὰ προσευχόμαστε στὸ πνεῦμα μου. «Μὴ μοῦ δίνεις ἄλλη δουλειά... Πιάστηκε ἡ ἀναπνοή μου...» λέει ἡ μικρὴ τῆς ἐξοχῆς σὲ κείνην ποὺ εἶναι πλάϊ της. Τὰ κορίτσια ἔχουν ἀνάψει. «Βαρέθηκα...» ψιθυρίζει κάποια ἄλλη, ρίχνοντας στὸ τραπέζι αὐτὸ ποὺ κρατεῖ. Σκουπίζουν κάθε τόσο τὰ χέρια τους, ἄλλες κάνουν ἀέρα. Τὸ βλέμμα τους τριγυρίζει μὲ χαμένη τὴ μιστὴ δύναμή του, ὅπως καὶ τὰ ἡλεκτρικὰ ποὺ καῖνε ἀπὸ πάνω τους. Τὰ χέρια τους φέγγουν ἀναιμικά, καὶ ἀπὸ κεῖ ποὺ θὰ τύχῃ ν' ἀκουμπήσουν, τοὺς ἔρχεται νὰ μὴ κουνηθοῦν.

Ἔξω ἀκούγεται θόρυβος. «Εἶναι μεσημέρι;...» Ρωτᾷ μὲ κάποια ἀνησυχία στὴν ὄψη ἡ νεοφερμένη μικρὴ. Στέκεται μιὰ στιγμή, λέει κάτι στὴ διπλανή της, καὶ ξανασκύβει στὴ δουλειά. Οἱ ἀναπνοὲς κονταίνουν, μικραίνουν, ἂν βάλῃ κανεῖς τὸ χέρι στὴν καρδιὰ τῶν κορι-

ταιῶν θὰ τὴν ἀκούση νὰ χτυπᾷ σὰ νὰ ἔχουν
τρέξη.

Ἄνοίγει ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἐκείνη πὺ μᾶς
ἀγαπάει καὶ τὴν ἀγαπᾷμε.

— Ἀκόμα δουλεύετε; . . .

Μᾶς ζητεῖ κάτι καὶ φεύγει γρήγορα γιὰτὶ
τὴν περιμένουν. Καθὼς χιόνισε ὅλες τὶς τελευ-
ταῖες ἡμέρες, πῆρε ἄδεια γιὰ νὰ πάη στὸ βουνό.

Ξεχαστήκαμε νὰ τὴν ἀκοῦμε.

Ἀπὸ τὴν πόρτα μας πὺ ἔμεινε ἀνοιχτή,
ἀκούγεται ἡ φωνή της, πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ,
σὰ νὰ περνάει ἀπὸ καμάρες, σὰ νὰ χτυπᾷ σὲ
θόλους, σὰ νὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ὑπόγεια ἢ νὰ χύ-
νεται ἀπὸ ψηλά. Ἀνακατώνεται μὲ ἄλλες ὁμι-
λίες, ὅπως σὲ ἓνα κορδόνι ἀπὸ νῆμα μιὰ χρυσή
κλωστή, καὶ ὅμως μένει σὰ μόνη...

5.

Τὶς προάλλες, πὺ εἴμαστε μαζεμένες στὴ
ρίζα τοῦ δέντρο, ἴσως νὰ τὸ εἶπε τυχαῖα
ἐκείνη ἢ μικρὴ ὅτι κάτι εἴμαστε. Ναι, εἴμαστε
κάτι. Τίποτε δὲ βγαίνει ἀπὸ δῶ, ἂν δὲν τὸ ἰδοῦν
τὰ μάτια μας καὶ δὲ ζεσταθῇ ἀπὸ τὰ χέρια μας,
κι ἂς εἶναι κρύα. Μέσα ἀπὸ τὴ δουλειὰ πὺ

μᾶς δίνουν, ἔρχεται τὸ ὕφος τοῦ διευθυντή, κάποτε, τόσο βαρὺ καὶ δυσαρασσημένο, πὺν ἐνῶ δένειναι γιὰ μᾶς ἡ ἐξαιτίας μας, μᾶς κάνει νὰ τὰ χάνουμε. Ἄλλὰ κι αὐτὸς πὺν μᾶς φέρνει τὴ δουλειὰ εἶναι τότε τραχύς. Μοιάζει μὲ κείνον τοῦ ἱπποδρομίου πὺν χτυπᾷ τὸ λουρὶ στὸν ἄερα γιὰ νὰ φοβηθοῦν τὰ ἄλογα καὶ νὰ τρέξουν ὅσο μποροῦν περισσότερο. Εἴμαστε ἄλογα;... Σὲ τέτοιες στιγμὲς δὲν ξέρω πὺς νὰ βοηθήσω. «Παρεξηγήσατε, λέω στὰ κορίτσια, δὲν εἶναι ἔτσι.» Τοὺς φέρνω παράδειγμα τὰ σπίτια μας, ὅταν γίνονται πολὺ σκληρὲς οἱ συνθηκες. Θέλω τὰ κορίτσια πὺν δουλεύουν ἔξω, μιὰ καὶ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν ἀλλιῶς, νὰ ἔχουν γενναιότητα. «Τὸ μυστικὸ γιὰ νὰ πᾶτε μπροστὰ στὴ δουλειά σας, εἶναι νὰ μὴ χαίρεστε, οὔτε νὰ λυπάστε περισσότερο ἀπὸ ὅσο πρέπει. Αὐτά, τοὺς λέω, δὲ θὰ σᾶς τὰ πῇ ἡ ἀθῶα μητέρα σας. Θὰ τ' ἀκούσετε ἀπὸ κείνον πὺν τὸν βαραίνει ἡ πεῖρα του καὶ ζητάει νὰ ξαλαφρώση. Κάποτε ἀπὸ μιὰ φωνὴ πὺν εἶναι σὰ νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμος... »

Ἄφοῦ τελειώση ἡ ταραγμένη ἡμέρα, πάει ἡ μιὰ νὰ βρῇ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ τὰ ποῦμε καὶ

νὰ ξεσκάσουμε. Δὲν τὸ συμφωνοῦμε, μὰ ἔτσι γίνεται πάντα. Πῶς γίνεται, ὅταν εἴμαστε στενοχωρεμένες, νὰ βρισκόμαστε ὅλες μαζί; Μαζεύουμε γρήγορα τὰ πράματά μας, ἡ δουλειὰ πὺν περίσσεψε μπαίνει στὸ συρτάρι ἢ στὸ ἔρμαρι. «Αὔριο!...» Καὶ εἴμαστε τάχα ραϊσμένα κορμιά, πού, γιὰ νὰ μὴ πέσουν πρέπει νὰ προχωροῦν πλάϊ-πλάϊ. Σὲ λίγο κατεβαίνει τὶς σκάλες ἓνα κῦμα ἀπὸ κορίτσια πολὺ κουρασμένα. Ἄν μείνη κανένα πίσω, θὰ τὸ βροῦμε στὰ μαγαζιά τῆς γειτονικῆς ἀγορᾶς ὅπου πηγαίνουμε νὰ ψωνίσουμε. Ἄμα δὲ μᾶς φτάνουν τὰ χρήματα, δανειζόμαστε ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ πάρουμε στοὺς γέρους γονεῖς μας,— ἄχ!... σ' αὐτοὺς τοὺς καρτερικοὺς γέροντες τοῦ σπιτιοῦ, πὺν μᾶς περιμένουν κοιτάζοντας τὸ ρολοῖ,— ὅ,τι δὲ θὰ εἶχαν ἂν δὲ δουλεύαμε, καὶ νὰ παρηγορηθοῦν γιὰ τὴν πολύωρη, καθημερινὴν ἀπουσία μας.

6.

Πρῶι-πρῶι παρουσιάζεται ἡ μικρὴ τῆς ἔξοχῆς καὶ ἀκουμπάει στὸ σῶμα τοῦ καλοριφέρ, πὺν εἶναι ἀκόμα κατάκρυο, λίγα λουλούδια.

— Βλέπετε ὄνειρα;

Μοῦ ἔρχεται νὰ γελάσω μὲ τὴν ἀφέλεια αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ. Σὲ λίγο:

—... Ἀπὸ τὰ ὄνειρα ἀπόψε δὲν ἔκλεια μάτι.

— Ὡστε ὀνειρεύεσαι ξυπνητή;

— Ναί, ὅπως τὸ πάθαινε καὶ ἡ μακαρίτισσα ἡ μητέρα μου. Εἶναι οἰκογενειακό μας...

Ἡ διάχυτη γλύκα τοῦ προσώπου της συγκεντρώνεται γύρω καὶ μέσα στὰ μάτια. Τὴ βλέπω καὶ τὴ χαίρομαι. Μὰ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πὺν παρατηρῶ πόσο ὠραία ἐκφράζεται ἡ ἐξοχικὴ φύση της.

—... Ἄν δὲ φοβόμουνα τὸ σοφὲρι πὺν εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὸ χάνι ξαναμμένος καὶ εὐθυμος, καθὼς ἐρχόμαστε, θὰ εἶχα κοιμηθῇ ἀπάνω στοὺς σάκους μὲ τὰ γράμματα... Ἐπειτα, ἦταν ἔρημα... σκοτεινά... ἀπὸ τὸ σπασμένο τζάμι τοῦ λεωφορείου ἔμπαινε παγωμένος ἀέρας ὅλο σπιρτάδα καὶ μοῦ χτυποῦσε τὸ πρόσωπο...

Ἡ μικρὴ μιλεῖ ὥς τὴ στιγμὴ πὺν τῆς δίνουν δουλειά. Ἀπότομα ἡ ἐκφρασὴ της ἀλλάζει, σὰ νὰ ἔρχεται πιὸ κοντὰ σ' αὐτὸ πὺν εἴμαστε καὶ πὺν πρέπει νὰ κάνουμε, σὰ νὰ παίρνη ἀπόφαση.

Βλέπω ν' ἀπλώνωνται κάτι χεράκια ὠχρὰ
καὶ τρεμουλιαστά.

Μπαίνουν μερικὰ κορίτσια ἀπὸ κεῖνα ποὺ
ἐργάζονται στὴν πλαϊνὴ αἴθουσα καὶ μᾶς τὰ
χαλᾶνε ὅλα. Ἔσπασε ὁ σωλήνας τοῦ καλοριφέρ,
πρὸς τὸ μέρος ποὺ κάθονται, καὶ ἐπειδὴ θὰ
ἀνοίξουν τὸν τοῖχο, τὰ ἔστειλαν νὰ δουλέψουν
σὲ μᾶς. Τραβῶ τὸ τραπέζι μου στὴ γωνιά.
Τώρα εἶμαι πιὸ κοντὰ στὸ δέντρο, στὸ ὑπαιθρο,
στὴν ἰδέα τῆς λευτεριᾶς. Κι ὅπως, ἀπὸ τὴ χαρ-
μάδα ποὺ εἶναι πλάϊ μου, μπαίνει ἓνα ἐλαφρό,
παγωμένο φύσημα καὶ κάνοντας τὸ γῦρο τοῦ
δωματίου ξαναχύνεται ἔξω, μοῦ φαίνεται πὼς
βγαίνω μαζί του καὶ τρέχω στὸ σπίτι μου.
Μήπως δὲν εἶμαι κι ἐγὼ σὰν τὶς ἄλλες ποὺ
ζοῦν στὸ ρυθμὸ αὐτῆς τῆς μηχανῆς καὶ ἂν τὶς
ρωτήση κανεὶς τί τὶς κάνει νὰ ξενοδουλεύουν,
θὰ τὶς πάρουν τὰ δάκρυα; Εἶμαι ἀπὸ κεῖνες ποὺ
ἀλλιώτικες εἶναι κι ἀλλιῶς τὶς νομίζουν. Πού,
τὶς περισσότερες, τὶς ἔσπρωξαν νὰ περάσουν τὸ
κατῶφλι τους οἱ ἁμαρτίες ὀλόκληρης γενιᾶς.
«Τί νέα, κορίτσια, τί νέα;...» Ρωτᾷ ἐκείνη ποὺ
μᾶς ἀγαπάει, σέρνοντας γλυκὰ τὴ φωνή. Τὰ
μάτια τῶν κοριτσιῶν εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὰ πα-

λιά. Θεέ μου, πόση μονοτονία! ... Χρόνια τώρα μαζί ἐδῶ μέσα καὶ νὰ μὴν ἔχουμε νὰ ποῦμε ἢ μιὰ στὴν ἄλλη οὔτε ἓνα τόσο δὰ νέο! Γιὰ μᾶς σταμάτησε ἡ ζωὴ. Κι ἂν ἔρχεται κάτι, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, εἶναι ἀπὸ κεῖνα ποὺ πάντα προσπαθήσαμε ν' ἀποφύγουμε...

Μπροστά μας ἡ δουλειά, μὰ τὰ χέρια ἀκίνητα. Τί συμβαίνει; Τί γίνεται; Τί πρόκειται νὰ ξεσπάσει;... Τίποτε, τίποτε... Καὶ ἂν ξεσποῦσε κάτι, θὰ περιοριζόταν στοὺς τέσσερις τοίχους, στὶς ἴδιες ἐμᾶς, καθὼς ἡ φωτιὰ ὅταν δὲ βρίσκη πιά ἄλλο νὰ φάη.

Τὰ κορίτσια, καθισμένα ὅπως ὅπως στὶς καρέκλες τους καὶ μὲ τοὺς ἀγκῶνες κοντὰ-κοντά, σὰ βαριὰ ἀλυσίδα γύρω στὸ σῶμα τους, κοιτάζουν μπροστά τους σιωπηλά, μερικὰ σιγομιλοῦν μεταξύ τους. Παραγγέλνουμε καφέδες, γλυκὰ τοῦ κουταλιοῦ, ἢ μικρὴ τῆς ἐξοχῆς ποὺ εἶναι ἀδιάθετη, τσάϊ μὲ λεμόνι. Εἴμαστε ζεστά, μυρίζει εὐχάριστα. Τί ἄλλο νὰ θέλουμε αὐτὴ τὴ στιγμή; Κάποια πνοὴ αἰσιοδοξίας περνᾷ ἀπὸ μέσα μου, ποὺ δὲ βρίσκω τὴν ἀφορμὴ της. Μεγάλος εἶναι θεός. Τὰ κορίτσια ἀρχίζουν νὰ

συνέρχονται. Τί ρευστή πού εἶναι ἡ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου! Ἐνῶ τὰ κοιτάζω κι ἀναρρωτιέμαι ὥς πότε, τάχα, θὰ ἀντέχω νὰ παρακολουθῶ τὴ λυπημένη ζωὴ τους, ἀκούω κάποια νὰ προσφέρει τὸ ὄνομα ἐκείνης πὺ ἐφυγε, καὶ ἀπὸ τὴ σακούλα τοῦ ψωμιοῦ της βλέπω νὰ βγάξῃ τὴ φωτογραφία της. Τὰ κορίτσια πὺ εἶναι κοντά, σκύβουν καὶ τὴν κοιτοῦν. Ἡ φωτογραφία περνᾷ ἀπὸ χέρι σὲ χέρι, ἡ μυστηριακὴ μορφὴ, μὲ τὰ μεγάλα σταχτιά μάτια, ἀνεμίζει μπροστά μας σὰ λάβαρο.

Ἡ μικρὴ τῆς ἐξοχῆς:

— Τέτοια πὺ ἦταν, πὺς νὰ μὴ τὴν ἀγαπήσῃ κανεὶς; ... Τῆς ἄξιζε! ... Τώρα θὰ ταξιδεύῃ ...

Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες:

— Καὶ ἄλλες εἶναι τέτοιες καὶ καλύτερες, μάλιστα, μὰ δὲ βλέπουν θεοῦ πρόσωπο.

Ἔρχεται μιὰ διαταγὴ νὰ φύγουμε, ἂν θέλουμε, ἀλλὰ τὸ ἀπόγεμα νὰ ἔρθουμε νωρίς. Ἔχετε ἰδεῖ πὺς κάνουν τὰ πουλιὰ σὲ ὦρα κινδύνου; Σηκώνονται, σύννεφο, ὅλα μαζί, τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, καὶ σκορπίζονται ὅταν βρεθοῦν ψηλὰ στὸν αἶρα. Ἔτσι βγαίνουμε ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ ὑπογείου. Ἐκεῖ στεκόμαστε μιὰ στιγμὴ. Μὰ τώρα γελοῦνε τὰ πρόσωπά μας.

Τί ὁμορφιά εἶναι αὐτή; Οἱ πιὸ ἀδύνατες ἀνοιγοκλείνουν τὰ μάτια ἀργά, σὰν ἐκεῖνες τὶς ψεύτικες κοῦκλες. Χωρὶς νὰ μιλοῦμε, καὶ μὲ τὸ ἴδιο γρήγορο βῆμα, τραβᾶμε κατὰ τὸ πάροχο. Κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ μέσα στὶς πρασιὲς παίζουν παιδιά. Ἀπὸ τὸ ντύσιμό τους καὶ ἀπὸ τὶς γυναῖκες πού τὰ συνοδεύουν, καταλαβαίνουμε τὶς μητέρες τους. Περιπατώντας ἀργά, βλέπουμε πότε τὴ μακρινὴ θάλασσα, πού λάμπει ἀνασηκωμένη, θαρρεῖς, κι ἀργυρωπὴ σὰν τὸ λέπι τοῦ ψαριοῦ, πότε τοὺς λόφους καὶ τὰ βουνά. Ὅλα εἶναι γαλήνια, ἢ χιονιὰ ἀραιώνει, τὸ ἄσπρο, δυνατὸ φῶς πᾶει νὰ γυρίσῃ σὲ ἥλιο.

Καθόμαστε σὲ μέρος ἀπάγγειο, μὲ τὶς πλάτες κατὰ τὸν τοῖχο. Δὲ μᾶς ἔρχεται νὰ ποῦμε τίποτε, τίποτε δὲ μᾶς ἔρχεται νὰ ποῦμε. Κοιτάζω τὰ κορίτσια, πού τὰ παιδεμένα χερᾶκια τους τὰ ξεκουράζει ὁ βορεινός, ἄσπρος ἥλιος. «Γελάστε λοιπὸν λιγάκι...» μοῦ ἔρχεται νὰ τοὺς πῶ. Ἀλλὰ μὲ ἐμποδίζει ἐκεῖνο τὸ συναίσθημα πού κάποτε μὲ φέρνει τόσο κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ γίνωμαι δική τους. Τὸ συμπλήρωμα μιᾶς ἀνάγκης πού ἴσως καὶ νὰ μὴ τὴν εἶχαν ποτέ...

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Τὸ μέρος εἶναι ἔρημο. Καὶ ὅπως εἶναι ἔρημο καὶ στρωμένο μὲ φῶς, μοῦ ἔρχεται νὰ παραδοθῶ σ' αὐτὸ τὸ ἀνάλαφρο φύσημα καὶ νὰ μὲ πάη ὅπου θέλει. Ἀκόμα καὶ μέσα στὴ θάλασσα. Θὰ ἦταν εὐθανασία καὶ λυτρωμός. Θὰ μοῦ πῆς καὶ σὺ μὲ τὴ σειρὰ σου, πὼς ἐρχόμαστε πάλι στὰ ιδιαίτερά μας. Ἀγγίζουμε τὴ χορδὴ τοῦ καινούριου ὄργάνου καὶ μιᾶς αἴσθησης ποὺ δὲν τὴν ξέρουν ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι. Ξεκινοῦμε γιὰ τὶς μεγάλες μας νοσταλγίες. Μὰ τί ἄλλο εἶναι ἡ ζωή; τὸ καθετὶ ὅλο καὶ κάτι μοῦ θυμίζει. Κι ὅσο κι ἂν φαίνεται περίεργο σὲ κείνους ποὺ ζοῦν διαφορετικά, ἐγὼ μπορῶ νὰ βεβαιώσω πὼς τὸ μάρμαρο ποὺ πατῶ αὐτὴ τὴ στιγμή, εἶναι τὸ ἴδιο ποὺ πάτησα ἄλλοτε κι ἔνιωσα

νὰ χορεύουν ἀπάνω του κάποιοι φαιδροὶ λογι-
σμοί μου...

Τὸ μέρος δὲν εἶναι πιά ἔρημο. Ἦρθε καὶ
στάθηκε ἄκρη-ἄκρη στὸ πεζούλι μιὰ μικρὴ
συντροφιά. Δὲν τοὺς γνωρίζω τοὺς ἀνθρώπους,
ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πὼς ἔχουν μικρὲς ἐπιθυμίες.
Ανάμεσά τους βλέπω τὴ θάλασσα ὡχρὴ καὶ
σὰ δυσारेστημένη.

Οἱ ἄνθρωποι μετατοπίζονται καὶ ἀραιώνουν
συμμετρικά, σὰν κάτι νὰ τοὺς διαθέτῃ νὰ στα-
θοῦν ἀνάλογα μὲ αὐτὸ πὺν βλέπουν. Ἡ κίνησή
τους, πὺν φαίνεται νὰ μὴν εἶναι θεληματικὴ
καὶ γίνεται ὅλο στὸ ἴδιο μέρος, μοῦ θυμίζει τὸ
μετατόπισμα τῶν λουλουδιῶν ὅταν τὰ σιάχνη
κανεῖς στὸ νερὸ καὶ εἶναι τὸ κρύσταλλο τόσο
λεπτὸ πὺν πάει νὰ γίνη ἀέρας.

Κάτι λίγα τραπέζια πὺν ἦταν ἄδεια γέμισαν
καὶ αὐτά. Οἱ ἄνθρωποι κάθονται ὁ ἕνας κοντὰ
στὸν ἄλλον. Ὅπως μιλοῦν ὅλοι μαζί, οἱ ὁμι-
λίες τους ἀκούγονται σὰ βαθύχορδα ὄργανα
πὺν κρατοῦν τὸ ἴσο. Πάει... σκεπάστηκε τὸ
τραγοῦδι τῆς θάλασσας, τὸ σκέρτσο ἢ τὸ ἀλε-

γκρέτο πού παίζει. Σοῦ ἔρχεται νὰ σηκώσης τὸ χέρι γιὰ νὰ γίνη διακοπή. Μὰ σὲ λίγο οἱ ἄνθρωποι σωπαίνουν ἀπὸ μόνοι τους. Ἀκοῦς πάλι τὸ τραγούδι τῆς θάλασσας...

Μπροστὰ στὰ τραπέζια, ὁ κόσμος πάει κι ἔρχεται ἀργά, λικνιστά. Καὶ ὅπως φυσάει ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ ἀπὸ τὰ βουνά, κάνουν νὰ φύγουν γάζες καὶ μαλλιά, μαλλιά πού ξεστρίβουν καὶ ξεφτοῦν σ' ἐρωτηματικὰ κι ἐπιφωνήματα. Ποτὲ ἄλλοτε δὲ θυμᾶμαι σὲ ἀνθρώπινα πρόσωπα τόση ὁμορφιά. Τὸ ἓνα κορίτσι μοῦ θυμίζει κάποιον πού εἶδα νὰ στέκη σὲ φράχτη μὲ μαργαρίτες. Τὸ ἄλλο* μοῦ θυμίζει ἐκεῖνο τὸ φωτολουσμένο ξανθό, πού εἶχε τὰ μάτια σηκωμένα...

Ἀσημόσκονη ἀρχίζει ν' ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ μάρμαρο, καθὼς φυσοῦν καὶ στριφογυρίζουν ἀπάνω του ἀρωματισμένα λεπτὰ φορέματα καὶ τακούνια λουικένζ. Περπατεῖ ὁ κομπὸς καὶ μάταιος κόσμος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα...

* Ἀναμνήσεις ἀπὸ ξένες Παναγίες.

II

Καὶ ὁμως δὲν εἶναι ἔτσι. Μερικὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ εἶδα ὅταν ἤμουν κάτω, εἶχαν εὐαισθησία. Γελοῦσαν ἴσως γιὰ νὰ μὴ κλάψουν. Δὲν μπορῶ νὰ τὰ ξεχωρίσω ἀπὸ δῶ ποὺ ἀνέβηκα ἀλλιῶς θὰ στὰ ἔδειχνα. Μήπως δὲν εἶσαι ὁ καλύτερος φίλος μου καὶ τὸ ἄλλο ἐγώ μου; Ὅσο νυχτώνει, οἱ ἄνθρωποι μπερδεύονται, γίνονται ὅλοι ἴδιοι. Εἶναι σὰ νὰ τοὺς βλέπουμε ἀπὸ ἀεροπλάνο ποὺ στάθηκε χαμηλὰ καὶ λοξά.

Σκύψε λίγο ἀκόμα. Ἀξίζει νὰ βλέπη κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ μακριά. Φαίνονται σὰ νὰ κινοῦνται σὲ σκοτεινὰ νερὰ ποὺ τὰ τρυποῦν φῶτα. Μὰ ἂν μπορέσης νὰ τοὺς δῇς σὰ γιὰ πρώτη φορά, δὲ θὰ βρῇς τίποτε ἀπὸ κεῖνο ποὺ λέμε ἀνθρώπινη χάρη.

Κάτι γέλια διαρκοῦν μιὰ στιγμή καὶ σβήνουν. Εἶναι θυμὸς ἢ εἶναι εὐθυμία; Αὐτὸς ποὺ κοιτάζει κάτω, ἀκουμπάει τὸ κεφάλι καὶ συλλογίζεται. Τὸ μπαλκόνι εἶναι σκοτεινό, μπορεῖ νὰ μένη ἡσυχος πὼς δὲν τὸν βλέπουν. Ρίχνει μιὰ ματιὰ ἀκόμα στοὺς ἀνθρώπους καὶ γυρίζει πρὸς τὴν ἄφεγγη θάλασσα.

Τί πάω ἐκεῖ νὰ βρῶ; Κοράλλια καὶ μαργαριτάρια; Μήπως τίποτε ναυαγούς; Πολλοὶ κοιμοῦνται στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας μὰ εἶναι καὶ μερικοὶ ποὺ ἔχουν τὰ μάτια ἀνοιχτά. Τὰ ἔχουν ἀνοιχτά σὰ νὰ ζοῦν ἀκόμα καὶ νὰ μὴ πιστεύουν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἔτυχε. Τί πάω ζητώντας νὰ βρῶ; Μήπως τὰ ὄνειρα ποὺ βούλιαξαν σὰν κάποια νησιά; Βούλιαξαν μὰ δὲ χάθηκαν. Θὰ τὰ κάνουν δικὰ τους ἄλλοι. Καὶ τὰ νησιά, αὐτὰ τὰ ἴδια νησιά, θὰ κατοικηθοῦν πάλι μιὰ μέρα.

III

Τὸ μέρος ποὺ καθόμαστε ἐρημώθηκε. Τὰ φῶτα τῶν τραπεζιῶν καῖνε πίσω ἀπὸ τὰ κλειστά παραθυρόφυλλα. Δὲν ἔμειναν στὸν ἐξώστη ἀναμμένα παρὰ τὰ μεγάλα ἡλεκτρικά, νὰ χαιρετοῦν ἀπὸ τοὺς ψηλοὺς στύλους, ἀναβοσβήνοντας, τὰ διαβατικὰ πλοῖα. Κάνει ψύχρα. Τί μὲ βαστάει ἐδῶ καὶ δὲν μπαίνω μέσα νὰ πέσω; Στὸν κῆπο εἶναι ἓνα ζευγάρι, ἓνα καὶ μοναχό. Δὲ φαίνεται νὰ ἔχη ὕπνο. Κάθεται στὸ τραπέζι ποὺ πρὶν ἔτρωγε. Ἄμα ἀπόφαγαν, ἀκούμπησε ἡ νέα στὸ χέρι του, ἀνέβηκαν τὰ λίγα σκαλιὰ

καὶ πέρασαν στὸν ἐξώστη. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὁ κόσμος εἶχε πλήξει καὶ σώπαινε. Μὰ ὅταν παρουσιάστηκαν ἔτσι, ἀναταράχτηκε πάλι. Τί ἄλλη δουλειὰ ἔχει ὁ κόσμος; Ἐχάρηκα τὴν κόρη πὺ τὸ βῆμα της ἔμεινε σταθερό.

Ἀπὸ τὸ βουνὸ βγαίνει τὸ φεγγάρι. Τὸ περιβόλι, ὁ ἐξώστης, ὅλο τὸ μέρος γεμίζουν ἀντιφεγγιά. Ἡ νέα κάτι λέει στὸ φίλο της καὶ γέρνει τὸ σῶμα σὰ νὰ περιμένη ἀπάντηση. Ὁ ἄντρας σηκώνεται στενοχωρεμένος. Κάνει λίγα βήματα καὶ ξανακάθεται, κοιτάζοντας ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. Τὰ φῶτα τοῦ σπιτιοῦ ἔχουν σβήσει. Εἶναι τόση ἡσυχία... Ἡ νέα κάνει τὰ χέρια της σὰ νὰ τὸν παρακαλῇ. Ὁ ἄντρας πιάνει τὰ χέρια της ὅπως εἶναι ἀπλωμένα... καὶ τάχα εἶναι δυὸ κάλες πὺ θὰ κόπηκαν. Τώρα προφέρει μιὰ βαριὰ λέξη. Ἡ λέξη σφυρίζει καὶ κάνοντας ἐλιγμό, βουτᾶ σὰν ἀναμμένο δαυλὶ καὶ σβήνει στὴ θάλασσα.

Ἡ νέα μιλεῖ σιγά, ἀργά. Ἐκεῖνος λέει τὰ δικά του. Ἀπὸ κεῖ πὺ ἡ νύχτα ἦταν σιωπηλή, ἀντηχεῖ σὰ νὰ τρώη σαράκι τὰ μέσα της. Ἡ κόρη, μὲ τὸ φόρεμα κολλημένο ἀπάνω της,

πέφτει στο κάθισμά της σὰ νὰ τὴν σπρώχνουν.
Ὁ ἄντρας φεύγει καὶ τὴν ἀφήνει ἔτσι.

Αὐτὸ ποὺ εἶδα γιὰ πολλὴν ὥρα μὲ κρατεῖ
ἄγρυπνη. Ξαφνικὰ ἀνοίγω τὴν πόρτα καὶ τάχα
βρίσκομαι κοντά της.

— Ὁ θεὸς παιδεύει ὅποιους ἀγαπάει.

Κλαίει, κλαίει...

— Νὰ μοῦ λείπη τέτοια ζωή!

— Μὴ λὲς μεγάλο λόγο.

— Ἔτσι ποὺ μ' ἔκανε;...

Μαζεύεται στὸ ἄσπρο φορεματάκι της καὶ
δὲ μιλεῖ ἄλλο.

IV

Εἴμαστε μέσα καὶ κοιτᾶμε ἀπὸ τὰ τζάμια.
Οἱ κυρίες ἀπόψε εἶναι πολὺ ἐργατικές. Ἔχουν
μαζί τους τὸ πλέξιμό τους. Οἱ κύριοι σκύβουν
στὰ πλεκτὰ καὶ λένε τὴ γνώμη τους. Κάποιος
μιλεῖ γιὰ τὸν καιρό. Κάποιος ἄλλος ρωτᾷ
γιὰ τὴ δεσποινίδα. «Τί ἔγινε;...» Τὰ τζάμια
εἶναι σκοτεινά. Δύσκολη βραδιά. Θὰ ἤθελα νὰ
βγῶ ἔξω.

Ἄκουω διάφορες ὁμιλίες, μὰ ἔτσι ποὺ εἶμαι δὲν τὶς προσέχω. Ἕνας ἡλικιωμένος ποὺ κάθε-
ται πάντα μόνος του, πατεῖ τὶς ὁδοιπορικὲς
μπότες του καὶ σηκώνεται. Γίνεται σιωπή.
Στέκεται σὰ νὰ σκέπτεται ἂν πρέπη νὰ μιλήσῃ,
ἴσως καὶ γιὰ ν' ἀκούσῃ τὴ θάλασσα. Στέκεται
λίγο ἔτσι καὶ ξανακάθεται.

Δύσκολη βραδιά! Θεέ μου, πῶς μοιάζουν οἱ
ἀνθρώπινες ἱστορίες. Κάποτε, στὸ ἄσπρο φορε-
ματάκι της ἤμουν ἐγώ. Μὰ αὐτὴ ἐλπίζει ἀκόμα,
ἐνῶ ἐγὼ δὲν ἐλπίζω. Ὁ ἄλλος ἑαυτός μου βάζει
τὸ χέρι του στὸ κεφάλι μου καὶ ὅπως τὸ νιώθει
νὰ καίῃ, σὰ νὰ εἶμαι παιδὶ χωρὶς γνώμη καὶ
θέληση, μὲ σηκώνει καὶ μὲ παίρνει ἔξω.

V

Ποῦ πάω μὲς στὸ καταμεσήμερο; Εἶναι
πιὰ καλοκαίρι κι αὐτὴ τὴν ὥρα ὁ κόσμος βρί-
σκεται μέσα. Ποιὸν θέλω ν' ἀποφύγω; Πλάϊ
μου ἀπλώνεται ἡ θάλασσα. Ἀλλάζω βῆμα,
πάω ἀργότερα, ὅλο καὶ πιὸ ἀργά. Θάλασσα!
Δὲ θέλω πιὰ νὰ βλέπω ἀνθρώπους ποὺ νὰ μοῦ
θυμίζουν τὸν ἑαυτό μου, θέλω ἀέρα καὶ κενό,
διάστημα.

Ἡ θάλασσα! Τί προμηγᾶ πού εἶναι τόσο ἥσυχη; Μοῦ φαίνεται σάν τὸν ἄνθρωπο πού σωπαίνει. Χτὲς ἀκόμα ἄκουγα τὸ κῦμα της κι ἔλεγα πὼς δὲ θὰ ξαναἰδοῦμε καλοκαιριά. Σήμερα εἶναι ἄλλη. Καὶ ὅπως φέγγει στὰ μακρινὰ κι ἀπλώνεται, μοῦ θυμίζει τὴν ἱστορία πού ἀγάπησα πιδὸ πολὺ ἀπ' ὅλες: τὴν ἱστορία τοῦ Ἀσώτου.

Πέρα, ἡ βάρκα σταμάτησε. Βλέπω τὸν Ὀδυσσεά σὲ ὦρα πού τίποτε δὲν τὸν βοηθεῖ νὰ φτάσῃ στὴ γῆ τῆς πατρίδας. Ἡ θάλασσα πῆζει ὅλο καὶ πιδὸ πολὺ. Ἐγινε ἓνα θαμπὸ γυαλί, γιὰ νὰ κρύψῃ τοὺς θησαυροὺς της. Ἡ βάρκα εἶναι ἀκόμα σταματημένη. Ὁ ἄνθρωπος κοιτάζει τὸν ὀρίζοντα πού ἀχνίζει βαθύς, τριανταφυλλής.

Ἐνα πουλί. Περιπατεῖ στὰ ναρκωμένα νερά, ὅπως τὸ εἶδα νὰ κἀνῃ καὶ ἄλλοτε, πρὶν πάρῃ ὀρμὴ καὶ πετάξῃ. Κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, πού εἶναι σάν πέταλο τῆς μπιγόνιας σηχισμένο στὰ τρία, ἢ σάν τὸ σῶμα τοῦ φρέσκου μυδιοῦ, κολυμποῦν τὰ ὄντα τῆς θάλασσας... κολυμποῦν μακάρια. Στούς ἀτέρμονες πλόες τους ἀντα-

μώνονται καὶ χτυποῦν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο τὰ φιλντισένια τους ὄστρακα, ὅπως κάνουν οἱ ἄνθρωποι μὲ τ' αὐγὰ τῆς πασχαλιᾶς. Ὁ βυθὸς ἦρθε ψηλά. Τὰ θαλασσινὰ πᾶνε νὰ σμιῶνουν μὲ τὰ πετούμενα. Τὸ πουλί, περπατώντας στὴ γαλανὴν ἐπιφάνεια, σκύβει καὶ βλέπει μέσα.

VI

Στὸν ἀέρα πετοῦν σφῆκες καὶ μῦγες. Ὁ λαὸς δὲν προσέχει σ' αὐτά. Ἔχει τὸ νοῦ στὰ δικὰ του. Βροντιάει τὸ τραπέζι γιὰ νὰ τοῦ φέρουν καφὲ καὶ πίνει τὸν καπνὸ ποὺ δὲ ἀγοράζον οἱ ἄλλοι. Καλὸς εἶναι... μακάρι νὰ τὸν ἔχη πάντα. Τόση ὥρα τώρα καὶ δὲ χορταίνω νὰ βλέπω τὴν κίνηση. Καθὼς ζωηρεύει καὶ μεγαλώνει στὸ νοῦ μου, σὰ μιὰ εὐτυχία καὶ μιὰν ἀκμὴ νὰ μοῦ προμηνᾷ, ὅμοιαν μὲ κεῖνες ποὺ εἶδαν ἄλλοτε οἱ ἀγορὲς καὶ τὰ λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς, ἀκούω μιὰ φράση νὰ πέφτῃ πλάϊ μου καὶ ν' ἀνοίγῃ ψηλὰ σὲ χίλια ἐλπιδοφόρα, ζεστὰ χρώματα: «Εἶμαι παιδί τοῦ λαοῦ καὶ θὰ τὸ κάμω!» Ποιὸς εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια; Γυρίζω νὰ ἰδῶ. Μαζὶ μὲ κάτι ἄλλους κάθεται ἓνας νέος. Τὸ αἷμα του, τὸ πάθος του, ἡ δύναμη

του ποὺ ἀνακατώθηκαν καὶ τὸν φώτισαν νὰ μιλήσῃ ἔτσι, δὲν ἔχουν ἀκόμα κατακαθίσει. «Εἶμαι παιδί τοῦ λαοῦ καὶ θὰ τὸ κάμω.» Μοῦ φαίνεται πὼς ἔχω μπροστά μου ἕναν ἀπὸ κείνους τοὺς παλιοὺς πιστοὺς. Κάποιον θεό-πνευστο ἄνθρωπο, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ αἰσθάνεται τὴ δύναμή του. Τέτοια φρᾶση ποτὲ δὲν τὴν ἄκουσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποὺ μποροῦν νὰ ἐπιθυμοῦν κι ἔχουν τὰ μέσα νὰ θέλουν. Αὐτὴ τὴ φρᾶση ἦταν νὰ τὴν ἀκούσω ἀπὸ ἕνα παιδί τοῦ λαοῦ.

Ὁ λαὸς τὸ καλοκαίρι ἔχει ξεκούμπωτο τὸ πουκάμισο καὶ τὸ χειμῶνα σηκωμένο τὸν γιακά του. Εἶναι σὰν τὰ ἀγάλματα ποὺ ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ νὰ παραστήσουν μιὰ δύναμη. Σὰν τὸ βυζαντινὸ Παντοκράτορα ποὺ πιάνει τὸ θόλο τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ λαὸς μοιάζει μὲ τὸ μικρὸ παιδί. Παίρνει πολὺ ἀπὸ λόγια μὰ εὐκόλα θολώνει τὸ μάτι του. Ὅταν μιλῇ νομίζει κανεὶς πὼς ἀκούει τὰ στοιχεῖα. Αὐτὸς βιδώνει καὶ ξεβιδώνει τὴ γῆ κι ὅλα περνοῦν ἀπὸ τὰ χέρια του τὰ γεμάτα οὐλὲς καὶ ρόζους. Στὶς ιδέες κανεὶς δὲν τὸν φτάνει.

Μὰ τύχη του καὶ σκοπὸς του εἶναι ἡ πράξι,
τὰ ἔργα. Ὅταν καθίσῃ στὴν Τράπεζα νὰ φάῃ
τὸ ψωμί του, βλέπει κανεὶς γύρω του πλήθη
τοὺς προγόνους καὶ ἀπογόνους. Γενεὲς γενεῶν
ποὺ πᾶνε πίσω καὶ μπρὸς κλιμακωτά.

Στέκω καὶ τὸν κοιτάζω. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν
λαὸ βγῆκα.

VII

Καλὰ εἶναι δῶ. Ἡ ἐσοχὴ τοῦ τοίχου μὲ
τὴν κολόνα σχηματίζει σὰν ἓνα μικρὸ κατα-
φύγιο. Κανεὶς δὲ θὰ φανταστῇ πὼς εἶμαι ἔτσι
κοντά, παροῦσα καὶ ὁμῶς ἀθέατη, ὅπως ἡ αὐτο-
κρατόρισσα στὸ ἄντρο της. Τόσο καὶ κείνη
δὲν ἤθελε νὰ τὴν βλέπουν, ποὺ ὅταν ἦταν νὰ
βγῇ στὸν δημόσιο δρόμο ἔκρυβε τὸ πρόσωπό
της μὲ τὸ ριπίδι. Μὰ δὲν ἀπόφυγε τὴν
τύχη της.

Ἡ κυρία σκύβει πίσω ἀπὸ τὴν κολόνα.

— Τὰ μάθατε;

Τὸ σῶμα της μοῦ κρύβει τὴ θάλασσα.

— Φυσάει νοτιάς... εἶναι ὠραία ἀπόψε.

— Μὰ γιὰ σᾶς δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ φύση;

Μονομανία. Κι ἐγὼ ἤθελα νὰ σᾶς πῶ τὴ συνέ-
χεια ἐκείνης τῆς ἱστορίας...

— Ὁ νοῦς μου εἶναι ὅλο ἱστορίες, ξέρετε.

— Θὰ διαβάσετε πολύ.

— Ὁχι.

— Τότε θὰ σᾶς τὶς εἴπαν.

— Μπορεῖ. Μὰ μὴ μοῦ πῆτε ἄλλη. Κι αὐτὲς
τὶς ἱστορίες ποὺ ξέρω θέλω νὰ τὶς ξεχάσω.

Σηκώνομαι.

— Ποῦ πᾶτε;

— Λέω νὰ πάω περίπατο.

— Τώρα; Χτύπησε τὸ κουδούνι.

Γελάει δροσερὰ καὶ φεύγει.

Θυμᾶμαι πάλι τὴν αὐτοκρατόρισσα, ποὺ ἂν
καὶ τόσο προσπάθησε, δὲν κατώρθωσε ν' ἀπο-
φύγη τὴν τύχη της.

Τὸ μέρος ποὺ καθόμαστε εἶναι γεμάτο κόσμος.
Τὰ φῶτα ποὺ πρὶν νὰ βγῶ ἔξω ἔκαιγαν πίσω
ἀπὸ τὰ παραθυρόφυλλα, ἔχουν πηδήσει κάτω.
Θὰ ἀναψαν ὅλα μαζί, ὅπως καὶ χτές, μόλις
κάποιος γύρισε τὸ κουμπί. Μὰ τί εἶναι αὐτό;
Μιὰ νύχτα τοῦ αἰῶνα μας, ἓνας ἄνθρωπος
ἔκαμε ν' ἀνάψουν τὰ φῶτα ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν
ἄλλη μεριὰ τοῦ ὠκεανοῦ...

Οἱ ὁμιλίες σκεπάζουν τὴ βοή τῆς θάλασσας ὄλο καὶ πιὸ πολὺ. Στὸν κῆπο, σὲ κείνο τὸ ἴδιο τραπέζι τρώει ἡ νέα μὲ τὸ φίλο της. Πῶς νὰ κάνη κανεὶς νὰ μὴ σκέπτεται ὅσα εἶδε καὶ ὅσα βλέπει νὰ ἔρχονται; Τὸ μπαλκόνι μου εἶναι δροσερό. Μακριὰ ἀνάθει καὶ σβήνει ὁ φάρος. Τὸ βλέμμα του μοιάζει μὲ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη, ποὺ καθὼς βρῖσκει κάτι, μιὰ λύση, φωτίζει ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ νοῦ. Ἀπὸ τὰ βουνὰ δὲ φαίνεται τίποτε. Μπορεῖς νὰ φανταστῇς ὅτι σὲ κείνο τὸ μέρος μετασχηματίστηκε ἡ μορφὴ τῆς γῆς.

Οἱ ὁμιλίες ἀρχίζουν ν' ἀραιώνουν. Νὰ πάλι ἡ βοή τῆς θάλασσας. Πάει νὰ σὲ σκεπάζη. «Πλήξη, μεγάλη πλήξη» φαίνεται σὰ νὰ λένε οἱ ἄνθρωποι. Νιώθεις τὴν ἀπεραντωσύνη τῆς θάλασσας νὰ κάμῃ δικό της ὥς καὶ τὸ τελευταῖο σου νεῦρο. Γεμίζει τὸ ὑποσυνειδητό σου μὲ κάτι σὰ νόημα ἄλλης ζωῆς. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν αἰσθάνθηκες ἔτσι, παρὰ τότε ποὺ ἀγάπησες. Ἀκουμπᾶς κάπου ἐκεῖ καὶ θυμᾶσαι. Ἄν ἔχῃς χάσει στὸν ἔρωτα καὶ τὸν εἶδες νὰ κοιτεται φθαρτός, τώρα ἀνασταίνεται καὶ ἄφθαρτος σοῦ ξαναγυρίζει.

VIII

Στοὺς διαδρόμους, στὸ σαλόνι, στὶς σκάλες
διασταυρώνονται αὐτοὶ ποὺ εἶναι γιὰ ἀναχώ-
ρηση. Λένε μιὰ λέξη, μιὰ φράση.

— Φεύγει τὸ τρένο ;

Ὁ θυρωρὸς χαμογελάει.

— Ὁχι... τὸ πλοῖο.

Σὲ λίγο θὰ κατεβοῦν οἱ ἄνθρωποι, συντρο-
φιές-συντροφίες, ὅπως ἦρθαν, μὲ βῆμα ἐλαφρό.
Τίποτε δὲν τοὺς συνδέει μὲ τοὺς τόπους ποὺ
γνώρισαν καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

Κατέβηκαν. Στὸ λιμάνι τοὺς περιμένουν οἱ
βάρκες. Τοὺς παίρνουν καὶ σχίζοντας τὰ ταρα-
γμένα νερά, τοὺς πᾶνε καὶ τοὺς ἀφήνουν στὴ
σκάλα. Αὐτὴ τοὺς ἀνεβάζει ψηλά. Ὁ ἀέρας
τοὺς κάνει σημαῖες. Χάνονται. Τοὺς ἔχει κατα-
πιεῖ ὅλους ἐκεῖνο τὸ στενόμακρο, μουντὸ πρᾶμα
ποὺ στέκεται στὸν ἀτμό.

Ὁ θυρωρὸς ἔχει πάει στὴ θέση του. Ἀπὸ
τὶς ἀνοιχτὲς μπαλκονόπορτες ἀκούγεται ἡ θά-
λασσα ποὺ βουίζει.

Κάποιος ρωτᾷ:

— Πόσοι θὰ φᾶνε σήμερα;

— Δυὸ μόνο, λέει ὁ θυρωρός, μὲ μισὸ στόμα.

Κατεβαίνει πάλι ἀπὸ τῆ θέσης του καὶ πηγαίνει κοντὰ στὸν ἄλλον.

Σκεπτικοὶ μέσα στὰ μαῦρα ροῦχα τους καὶ μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες, ἀρχίζουν νὰ περπατοῦν ὥς ἐκεῖ ποῦ κινεῖται τὸ ἐκκρεμές.

Κανεῖς πιά ἐδῶ. Τὸ μάρμαρο τοῦ ἐξώστη ἔχει θαμπώσει. Κάθε μέρα ἡ δύση προμηνᾷ γιὰ τὸ ἄλλο πρωὶ πιδὸ θολὸν οὐρανό. Μὰ τώρα εἶναι ὥραϊα. Ὁ κήπος ἀνθίζει ἔρημος. Δὲν τὸν ποτίζει πιά τὸ παιδὶ μὲ τὸν λαστιχένιο σωλῆνα, τὸν ραντίζει σὲ ὥρα ἀγνώστη ἢ διαβατικὴ συννεφιά. Τώρα εἶναι ὥραϊα. Πλησιάζουν τὰ πνεύματα τοῦ χειμῶνα καὶ οἱ μεγάλοι ἄνεμοι. Τὰ ὄνειρα χωρὶς νὰ κοιμᾶσαι. Τί κι ἂν ἐθάμπωσε τὸ μάρμαρο ποῦ ἄλλοτε χόρεψαν κάποιοι φαιδροὶ λογισμοί; Στὸ θαμπὸ μάρμαρο θὰ προβάλλουν ἄλλοι. Ἔτσι εἶναι ἡ ζωή.

ΑΝΑΠΑΥΤΗΡΙΟ

Τὸ δωμάτιό μου εἶναι γεμάτο ἥλιο. Εὐλογη-
μένος νὰ εἶναι ὁ ἥλιος. Σ' αὐτὸ τὸ χρυσάφι
τῆς ὥρας προβάλλουν δέντρα ἀκίνητα καὶ χει-
μωνιάτικα λουλούδια ποὺ μυρίζουν πικρά. Στὸ
λιθόστρωτο ἀκούγεται τὸ βαρὺ, κανονικὸ βῆμα
κάποιου ἀλόγου. Πλησιάζει σὰ νὰ εἶναι νὰ μπῇ
στὸν δικό μας αὐλόγυρο καὶ ἀπομακρύνεται.
Στὸ ἀμαξάκι θὰ ἦταν καμιὰ κυρία ποὺ μὲ
σκεπασμένα τὰ μάτια ἀπὸ λεπτὸ βέλο καὶ τὴν
ὀμπρέλα ἀνοιχτὴ κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἡλίου,
θὰ κάνη τὸν πρωινό της περὶπατο. Μπορεῖ
ὅμως νὰ ἦταν μέσα καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς
γαιοκτήμονες ποὺ κάθονται ἐδῶ καὶ πάει στὰ
δάση του νὰ δώση ὁδηγίες ποιά δέντρα θὰ
κόψουν.

Ὁ ἥλιος γίνεται ὅλο καὶ πιὸ ζεστός. Πῶς
βρέθηκε μέσα στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα αὐτὸ
τὸ καλοκαιράκι; Ἀκούγονται πουλιά, πετοῦν
πεταλοῦδες. Τὰ πουλιά πετοῦν σταυρωτὰ καὶ
ὑστερα τρυπώνουν στὰ δέντρα γιὰ νὰ βγοῦν
ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. Κάτι τοῖχοι παλιῶν πύρ-
γων, ποὺ τοὺς τρώει καὶ τοὺς λιώνει ὁ καιρός,
εἶναι χορταριασμένοι ὡς τὴ στέγη. Πάνω ἀπὸ
τὶς φαρδιές πόρτες τους, ποὺ ἄλλοτε τὶς περ-
νοῦσαν ἀμάξια μὲ δυὸ καὶ μὲ τέσσερα ἄλογα,
κρέμασε πίνακες ὁ κισσὸς χωρὶς οἰκόσημα ἢ
ἄλλα διακριτικὰ σημεῖα.

Εἶμαι λοιπὸν ἐδῶ; Μὲ ἀφῆκαν οἱ ἄνθρωποι
νὰ ἔρθω στὰ δέντρα, ὑστερα ἀπὸ τόσα μεγάλο
χωρισμὸ; Θεέ μου, ἄφησέ με νὰ τελειώσω τὶς
ἡμέρες μου σ' αὐτὸ τὸ μέρος, ὅπου δὲν ὑπάρ-
χουν μυστικὰ καὶ μυστήρια, οὔτε σκοτεινὲς
σκέψεις. Καθὼς ἀπλώνει κανεὶς τὸ χέρι του, τὸ
γεμίζει λουλούδια καὶ φῶς. Κι ὅταν τὸ βράδυ
βγαίνει νὰ περπατήσει, τοῦ μιλεῖς μὲ τόσο ἀπλά-
λόγια.

Ἀρχίζει νὰ φυσᾷ. Φαίνεται ὅτι θὰ χαλάσῃ
ὁ καιρός. Μιὰ ὑψηλὴ διάθεση μὲ ἔχει συνεπά-

ρει, οἱ ὄρες μου περνοῦν ἀεροκυματοῦσες καὶ μουσικῆς. Μιὰ ὑψηλὴ διάθεση μὲ ἔχει συνεπά- *
ρει κι ὁ νοῦς μου πάει στὸν ἔρωτα. Ὅχι τὸν γήινο. Ἐκεῖνον ποὺ βλέπει τὸ πρόσωπό του στ' ἀκίνητα νερὰ τῆς σιωπῆς καὶ φορεῖ στεφάνι ἀπὸ ξερὰ φύλλα.

Ἡ ἱστορία μου εἶναι συνηθισμένη. Κάποτε ζοῦσα, πέθανα καὶ ξαναγεννήθηκα. Ἔτσι ποὺ εἶμαι τώρα ἄλλα πράγματα θέλω κι ὁ νοῦς μου πάει στὸν ἄντρα ποὺ δὲ γεννήθηκε. Ποῦ νὰ ὑπάρχει αὐτὸς ποὺ δὲ γεννήθηκε; Ἡ ἐπιθυμία μου νὰ τὸν βρῶ μ' ἔκαμε νὰ χτυπήσω πόρτες, νὰ σταθῶ σὲ αὐλές, νὰ ξενοχτήσω στὸ δρόμο. Ξεχάστηκα. Καὶ ὅμως μοῦ φαίνεται πὼς ἀπὸ τότε βρῆκα τὸν ἑαυτό μου. Δὲ μὲ διώχνει πιά ἡ γῆ, σὰν νὰ μὴν ἔχη σημασία ἂν θὰ μείνω ἐδῶ ἢ ἂν φύγω... Κι οὔτε κατάλαβε κανεὶς ἐκεῖνη τὴ στιγμή, γιὰ νὰ μοῦ φέρει λουλούδια καὶ νὰ μὲ κλάψῃ. Κανεὶς δὲν ἤρθε γιὰ νὰ μοῦ δώσῃ τὸν τελευταῖον ἀσπασμό. Τώρα εἶμαι ἄλλη. Μὰ τὰ θυμᾶμαι ὅλα. Τὸ παρελθόν μου μὲ τὸ παρὸν εἶναι ὅπως ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς σὲ τροπικὴ ἡμέρα, ποὺ δὲ φαίνεται γραμμὴ νὰ τὰ χωρίζῃ.

Σηκώθηκε αέρας. Θὰ βρέξη. Μοῦ τὸ λένε τὰ σύννεφα ποὺ μαζεύτηκαν ἐκεῖ κάτω. Θὰ βρέξη, καὶ τὰ δέντρα ποὺ ἄρχισαν νὰ κάνουν σὰν τὰ βιολιά, διὰν παίζουν τὸ θάνατο τοῦ Ὅρφεα, θὰ ρίξουν ἐπάνω μου τὰ περιττὰ φύλλα τους. Μὰ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ μὲ ντύσουν βασίλισσα ποὺ ἔχασε τὸ θρόνο της ἢ γυναίκα ποὺ ἔχασε τὰ ὄνειρά της.

Θὰ βρέξη. Στὰ πεζούλια σκύβουν κάθε λογῆς πρασινάδες καὶ κάτι ἀδύναμα ξέχρωμα τριαντάφυλλα, σὰ νὰ προαισθάνονται τὴ βροχή. Οἱ πέτρες εἶναι βουλιαγμένες στὴ χλόη, στὸ βρῦο καὶ σὲ κάποιο ἄλλο, στενόμακρο, γυαλιστερὸ χόρτο ποὺ ἀπλώνεται καὶ πάει μακριά.

Ἄσπρα μπουμπούκια ἀνάμεσα ἀπὸ ρόδινα φύλλα μὲ ἐπιδερμίδα ποὺ ἄρχισε νὰ κρυώνει. Θεέ μου, πῶς ἔγιναν ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ φανῇ ὁ κόπος σου;

Στὸ ὕψωμα κουμαριές μὲ καρπὸ, ἀγριο-καστανιές. Καθὼς στέκονται ἢ τεντώνουν τὰ κλαδιά, πέφτουν τὰ κάστανα πάνω στὰ κούμαρα ποὺ ἔχουν πέσει πιὸ πρίν, κι ὅπως περνᾷς σκέπτεσαι πόσα καλὰ τῆς γῆς πᾶνε χαμένα.

Ἡ βλάστηση εἶναι σκούρα, σὰ νὰ ὑπάρχη ἀπὸ τότε πὺν ἔγινε ὁ κόσμος. Τῶρα ἀλλιῶς πετοῦν τὰ πουλιά. Κάνουν ἔτσι ἀπὸ χαρά; Προαισθάνονται κίνδυνο; Κάθε τόσο ὅλο καὶ κάτι τινάζεται. Πέφτει στὸ χῶμα, στὶς μαῦρες πέτρες, στὰ νερὰ πὺν κατεβαίνουν κατὰκρυα. Μυρίζει γῆ, δάφνη, τριαντάφυλλο, γαζία καὶ βροχή.

Γυρίζω κατὰ τὴ δύση. Εἶναι χρυσή. Λάμπουν γαλόνια καὶ σπαθιά ἀπὸ πολύτιμη θήκη κάποιος βγάζει λοφία μὲ φτερὰ κίτρινα, βυσσινιά καὶ πορτοκαλιά, σὰ νὰ ἔχουμε αὔριο τελετή.

Στὸ λιθόστρωτο ἀκούγεται νὰ περνᾷ ἓνα ἀμαξάκι. Τὸ ἄλογο τώρα πάει πιδὸ γρήγορα. Θὰ κάθεται μέσα καμιά κυρία πὺν φοβᾶται μὴ τὴν πιάση ἡ βροχή. Ἡ κανένας ἄρχοντας πὺν γυρίζει στὸν πύργο του. Ὅταν φτιάση καὶ ἀνεβῇ τὶς μαρμάρινες σκάλες, ὁ σοβαρὸς νέος πὺν θ' ἀνοίξη τὴν μέσα πόρτα, θὰ τοῦ πάρη τὸ πανωφόρι καὶ στὸ δωμάτιο μὲ τὸ τζάκι καὶ τὶς παλιὲς εἰκόνες θὰ τοῦ σερβίρη τὸ τσάϊ. Αὐτὸς σιωπηλὸς θὰ καθίση στὴν πολυθρόνα του, θὰ γεμίση τὴν πίπα του μὲ ἀρωματικὸ καπνὸ καὶ θ' ἀρχίση νὰ μιλῇ μὲ τοὺς αἰῶνες...

Ἡ κόρη τοῦ ἰδιοκτήτη μπαίνει κουμπώνοντας τὴν ποδιά της. Τὴ βλέπω σὰ σὲ ὄνειρο. Εἶμαι λοιπὸν ἐδῶ;

— Μοῦ φάνηκε πὼς κάτι θὰ εἶχατε.

Στὰ τζάμια μόλις ἀρχίζει νὰ τριγυρίζη τὸ πρῶτο θολὸ φῶς.

Μοῦ ἔρχεται νὰ τῆς πῶ πόσο εἶμαι εὐχαριστημένη.

Ἡ Ἀγγέλα φέρνει κοντά μου τὸ τραπεζάκι.

— Εἶναι νύχτα ἀκόμα, γιατί δὲν κοιμάστε; Ὁ τόπος μας θέλει ὕπνο καὶ φαί. Εἶναι βαρὺς τόπος. Ἄν σηκώνεστε τόσο πρῶι δὲ θα ξεκουραστήτε. Ἀλλὰ ἔτσι εἰστε ὅλοι ἐσεῖς...

Τὸ λέει γιὰ καλὸ, ξέρω τὴν πρόθεσή της.

— Ποιοὶ ἐμεῖς;

— Οἱ κουρασμένοι.

Μοῦ φέρνει τὸν καφέ. Τὴν ἀφήνω νὰ τὸν ἀδειάση στὸ φλιντζάνι γιὰ νὰ ἔχω μόνο ν' ἀπλώσω τὸ χέρι μου.

— Ὁ κύριος μὲ τὸ σκυλί; Πάει ἔρχεται...
πάει ἔρχεται... Ἡσυχία δὲν ἔχει. Τρεῖς φορές, λέει, ἔκαμε τὸ σπίτι του καὶ τὶς τρεῖς τοῦ τὸ

χάλασαν. Ἡ μοίρα; Καμιὰ γυναίκα; Ἀπὸ ὅ,τι εἶχε στὸν κόσμον, δὲν τοῦ ἔμεινε παρὰ αὐτὸ τὸ σκυλί. Χτές, μὲ τέτοια χιονιά, τὸ πῆρε ἔξω μαζί του. Ὅταν γύρισαν, τὸ κακόμοιρο ἔτρεμε. Τὸ σκέπασε, τοῦ ἔδωκε ζεστὸ γάλα μὲ κονιάκ, ὅπως δίνουμε στοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι ποὺ τὸ κάνετε θὰ σᾶς ψοφήσῃ, τοῦ εἶπα. Κοκκίνισε. Φοβήθηκα πὼς κάτι θὰ πάθῃ. Σήμερα, νύχτα ἀκόμα, δὲν εἶναι πέντε λεπτά, τὸ πῆρε κι ἔφυγε γιὰ τὴν πόλιν. Μὰ δὲ θὰ βρῆκε τρένο, οὔτε λεωφορεῖο. Τ' ἄλλογὰ τους οἱ χωριάτες δὲν τάχουν γιὰ πεθαιμό, γιὰ νὰ τὰ ζέβουν πρὶν φέξῃ, μ' αὐτὸ τὸ κρύο. Θὰ περιμένῃ ἀκόμα στὸ σταθμό. Πάει, μοῦ εἶπε, ν' ἀγοράσῃ τοῦ σκυλιοῦ του πανωφοράκι ἀπὸ καμηλόμηλο. Τὸ κακόμοιρο τὸ ζῶο! Καλύτερα νὰ μὴν τὸ ἀγαποῦσε τόσο...

— Ἐσένα δὲ σὲ βασανίζει τίποτε;

Ἀρχετὲς στιγμὲς ἡ ἐρώτηση μου μένει χωρὶς ἀπάντησιν.

— Ἡ πολιτεία. Εἶμαι τόσων χρόνων κορίτσι κι ὁμως ὁ πατέρας μου οὔτε μιὰ φορὰ δὲν εἶπε νὰ μὲ πάρῃ μαζί του κάτω. Γιατί; Ὡς κι ἐκεῖνες ποὺ βόσκουν τὶς ἀγελάδες ξέρουν τὴν πόλιν. Γιατὶ νὰ μὴ τὴ μάθω κι ἐγώ;...

Ἄνοίγει τὸ ἀπέναντί μου παράθυρό. Ἀπὸ τὴν ἀντανάκλαση ποὺ πέφτει στὸν τοῖχο, φαίνεται πὼς βγαίνει ὁ ἥλιος.

— Τὰ μάτια τῶν δέντρων θὰ κήκων μὲ τὸ χιονιά.

— Μάτια, εἶπατε; Δὲν ξέρω νὰ ἔχουν τὰ δέντρα μάτια.

— Γιατί δὲν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ σὲ κοιτάξουν.

— Μάτια!

— Κάτι κόμπους. Πῶς τοὺς λέτε σεῖς ἐδῶ; Ἀπάνω τους ἡ φλούδα τοῦ δέντρου εἶναι τεντωμένη καὶ γυαλιστερή. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ κόμποι δένουν σὲ λουλούδια καὶ τὰ λουλούδια γίνονται καρποί.

Στέκει λίγο συλλογισμένη, ὕστερα μοῦ φέρνει τὸ μάλλινο ποὺ φορῶ καὶ μὲ βοηθεῖ νὰ περάσω τὰ χέρια μου στὰ μανίκια.

— Ν' ἀφήνετε τὴν πόλη ποὺ εἶναι γεμάτη φῶτα καὶ ἀνθρώπους καὶ νὰ ἔρχεστε στὰ βουνά!

Βγαίνει ὁ ἥλιος. Μοῦ ἔρχεται νὰ τῆς πῶ πόσο εἶμαι εὐχαριστημένη.

Στὸν τοῖχο τῆς βιβλιοθήκης κρέμεται μιὰ ἐπιγραφή: «Σιωπή». Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ παίξῃ μαζί μας καὶ λέει σὲ μᾶς τοὺς ἀμίλητους νὰ σωπάσωμε; Ἡ ἐπιγραφή εἶναι ψηλά, ὅπως ἄλλοῦ ὁ Ἑσταυρωμένος. Ὅταν ἀρχίζῃ νὰ σκοτεινιάζῃ, οἱ λίγοι ποὺ μένουν ἐδῶ μαζεύονται σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο καὶ ὁ καθένας τους παίρνει τὴ συνηθισμένη του θέση. Εἶναι ἡ ὥρα ποὺ ἔρχονται οἱ ἐφημερίδες, τὰ μόνα πιστὰ πουλιά, μὲ τὴν κίνηση τοῦ κόσμου, μὲ τὰ νέα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀντέχουν ἀκόμα, ποὺ δὲ νικῆθηκαν. Πῶς; ὑπάρχουν λοιπὸν τέτοιοι ἄνθρωποι; Ὅποιος μπορεῖ ἀκόμα νὰ βάλῃ μὲ τὸ νοῦ του τὴν παλιά του ζωὴ καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ νέα τοῦ κόσμου, πλησιάζει στὸ τραπέζι τῆς μέσης μὲ τὶς ἐφημερίδες. Ἡ κυρία ζητεῖ τὰ περιοδικά, κανένα περιοδικό. Τὸ ἀνοίγει ἀργά, τὸ ξεφυλλίζει καὶ τὸ βάζει πάλι στὴ θέση του. Μὲ ὅλο τὸ διόρθωμα τοῦ προσώπου της μαντεύει κανεὶς τὸ κομμένο χρῶμα της, τὴν ἀρρωστημένην ἐπιδερμίδα. Μὰ εἶναι μέρες, ποὺ ἐνῶ μιλεῖ ἢ ἀκούει, τῆς ἔρχεται κάτι καὶ σὰ νὰ χωνεύῃ μέσα στὰ ροῦχα

της. Ὁ πατέρας τῆς Ἀγγέλας, ἅμα τῇ δὴ ἔτσι, πάει κοντά της καὶ τῆς ρίχνει τὴ γούνα της. «Μήπως κρυώνει ἡ κυρία νὰ δυναμώσουν τὴ φωτιά;...» Αὐτὴ τὸν κοιτάζει καὶ τοῦ χαμογελᾷ γλυκὰ καὶ πικραμένα—ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσω τὸ χαμόγελό της. «Ὁχι, δὲν κρυώνει... εἶναι ἔτσι γιατί τὴν περασμένη νύχτα πέρασε πάλι ἄσχημα. Εὐχαριστεῖ... σὲ λίγο θὰ πάη νὰ πλαγιάσῃ». Σηκώνεται ἄργα καὶ σφίγγοντας τὴ γούνα στὸ σῶμα της, καλονυχτίζει μὲ τὸ κεφάλι καὶ φεύγει. Τὰ βήματά της ἀκούγονται ἔξω, ὅπως τὰ τύμπανα, πρὶν καὶ μετὰ τὴ μουσική... Αὐτοὶ ποὺ μένουν στέκονται μιὰ στιγμή ἔτσι κι ἂν ἔτυχε κανεὶς νὰ διαβάξῃ, ξανασκύβει στὸ διάβασμα. Στὸ δωμάτιο πέφτει σιωπὴ. Ὁχι ὅπως ἐκείνη ποὺ λέει ἡ ἐπιγραφή, κάποια ἄλλη, βαθύτερη καὶ ἀλλιότικη. Ἡ σιωπὴ πέφτει σὰν ὁμίχλη.

Τὸ ἀπομεσήμερο μὲ τὸν ἥλιο, τὸ φῶς μπαίνει ἐδῶ ἱριδένιο. Οὐράνιο τόξο βλέπουμε καὶ κάτι τέτοιο βάφει τὴ διάθεσή μας. Σὲ ὅποια θέση τῆς αἵθουσας καὶ νὰ καθίσῃ κανεὶς βλέπει τὰ δάση καὶ τὰ βουνά. Μὰ βλέπει καὶ κάθε περαστικόν, ποὺ θὰ σταματήσῃ τὸ αὐτοκίνητό

του ἢ θὰ ξεπεξέψη γιὰ νὰ ξεκουραστῇ, νὰ φάη
κάτι καὶ νὰ ζητήσῃ πληροφορίες πόσο ἀπέχει
ἢ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη τοποθεσία. Ὁ ταξιδιώτης μὲ
κεῖνον ποὺ εἶναι στὴν αἴθουσα ἀντικρίζονται
σὰ χιλιάδες χρόνια νὰ τοὺς χωρίζουν. Κι ὅμως
ὁ σιωπηλὸς ποὺ κάθετα ἔδῳ, θὰ ἤθελε νὰ
ρωτήσῃ τὸν ξένον ποιά εἶναι ἡ πατρίδα του,
ποῦθε ἔρχεται καὶ τί ξέρει ἀπὸ τὸν κόσμο.
Ὁ ξένος φεύγει. Ὁ ἄλλος ποὺ μένει δὲν
ἀλλάζει στάση, οὔτε ὕφος. Εἶναι ὅπως ἦταν
καὶ πρὶν: μόνος του...

Ἄν στὴν αἴθουσα τύχῃ νὰ εἶμαι ἐγώ, βλέπω
τὸν ξένο σὰν κάποια ποὺ ἔκαμε παιδιὰ καὶ τὰ
ἔχασε. Συλλογίζομαι: νὰ ἔχῃ δικούς του καὶ
ποῦ νὰ εἶναι; Ὑστερα μοῦ ἔρχεται νὰ πάω
καὶ νὰ τοῦ δώσω κάτι. Μὰ ὅταν φεύγῃ αἰσθάνομαι
πιο καλά. Πρὶν πάω ἔξω ἢ ἀπάνω, στέκω
μπροστὰ στὴ βιβλιοθήκη, ποὺ ἀκόμα δὲν ἄνοιξα
τὸ φύλλο της. Βλέπω πάλι τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ
τοίχου: «Σιωπή». Καὶ εἶναι τάχα μιὰ εἰκόνα
τῆς πινακοθήκης μου...

Ἄνοίγεις τὴν ἀπέναντι πόρτα καὶ μπαίνεις
ἐκεῖ ποὺ τρῶμε. Σὲ μεγάλα πιάτα ἀπὸ κοκ-

κινόχωμα βρίσκονται κυδώνια καὶ ρόδια, καὶ
στὰ βαθιὰ ντουλάπια, ὅλα ὅσα χρειάζονται
γιὰ ἓνα καλοστρωμένο τραπέζι. Ἡ Ἀγγέλα,
κάθε φορά, ὕστερα ἀπὸ τὴν πλύση, πὺν μετρεῖ
καὶ συγυρίζει τὰ πανικὰ τῆς τραπεζαρίας, γονα-
τισμένη στὸ χοντρὸ ντόπιο κιλίμι, καθὼς ἔχει
στὸ νοῦ της καὶ τὸν ὑπόλοιπο ρουχισμό τοῦ
σπιτιοῦ πὺν εἶναι στὰ ἄλλα ντουλάπια, φαί-
νεται νὰ συλλογίζεται: σήμερα καὶ ἡ καλύτερη
νοικοκυροπούλα δὲν παίρνει οὔτε τὰ μισὰ
ροῦχα ἀπὸ ὅσα ἔπαιρναν ἄλλοτε τὰ κορίτσια.
Καὶ κοιτάζει ἂν σιδερώθηκε καλὰ ἡ φου-
σκωτὴ ἄσπρη μάρκα, πὺν τὴν ἐπάτησε ἀπὸ
τὴν ἀνάποδη μὲ τὸ βαρὺ, καυτὸ σίδερο, γιὰ
νὰ ξεχωρίζη καὶ τώρα τὸ ἀρχικὸ τῆς μητέ-
ρας της...

Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς γωνιὲς τῆς τραπεζαρίας,
βρίσκεται πάντα ἓνα ἔτοιμο τραπέζι, σὰ νὰ
ἦταν κάποιος νὰ φάη καὶ δὲν ἔφαγε. Θὰ περι-
μένη τὸν ξένο, τὸν διαβατικό. Αὐτὸ τὸ τραπέζι,
στρωμένο ἔτσι καὶ ἄγγιχτο, μοῦ θυμίζει τὸ κί-
τρινο ἀπὸ κερὶ στεφάνι, πὺν εἶδα κάποτε σὲ
ξένο, μακρινὸ μέρος. Ἐκεῖ πὺν οἱ τάφοι εἶναι
γαλήνιοι καὶ πολὺ συχνὰ χαροποί. Ἐνα πέτρινο

φίδι*, μὲ κάτι γλυπτὰ ἄνθη γύρω στὸ σῶμα του, σὰν κύπελα πικρῆς ἡδονῆς καὶ χαμηλά, ἀπάνω στὴν πλάκα, τὸ κερένιο κίτρινο στεφανάκι. Μὰ ἀπὸ ἔτσι ποὺ ἦταν ἀφηρημένο καὶ πάντα στὴν ἴδια θέση ὅσες φορὲς τὸ εἶδα, φαινόταν σὰ νὰ μὴ τὸ εἶχε ἀνάγκη ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ...

Μοῦ εἶπαν πὼς κάθεται κι ἐδῶ ἓνας ποιητής.

4.

Τὸ τζαμωτὸ εἶναι πάλι γεμάτο ἥλιο. Εὐλογημένος νὰ εἶναι ὁ ἥλιος, ποὺ διώχνει ἀπὸ τὶς πλάτες μας τὶς κρυάδες. Τὰ δέντρα, τὸ δάσος μας, οἱ ἀπέναντι κορυφὲς βγῆκαν ἀπὸ τὴν ὀμίχλη καὶ στεγνώνουν.

Ὁ ποιητής; Ὁχι, δὲ θέλει νὰ καθίση, προτιμᾷ νὰ μείνῃ ὀρθός. Γυρίζει ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὸ κεφάλι καὶ ἀναπνέει τὸν ἀέρα ποὺ εἶναι ὅλο βάλαμο. Ἡ ὄψη του δὲ μοιάζει καθόλου μὲ κείνην ποὺ εἶδα στὸ τζάμι τῆς μπαλκονόπορτας. Ἐκείνη ἦταν ζωγραφισμένη σὰ μὲ ἀνάλαφρο μολύβι ποὺ κάποιος τὸ εἶχε σβήσει

* Ἀνάμνηση ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Μποντελαίρ.

καὶ εἶχαν μείνει τὰ ἴχνη του. Θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ πιστέψῃ κανεὶς πὼς εἶναι ἡ ἴδια ὄψη. Βέβαια, τὸν περιποιήθηκε πολὺ ἡ Ἀγγέλα, μὰ τὸ ἤθελε καὶ ὁ θεός...

Κάτω ἀπὸ τὸ τζαμωτὸ περνοῦν κάτι ἄντρες. Κρατοῦν τὰ δέντρα ποὺ ἔριξαν κάτω καὶ τὰ πηγαίνουν στὸ πριόνι, γιὰ νὰ τὰ κόψῃ ἡ δύναμη τοῦ νεροῦ.

Γύρω μας ἀκούγονται διάφορες γλῶσσες, ποὺ ὅμως λένε ὅλες τὸ ἴδιο πράμα. Σὰν κάποιον ὕμνο στὴ ζωή.

Ὁ ποιητής:

— Πότε θὰ πᾶμε στὶς λίμνες μὲ τὸ ἄσπρο καὶ τὸ μαῦρο νερὸ καὶ πηγαίνοντας ἢ γυρίζοντας νὰ σταθοῦμε στὸ χάνι καὶ νὰ φᾶμε σιταρένιο ψωμὶ καὶ τυρὶ χλωρό;

Νιώθω τὸν ἥλιο σὰ χέρια ζεστὰ ποὺ μὲ πιάνουν ἀπὸ τοὺς ὥμους καὶ μὲ γυρίζουν νὰ ἰδῶ τὸ πρόσωπό του.

Ὁ ποιητής:

— Μουσικῇ. Ἀκοῦτε;... Σὰ νὰ παίξῃ ἀδιάκοπα μουσικῇ.

Κοιτάζω αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι νέος σὰν τὸν ἀδερφό μου. Μοῦ μιλεῖ γιὰ τὴ μη-

τέρα του και για κάποια αδερφή που ἔχει. Δὲ μοιάζουν μὲ τὶς ἄλλες γυναῖκες. Κάθονται στὸ χωριό τους — κυρὲς κι ἀρχόντισσες. Σὲ κεῖνο τὸ ἴδιο σπίτι ποὺ ἔζησαν καὶ πέθαναν δυὸ-τρεῖς γενεὲς προγόνων. Δὲν τὶς ἔχει δεῖ οὔτε ὁ ἥλιος.

Τὸ ὕφος του εἶναι αὐστηρὸ καὶ περήφανο :

— Ἡ μουσική, τοῦ λέω, εἶναι μέσα σας.

— Μέσα σὲ κάθε ἄνθρωπο. Κρῖμα νὰ μὴν τὴν ἀκούη. Πρέπει ν' ἀναστήσωμε τὸν ἄνθρωπο.

— Μήπως εἴμαστε θεοί;

Σὰ νὰ τοῦ ἔρχεται νὰ μοῦ πῇ ἐκεῖνο ποὺ εἶδε μὲ τὰ μάτια του, ἐκεῖνο ποὺ τοῦ συνέβη.

Μὲ λίγο πιὸ δυνατὴ φωνή :

— Δὲ μὲ καταλαβαίνετε...

Λέει ὅτι τὶς ἡμέρες ποὺ πῆρε τὸ καλύτερο, ἔγραψε μιὰ προσευχή. Θὰ μοῦ τὴν διαβάσῃ καὶ τότε θὰ καταλάβω.

Τὸ ἴδιο βράδυ μοῦ διαβάζει τὴν προσευχή. Γυρίζω καὶ σὲ μιὰ κόχη τοῦ δωματίου βλέπω νὰ στέκεται ἡ Ἀγγέλα.

5.

Οἱ μέρες μου εἶναι ὅλο ὁράματα καὶ οἱ νύχτες μου γεμάτες ἀπὸ τὰ λόγια τῆς Ἀγγέλας καὶ ἀπὸ

τ' ἄστρα. Χύνεται ἓνα ἄστρο ἢ βγαίνει τὸ νέο
φεγγάρι. Ἡ Ἀγγέλα φέρνει τὸ χέρι της στὸ
μαλαματένιο σταυρό της.

— Πιάστε χρυσάφι, κυρία, ... μελετῆστε κάτι...

Ἡ βορεινὴ ψυχὴ τῆς κοπέλας εἶναι σὰν
ἐκεῖνες ποὺ ξέρω, σὰν ἐκείνη ποὺ ἔχω μέσα μου.

Ἄλλοτε πάλι μοῦ λέει τὰ νέα:

— Ἐφυγε ἡ κυρία ποὺ δὲ γνωρίσατε...
Εἶπε ὁ γιατρὸς ὅτι θὰ πέθαινε ἂν ἔμενε ἐδῶ
λίγο ἀκόμα.

Ὑστερα μιλεῖ γιὰ τὸν ποιητὴ, ποὺ εἶναι
νέος καὶ ὁμορφος:

— Αὐτὸς στάθηκε τυχερός. Ἦρθε ἄρρωστος
μὰ θὰ φύγη καλά.

— Γιὰ μένα; Τί λες μέσα σου γιὰ μένα,
Ἀγγέλα;

— Δὲν ταιριάζουμε. Ἀγαπᾶτε ὅσα ἐγὼ βλέπω
ἀπὸ τὰ μικρά μου χρόνια καὶ τὰ βαρέθηκα.
Σᾶς εἶπα ὅ,τι ἤξερα γιὰ τὰ βουνά. Γιατί δέ μοῦ
λέτε καὶ σεῖς αὐτὰ ποὺ ξέρετε γιὰ τὴν πολιτεία;
Μὲ ρίχνετε ἀπὸ αὔριο σὲ αὔριο καὶ ὁ καιρὸς
περνάει...

— Τὴ βαρέθηκα... δὲ θέλω νὰ τὴ θυμᾶμαι.

Κάποτε ὁμως τῆς κάνω τὸ θέλημά της καὶ
ἡ Ἀγγέλα γίνεται ἄλλη.

— “Ὡστε εἶναι ἐκεῖ πολὺ σκληρὴ ἡ ζωή;

— Πολὺ σκληρὴ.

— Δὲ μὲ μέλλει. Μ’ ἀρέσει.

Χαμογελάει.

— Μαθημένη ἀπὸ δῶ, θ’ ἀρρωστήσης στὴν πόλη. Ἴσως καὶ νὰ πεθάνης.

Συλλογίζεται.

— Μοῦ τὸ λέτε γιὰ νὰ μὴν πάω. Γιὰ νὰ μὴν ἀφήσω τὸν πατέρα μου.

Ἀπόψε ὅμως ἡ Ἀγγέλα θυμᾶται πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλοτε.

Ὅλο τὸ κτῆμα μαζί μὲ τὸ σπίτι ἦταν προῖκα τῆς μητέρας της. Ἀπὸ τὴν πολίχνη ποὺ φωλιάζει σ’ αὐτὸ τὸ δασωμένο βουνὸ (ἀκουμπᾷ τὸ χέρι της στὸ σκοτεινὸ τζάμι) ὥς ἐδῶ κάτω ποὺ τελειώνει ἡ ἐπαρχία, καμιὰ δὲν εἶχε τὴν προῖκα της. Βέβαια, ὁ πατέρας της τὸ καλλιέργησε τὸ κτῆμα, τοῦ ἔβαλε ἀπ’ ὅλα τὰ δέντρα καὶ ἀπ’ ὅλα τὰ λαχανικὰ — μὰ βρῆκε τόπο, ἔ; τόπο νὰ σπείρης σιτάρι καὶ νὰ θρέψης χιλιάδες ἀνθρώπους, ὥς καὶ κείνους ποὺ κάθονται πέρα ἀπὸ τὶς λίμνες καὶ ἡ γῆ τους εἶναι ἄγονη. Πήγατε στὶς λίμνες; Νὰ πᾶμε μαζί μιὰ μέρα. Μὰ ἡ καημένη ἡ μητέρα μου δὲ πρόφτασε νὰ

χαρῇ τίποτε, χάρηκε μόνο τὴ γέννα της, τὸ παιδί της, ἐμένα! Πρὶν κλείσω τὰ δέκα χρόνια, πέθανε. Ὁ πατέρας μου ὅλη ἐκείνη τὴ μέρα σκούπιζε τὰ μάτια του, ἔτσι καὶ τὴν δεύτερη. Ἀπὸ τὴν τρίτη ἔπese στὴ δουλειά. Δὲν ξαναμίλησε, δὲν ξαναγέλασε. Τὸ πρόσωπό του εἶναι πάντα συλλογισμένο. Μόνον ὅταν ἔρχονται οἱ γιορτές καὶ δοκιμάζει τὸ νέο κρασί μας — αὐτὸς τὸ δοκιμάζει πρῶτος — ἂν εἶναι ὅπως τὸ θέλει, δίνοντας στοὺς ἄλλους νὰ πιοῦν λέει: «στὴ ζωὴ τῆς Ἀγγέλας». Καὶ τότε ἡ φωνή του γίνεται τρυφερή. Μὰ καὶ ὅταν λευτερώνεται κανένα ζῶο μας καὶ ἅμα εἶναι καλὴ ἢ νέα συγκομιδὴ...

6.

Ὅπου νὰ εἶναι ἔρχονται οἱ γιορτές. Ἡ Ἀγγέλα ἄρχισε νὰ συγυρῖζη τὸ σπίτι. Ἄνοιξε τὸ ἐπάνω πάτωμα, ποὺ ὥς τώρα ἦταν κλεισμένο καὶ δοκιμάζει τὶς σόμπες. Τὶς μεγάλες, χτιστὲς σόμπες μὲ τὰ πολλὰ χωρίσματα καὶ τὶς πολλὰς πόρτες. Ἡ Ἀγγέλα μοῦ ἐξήγησε: Ἐδῶ βάζεις νὰ ζεσταθῇ τὸ φαῖ, ἐκεῖ βάζεις νὰ στεγνώσουν τίποτε μικρὰ ροῦχα, στὸ ἄλλο χωρίσμα βάζεις

νὰ κάψη τὸ σίδερο. Σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο στόμα
ρίχνεις τὸ κάρβουνο.

Μοῦ ἀρέσει αὐτὸ τὸ κορίτσι. Ἐνῶ συγυρίζει
πάω ἀπὸ πίσω του.

— Ὅπου νὰ εἶναι θὰ ἔρθουν ξένοι καὶ πρέ-
πει ν' ἀφήσω τὸ σπίτι ἑτοιμο.

— Θὰ φύγης;

Ξαφνίζεται. Καθὼς εἶναι ἀνεδασμένη στὴ
σκάλα, πάει νὰ πέση.

— Ὅχι... ὄχι.

Περνᾷ τὰ πατώματα μὲ νέφτι καὶ μὲ κερί,
γυαλίζει τοὺς μπρούντζους καὶ τὰ χαλκώματα,
τριβει μὲ μαρμαρόχωμα τοὺς νιπτήρες. Ὅταν
τελειώσῃ κάθε δωμάτιο τοῦ βάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ
πρασινάδες, γιὰ τὶ λουλούδια δὲν ἔχουμε. «Ποῦ
νὰ βρεθῇ τώρα ἐδῶ λουλούδι»;...

Ἐκεῖνες τὶς ὥρες μοῦ λέει τὴ μυθολογία
τῶν δρυμῶν καὶ τὰ παραμύθια τοῦ τόπου της,
ποὺ εἶναι ὅλα μὲ καλικαντζάρους, νεράϊδες καὶ
στοιχειά. Τὰ ἔμαθε στὸ σχολεῖο καὶ ἀπὸ τὴ
μητέρα της, μὰ ἐκείνη δὲν τὰ διάβασε—τὰ
εἶδε! «Εἶδε, τῆς λέω, τέτοια πράματα»; «Μά-
λιστα! Καὶ ἦταν μέρα μεσημέρι!» Μὰ ἐδῶ,

στον τόπο της, ἃς ἔχουν τόσα δάση καὶ τόσα νερά, τὰ στοιχειὰ εἶναι ἡμερα. Εἶναι οἱ ψυχούλες τῶν καλῶν ἀνθρώπων. Σὰν καλὲς ψυχὲς ποὺ ἦταν, κάποια φορὰ ὁ θεὸς τὶς ρώτησε: «Τί θὰ θέλατε ἀπὸ μένα; Ζητήστε μου ὅ,τι θέλετε». Καὶ αὐτὲς εἶπαν: «Νὰ μὴν πᾶμε στὸν κάτω κόσμο. Εἶναι ὠραῖος αὐτὸς ὁ κόσμος. Τὸν ἄλλον ποιὸς τὸν ξέρει; Μὰ ἂν πᾶμε, νὰ μπορούμε νὰ ἐρχόμαστε ἐκεῖ ποὺ ζήσαμε, στὰ πατρογονικά μας». Ὁ θεὸς τότε ἔκαμε τὶς ψυχούλες στοιχειά, καλὰ στοιχειά*. Ἐγὼ τ' ἄκουσα μὰ ἡ μητέρα μου τὰ εἶδε!...

Καθὼς μιλεῖ μὲ βαθιὰ φωνὴ καὶ καθόμαστε στὴ μεγάλη εἴσοδο ποὺ ἡ πόρτα της εἶναι κλειστή, τὸ ἄδειο πάτωμα βουτίζει.

— Σώπα, Ἀγγέλα...

— Τὰ εἶδε, σᾶς λέω. Ἔχουν πρόσωπο πεθαμένου καὶ σῶμα φιδιοῦ.

— Τέτοιαν ὥρα μὴ λὲς γιὰ φαντάσματα.

— Τί, φοβόσαστε;

Τὸ πρόσωπό της μένει ἀκίνητο. Ὅπως εἶναι γέννημα τοῦ βορρᾶ μιλεῖ καὶ μὲ τοὺς χωριάτες ποὺ περνοῦν ἀπὸ δῶ ὅλο γιὰ φανταστικά

* Ἀπὸ τὴ μυθολογία τῶν βορείων λαῶν.

πράματα, τῆς κάνει ἐντύπωση ἡ δική μου ἀδιαφορία.

— Σεῖς ζῆτε σὲ χώρα μὲ ἥλιο. Ὁ ἥλιος τὰ διώχνει τὰ στοιχειά.

Ἡ Ἀγγέλα κρατάει ἀκόμα τὶς βοῦρτσες καὶ τὰ πανιά, ποὺ ἐδῶ καὶ λίγη ὥρα πρὶν τὰ μεταχειρίστηκε γιὰ νὰ καθαρίσῃ τὸ τελευταῖο δώματιο. Κοιτάζει γύρω τοὺς κάτασπρους τοίχους καὶ λέει:

— Σ' αὐτὸ τὸ πάτωμα, τὸ καλοκαίρι ποὺ δὲν ἔρχονται μόνο κουρασμένοι ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὰ βουνά μας καὶ νὰ γνωρίσουν τὰ μέρη μας, βάζουμε τοὺς ξένους ποὺ κάνουν τὸ ταξίδι τοῦ γάμου τους, νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ κοντύτερα στὸ θεό.

Σκύβει καὶ μοῦ δείχνει στὸ βάθος τοῦ διαδρόμου:

— Σὲ κείνη τὴν τελευταία πόρτα ποὺ εἶναι γυρτή, πέθανε ὁ πατέρας τῆς μητέρας μου. Μὰ εἶχε καλὴ ψυχὴ καὶ κάθε τόσο ἔρχεται καὶ μᾶς βλέπει.

Ξαφνικὰ παίρνει ἓνα χαμόγελο, ἓνα περίεργο χαμόγελο.

— Ἄν δὲν πάω στήν πόλη, θὰ πεθάνω καὶ τότε θὰ ἔρχωμαι νὰ σᾶς βλέπω. Θὰ ἔρχωμαι ὅπως ὁ παππούς μου σὲ μᾶς...

7.

Τὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο εἶναι χωμένο στὴ βλάστηση. Σὲ μιὰ βλάστηση μαυροπράσινη ἀπὸ τὸ πολὺ νερό. Οἱ τάφοι πᾶνε ἀμφιθεατρικά, σὰ γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Καθόμαστε ἀπάνω τους, στὶς παμπάλαιες, φαγωμένες πλάκες, ἀκουμπώντας τὸ κεφάλι στὴν παρυφὴ τοῦ μονοπατιοῦ ποὺ νομίζει κανεὶς πὼς χαράχτηκε γιὰ νὰ χωρίζῃ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κάμπου ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν βουνῶν. Μακριά, ἡ λίμνη φαίνεται σὰ χαμόγελο. Ἀπέναντι οἱ πελώριοι, γυμνοὶ βράχοι λάμπουν. Κάποιος ἀπὸ τὴ συντροφιά μας ρωτᾷ: «Μήπως κουράστηκε κανεὶς νὰ γυρίσωμε»; «Ὅχι» λένε ὅλοι μαζί οἱ κουρασμένοι...

Τοῦτο τὸ ἀνηφορικὸ δάσος δὲ μοιάζει μὲ τὰ ἄλλα ποὺ γνώρισα. Καθὼς πατοῦμε στὰ σάπια φύλλα του, ποὺ εἶναι κάτω σὰ στῆμα, κάθε τόσο γλιστρᾷμε. Προχωροῦμε ἀργά. Καὶ

εἴμαστε τάχα οἱ πρωτόπλαστοι χαμένοι στὸν τόπο τῆς ἁμαρτίας. Ποῦ πᾶμε; Κανείς δὲ βλέπει νὰ διαβάσῃ τὶς ὁδηγίες ποὺ εἶναι καρφωμένες στὰ δέντρα. Ἀνάβουμε τὶς λάμπες μας.

Ὁ ποιητὴς ποὺ ξέρεي καὶ ὅσα δὲν εἶδε καὶ ὅσα δὲν ἔμαθε, πᾶει μπροστὰ μιλώντας μὲ τὸν ἄερα. Ὅστερα μᾶς περιμένει νὰ τὸν φτάσουμε καὶ μᾶς λέει ἐκεῖνα ποὺ τοῦ εἶπε. Στὸ φῶς τῆς λάμπας τὸ πρόσωπό του αὐτὴ τὴ στιγμή μοῦ φαίνεται γνωστό. Λίγο λίγο ἀρχίζω νὰ τὸ θυμᾶμαι...

Μακριὰ καὶ χαμηλά, ἐκεῖ ποὺ οἱ ρίζες τρῶνε τὰ σάπια φύλλα, γλυκοφέγγει ἓνα δεμάτι ἀπὸ φῶς. Μήπως ἔπεσε κανένας ἥλιος; Ναί, κάποιος ἥλιος ἔπεσε καὶ τρέχουμε νὰ τὸν πιάσουμε, νὰ τὸν σηκώσουμε καὶ νὰ τὸν δοῦμε...

Ξέφωτο. Μὰ τώρα εἴμαστε ψηλότερα ἀπὸ τὰ σύννεφα. Κάτω βρέχει δυνατά. Δὲ βλέπουμε πιά τίποτε. Ποῦ εἴμαστε καὶ ποῦ πατᾶμε; Κάτι μεγάλα, πλουμιστὰ πουλιά, μὴ ξέροντας ὅτι θὰ συναντήσουν ἀνθρώπους, χαμηλοπετοῦν καὶ μᾶς χαϊδεύουν τοὺς ὠμους. Στὸ χάνι μὲ τὴν ἀναμμένη γωνιά ὁ γέροντας πυρῶνει τὰ χέρια

του. Καθόμαστε νὰ στεγνώσουμε καὶ νὰ φᾶμε.
Ὁ ποιητὴς κοιτάζει τὸν κόσμον, ὥστερα ἐμᾶς
ἕναν ἕνα. Λέει μὲ συγκινημένη φωνή:

— Τάχα θὰ ξαναἰδωθοῦμε;

Κάθεται ἀπέναντι στὸ παράθυρο. Μὰ τώρα
σὰ νὰ ξέρω ποὺ τὸν ἐγνώρισα καὶ ποὺ θὰ
τὸν ξανασυναντήσω...

8.

Ἐποχὴ ὅλο ὄνειρο καὶ ξεκούραση. Θὰ τὴν
κάμω φυλαχτό. Θὰ τὴ βάλω στὰ εἰκονίσματα,
ὅπως ἔβαζαν οἱ παλιῆς νοικοκυρεῖς τὰ στεφάνια
τοῦ γάμου.

Ἐποχὴ πρωτογνώριστη. Ποῦθε ἦρθες ντυ-
μένη ἔτσι; Δέντρα, νερὰ καὶ ὀρίζοντες. Γαλήνη.
Πρέπει ν' ἀναστήσουμε τὸν ἄνθρωπο, εἶπε
ὁ ποιητὴς, γιὰ νὰ καταλαβαίνει...

Καὶ ἔρχονται κάτι στιγμὲς ποὺ ἡ πλάση κι ἐγὼ
στεκόμαστε ν' ἀκούση ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ἄλλοτε
πάλι οἱ στιγμὲς εἶναι σὰν ἄσπρα κατεβατά.
Κοιτάζω τὸν οὐρανὸ καὶ γεμίζουν. Ὅταν μὲ
βασανίζει ἡ θύμηση ἢ τὸ ὄνειρο, κάθομαι στὸ

τραπέζι μου και στὰ κατεβατὰ βάζω σημάδια.
Τί πᾶνε νὰ ποῦν; Θὰ ἤθελα κάποιον νὰ μοῦ
τὰ ἐξηγήση...

Οἱ στιγμές μου εἶναι σὰν ἄσπρα κατεβατὰ
ἀπὸ μάρμαρο κι ἐγὼ εἶμαι, τάχα, ὁ τεχνίτης ποὺ
σκύβει νὰ χαράξῃ ἓνα ὄνομα, κάποια ἀπόκρυφα
λόγια. Ὁ τεχνίτης ποὺ πιστεύει πὼς τίποτε δὲν
ἔχει εἰπωθεῖ και τίποτε δὲν ἔχει γίνεи σ' αὐτὸν
τὸν κόσμο. Ποὺ και ἂν τόσο ὡς τώρα δούλεψε,
κάθε φορὰ, τοῦ φαίνεται πὼς γιὰ πρώτη φορὰ
δουλεύει. Γιὰ πρώτη μὰ και γιὰ στερενή.

Ἡ νύχτα φέγγει ὡς τὸ βάθος τῆς κάμαρας
ὅπως ποτὲ δὲν τὴν εἶδα. Ποῦθε εἶναι φερμένη;
Μήπως ἀπὸ τὸ βαθὺ παρελθόν; Μὴν εἶναι
ἡ πρώτη, κοσμογονικὴ νύχτα; Μοῦ θυμίζει τὴν
Ἀδερφή μὲ τὰ λαμπερὰ μάτια ποὺ ἂν και
ἀπομακρύνεται μέσα στὸ χρόνο, τὴν αἰσθά-
νομαι πλάϊ μου...

Καμιὰ σκέψη δὲν ἔχω καμιὰ συλλογή.
Τὶς σκόρπισε, τὶς ξόρκισε ὁ ἀέρας και τώρα
ὅλα εἶναι ὅπως ἀπὸ τόσον καιρὸ τὰ ἤθελα.
Ἀχραντες οἱ ψυχές. Μὰ δὲν ξέρω ἂν ἔγιναν

ἀπὸ μόνες τους ἢ ἂν τὶς ἔχαμε ἡ δύναμη ποὺ
ὀρίζει ἐδῶ, γιὰ τὴν λυπᾶται ἐμένα.

Μέσα στὴ νύχτα ξεχωρίζουν τὰ βουνά, ὅλο
νόημα καὶ σιωπή. Πιὸ μεγάλα ἀπὸ ὅσο φαί-
νονται τὴν ἡμέρα. Θὰ μοῦ ἔφτανε νὰ ζῶ μόνο
γιὰ νὰ βλέπω. Τὸ πρῶτὸ θὰ εἶναι χρυστάλλινο.
Ἐδῶ ποὺ δὲν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, μπορεῖ
κανένας νὰ προμαντέψει...

Ἐποχὴ ὅλο ὄνειρο καὶ ξεκούραση. Ἐσθυσε
πίσω μου ἡ πόλη μὲ τὴ βοή καὶ τὸν ἀλα-
λαγμό. Ἡ πόλη ποὺ ὅποια ἄλλη θὰ μπορούσε
νὰ εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δική μου.

Καὶ οὔτε θὰ ἰδῶ πιά ὅπως τοὺς ἥξερα,
τοὺς ὄρθρους, τὰ βασιλέματα καὶ τὴ σελήνη,
νὰ βγαίνει ἀργοπάτητη, σὰ μόνο γιὰ μένα, καὶ
νὰ μοῦ κἀνὴ συντροφιά ὅταν θὰ εἶμαι μόνη.
Δὲ θὰ λευκάνω πιά τὰ ὑφαντὰ στὸν ποταμό,
σὰν τότε ποὺ ἤμουν βασιλοπούλα, οὔτε θὰ μοῦ
δοθῇ ἄλλη φορὰ ἡ χάρη, ἀπὸ τὸν ἴσκιό τῆς
κολόνας τοῦ ἀνακτόρου νὰ ρίξω τὸ βλέμμα
πέρα, γιὰ νὰ διακρίνω ἂν ἔρχεται ὁ ἄντρας ποὺ
μοῦ ἀρέσει...

Καὶ οὔτε θὰ ἰδῶ πιά ὅπως τὸ ξέρω ἀπὸ τοὺς προγόνους μου καὶ ἀπὸ μένα τὴν ἴδια, ἐκεῖνο τὸ ὄραμα: Πίσω ἀπὸ τὸ βαθύχρωμο τζάμι τὸν γλυκὺν Ἰουδαῖο καὶ γονατισμένην στὰ πόδια του τὴν ἁμαρτωλή...

“Ὅλα χάθηκαν. Οἱ θεοὶ ἦρθαν ἐδῶ σὰ γιὰ νὰ βροῦν ἄλλους ἀνθρώπους.

Κοιτάζω τὰ βουνά, ὅπου ἡ σκέψη μου πάει νὰ φτάσῃ τὴν κορυφή τους. Καὶ εἶναι, τάχα, αὐτὸ ποὺ περνῶ μιὰ μικρὴ, πρωτογνώριστη ἐποχὴ, μέσα στὶς τραχιὲς καὶ μεγάλες, μιὰ ἐποχὴ προσευχῆς: Νὰ μὴ στερέψῃ ἡ πηγὴ μου. Καὶ ἅμα στερέψῃ... λίγο χῶμα ἐλαφρό.

9.

Στὸ δωμάτιο ποὺ λέει «Σιωπὴ» δὲ φαίνεται ἄνθρωπος. Γυρίζει ὁ ἄτλαντας φυσώντας τὶς σκόρπιες ἐφημερίδες καὶ ἀπὸ τὰ πῆλινα μυρίζουν οἱ πρασινάδες χωρὶς νὰ εἶναι κανεὶς νὰ τὶς χαρῇ. Οἱ κουρασμένοι ποὺ ἦταν ἐδῶ ἔφυγαν γιὰ τὰ σπίτια τους. Δὲ θὰ ἔρθουν ἄλλοι

νὰ κάνουμε μαζί τὶς γιορτές; Καί, ἐπὶ τέλους, ἄς μὴν εἶναι καὶ κουρασμένοι. Ἄς εἶναι σὰν αὐτὸν ἐδῶ πού ἀντέχει σὲ ὅλα ἢ δυνατὴ τοῦ καρδιά.

— Ἐσὺ καὶ γὼ μείναμε. Κάθισε νὰ τὰ ποῦμε...

— Δὲν ἔπρεπε νὰ μοῦ τὸ κάμη αὐτό, δὲν ἔπρεπε νὰ μοῦ τὸ κάμη...

Ὁ πατέρας τῆς Ἀγγέλας σκουπίζει τὸ μέτωπό του.

Στὸ λιθόστρωτο κάθε τόσο ἀκούγονται ἄλογα καὶ λαστιχένιοι τροχοί. Κάνουν πὼς μπαίνουν στὸ δικό μας αὐλόγυρο καὶ διαβαίνουν.

Ὁ πατέρας τῆς Ἀγγέλας σκύβοντας τὸ γερασμένο κεφάλι του:

— Δὲν εἶναι γιὰ μᾶς...

Κάτι θέλω νὰ τοῦ πῶ μὰ δὲ βρίσκω λόγια. Ἀπὸ ψηλὰ ἢ ἐπιγραφὴ μοῦ λέει νὰ σωπάσω. Μὰ ὅτι καὶ νὰ μᾶς ἔχη συμβῇ δὲν πρέπει νὰ μιλήσουμε;

Ὁ πατέρας τῆς Ἀγγέλας βάζει λίγο ρακὶ στὸ στόμα του.

— Ἐσύ; ... Ἔτσι τοὺς ἔχασες τοὺς δικούς σου καὶ σύ;

— Τοὺς ἔχασα.

Κάποιο γρήγορο φῶς περνάει μέσα ἀπὸ τὰ φρύδια του.

— Εἶσαι ἀκόμα κουρασμένη;

— Θὰ τὸ καταλάβω ἅμα γυρίσω στὴν πολιτεία καὶ στὴ δουλειά.

— Μεῖνε δῶ τὸ χειμῶνα, ἔτσι... γιὰ συντροφιά...

Σκουπίζει πάλι τὸ μέτωπό του καὶ σηκώνεται... ἴσως γιὰ νὰ μὴ δῶ ἐκεῖνο ποὺ μαζεύτηκε στὰ μάτια του καὶ πάει νὰ στάξη...

ΠΡΟΑΝΑΚΡΟΥΣΜΑ

Η πλαγιά έρημώθηκε. Έτσι έγινε και πέ-
ρυσι μόλις έπιασαν οί πρώτες ψύχρες.
Κάτι λίγα παιδιά πού τριγύριζαν έδω και την
άνοιξη πετοῦσαν τούς αετούς τους, παίζουν
τώρα στα χαμηλά. Δέ με ζαλίζουν με τις φωνές
τους. "Ας μη νομίση κανείς πώς δέν αγαπῶ τὰ
παιδιά... Ξέρω τί γίνεται μέσα τους και όταν
τύχη νά ιδῶ κανένα, τὸ κοιτάζω με την έλπίδα
πώς μπορεί νά εἶναι ὁ αὐριανὸς σωτήρας τοῦ
κόσμου. Τὸ παραθυρόφυλλο ἀνοίγει. Κάποιο
πρόσωπο παρατήρησε ἀνήσυχο τὸν καιρὸ και
τρύπωσε μέσα. Τὸ ἴδιο γινόταν κάθε τόσο και
την περασμένη χρονιά, μόλις οί μέρες ἄρχισαν
νά πηγαίνουν πρὸς τὸν χειμῶνα. Όσοι εἶναι
νά ψωνίσουν, καθῶς και οί ἄλλοι πού ζοῦν

ἀπὸ τὶς ξένες πόρτες, βγαίνουν τὸ καταμεσήμερο. Ἀκοῦς τὸ ραβδί τους στὴν ξερὴ γῇ καὶ σὲ πιάνει ἀνατριχίλα. Σὲ λίγο κάτι μάτια παραπονεμένα στέκουν μπροστά σου, κάποιο κεφάλι ποὺ τὰ μαλλιά του τὰ ξεφτᾷ ὁ ἀέρας. Ἀνοίγεις τὸ τζάμι. Τὸ μαζεμένο χέρι ἀπλώνεται ξερὸ καὶ κατάκρυο σὰν τῇ γῇ. Ἄν πιάσης τὸ σφυγμό του θὰ ἰδῇς πῶς πάει νὰ σταματήσει. Μὲ ντροπὴ γιὰ σένα, μὲ ντροπὴ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀφήνεις κάτι σ' αὐτὸ τὸ χέρι ποὺ ἀπὸ τὰ χρόνια ἔχει ξαναγίνει μικρό. Μὰ τί μπορεῖ νὰ κάνῃ τὸ κάτι ποὺ δίνει; Ὁ κρότος τοῦ μπαστουניοῦ ἀπομακρίνεται συνοδευμένος ἀπὸ τὰ κελαδήματα τῶν πουλιῶν ποὺ πετοῦν στὸ γαλανὸ ἄπειρο ...

Ὅχι μόνο τώρα μὰ καὶ τὸ καταχείμωνο ποὺ στὴν πλαγιά ἡ λάσπη φτάνει μιὰ πιθαμή, εἶναι ὥραϊα. Βλέπεις μπροστά σου καὶ τίποτε δὲ σοῦ κρύβει τῇ θεᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Πιὸ ψηλὰ ἢ πιὸ χαμηλὰ μπορεῖ νὰ κάθεται κάποιος ἄλλος. Τί σημασία ἔχει; Ἀπὸ τὸ δικό σου σημεῖο κανεῖς ἐκτὸς ἀπὸ σένα δὲ βλέπει τὸν κόσμον καὶ ἔχεις τὴν αἴσθησιν πῶς στὸ λόφο ζῆς μοναχός. Ὅλα πᾶνε μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς σκιᾶς ποὺ σέρνε-

ται καὶ διπλώνεται μὰ ποτὲ δὲ φεύγει γιὰ νὰ δώσῃ τὴ θέσῃ τῆς στὸν ἥλιο. Τὸ μεσημέρι μπορεῖς νὰ τὸ πάρῃς γιὰ πρωὶ καὶ τὸ δειλινὸ γιὰ μεσημέρι. «Τί κόλαση εἶναι αὐτή;... Ποῦ ἀκούστηκε τόπος χωρὶς ἥλιο»;... λένε οἱ γυναῖκες. Εἴμαστε σὰ νὰ μᾶς ἔχουν σκεπάσει νοτισμένα φτερὰ ποὺ ἀκούμπησαν* νὰ ξεκουραστοῦν καὶ ἀπόμειναν. Τὰ νιώθω, μοῦ φαίνεται πὼς τὰ πιάνω αὐτὰ τὰ φτερὰ ποὺ κάνουν τὰ πράματα νὰ κολλοῦν, ὅλη τὴν ὥρα σκοντάφτω ἀπάνω τους. «Σαπήσαμε... λένε οἱ γυναῖκες. Τὰ στρώματά μας μυρίζουν μούχλα». Εἴμαστε σὰν τὰ μεγαλόβια καὶ τὰ φυτὰ ποὺ ζοῦν στὴ σκιά καὶ στὴν ὑγρασία. Μὰ συνηθίσαμε. Μᾶς φαίνεται σχεδὸν φυσικὸ νὰ βλέπωμε τὸν ἥλιο ἀπὸ μακριά. Ἔρχεται μάλιστα στιγμὴ ποὺ λέμε πὼς καὶ ὁ ἥλιος μιὰ ιδέα εἶναι!...

Σὲ μᾶς οἱ καιροὶ πέφτουν μὲ βάρος καὶ δύναμη. Τὰ ἀγριόδεντρα, τὰ περιβόλια ποὺ εἶναι στίς παρυφῆς καὶ στὸ πλάτωμα τῆς πλαγιᾶς, τὸ φυτώριο κάτω καὶ τὸ ποτάμι ζητᾶνε νερό. Πῶς θὰ μεγαλώσουν καὶ πῶς θὰ βουίξουν ἂν δὲν πιοῦν; Ὁ μύλος πάλι θέλει ἀέρα. Καὶ μεῖς; Δὲ θέλουμε κάτι καὶ μεῖς; Γιὰ τὰ ἄλλα ζων-

τανὰ βρέχει, γιὰ μᾶς φυσᾷ νὰ στεγνώσουμε.
“Όταν ἀρχίση ἡ βροχὴ κρατᾷ μέρες καὶ μέρες.
Τὸ ποτάμι κυλάει σὰν κάτι νὰ ἔπαθε. Τὸ ἀκοῦς
καὶ λὲς πὼς ἐστοίχειωσε ἡ πλαγιά μας. Ὑστερα
ἀπὸ κάθε θεομηνία, ἂν σταθῇς στὸ φρύδι τοῦ
ποταμιοῦ, θὰ ἰδῇς νὰ κατεβάξῃ τὸ κῦμα του
λογῆς λογῆς πράγματα ποὺ ἀποκτήθηκαν μὲ
πολὺν κόπο καὶ ὅμως μιὰ στιγμή τὰ ἀφάνισε.
“Όπως προχτές. Τὸ ἴδιο ἔγινε πάλι. Τὸ πρωὶ
κατεβαίνοντας νὰ πάω στὸ γεφυρί, εἶδα γαν-
τζωμένα στοὺς θάμνους μιὰ κουδουνίστρα
μωροῦ παιδιοῦ. Μιὰ σπασμένη παλέτα καὶ κάτι
πινέλα ποὺ τὰ ἐγνώρισα. Ἡ καϋμένη, πῶς
δούλεψε ἀπὸ τότε; Πῶς θὰ δουλεύῃ αὐτὴ τὴ
στιγμὴ; Καὶ ὅμως τὸ πρωὶ ἦταν γλυκὸ μὲ
εὐχάριστα χρώματα καὶ κανεὶς δὲ φαίνόταν
νὰ ὑποφέρει...

Πῶς βρέθηκε ἀπέναντί μου αὐτὸ τὸ καλλιερ-
γημένο κομματάκι ποὺ εἶναι σὰ νὰ γλυστροῦσε
στὴν κατηφοριὰ καὶ κάποιος νὰ τὸ σταμάτησε;
Στὸ ἀγκαθωτὸ σύρμα ποὺ προστατεύει τὰ δέν-
τρα ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά, κάθε πρωὶ
κελαῖδοῦν πουλιά. Καθὼς τὰ βλέπω ὁλότρεμα
νὰ προβάλουν στὸν οὐρανό, μοῦ φαίνεται πῶς

ὁ κόσμος ἔγινε γι' αὐτὰ πού πετοῦν καὶ γιὰ
μένα πού τὰ ἀκούω. Πιὸ δῶ καὶ πιὸ κεῖ εἶναι
ἐκτάσεις μὲ ἄγρια δέντρα, τσουκνίδα καὶ πέτρα.
Ὅταν ἔχῃς βαρειά τὴν καρδιά σὲ πιάνει φόβος
νὰ κοιτάξῃς ἀπὸ τὸ τζάμι. Κάποιο βράδυ τὸ
μάτι μου πῆρε μιὰ σκιά. Ὁ ἄνθρωπος περπα-
τοῦσε σκυφτὰ καὶ κάθε τόσο σταματοῦσε καὶ
ἀκουμποῦσε τὸ χέρι στὸ γῶμα. «Τί κάνεις
αὐτοῦ;...» Σηκώθηκε ἀπὸ κεῖ πού ἦταν σκυμ-
μένος καὶ εἶδα τὰ μάτια του γεμάτα φωτιά καὶ
καπνό. «Ψάχνω... μοῦ ἀπάντησε, μήπως βρῶ
τίποτε...» Τὸ ἔλεγε σοβαρά.

Ὅταν σηκώνεται ἀέρας, ὅλα χτυποῦν καὶ
τριζοῦν. Μποροῦν ν' ἀνοίξουν τὴν πόρτα σου,
νὰ πάρουν τὴν καρέκλα καὶ τὸ τραπέζι πού
τρέως, ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπὸ τὴ θύελλα τῆς ζωῆς
σου καὶ νὰ μὴ καταλάβῃς τίποτε. Γύρω σου
δὲν ὑπάρχουν παρὰ τὰ ἄγρια δέντρα. Τί ἀντί-
σταση νὰ κάνουν; Ὁ βορειοανατολικός, ἀφοῦ
περάσει ἀπὸ τὴν πόλη ξυστά, κουλουριάζεται
στὴ χαράδρα σὰ σκοινὶ παλαμάρι καὶ ἀνανεώ-
νοντας ἔτσι τὴ δύναμή του, ξεσπᾷ στὸν τοῖχο
σου μὲ μανία. Πῶς ν' ἀκούσης; Τίποτε δὲ μένει
στὴ θέσῃ του, ὥς καὶ οἱ ρίζες τῶν δέντρων

ἔχουν βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα. Κάνεις τὸ σταυρό σου ...

Μὰ εἶναι καὶ κείνος ὁ ἄλλος ἀέρας ποὺ σηκώνεται πρὶν ἀπὸ τὴ βροχή. Τὰ δέντρα χάνονται σὲ σύννεφο ἀπὸ σκόνῃ. Ἡ μαυρίλα βαραίνει, κρεμάει ὁ κόσμος κλείνει ἀπὸ παντοῦ. Θεέ μου, τί θὰ γίνῃ ἀπόψε; Ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ λάμπει ὁ τόπος. Νομίζεις πὼς εἶσαι στὰ κάτω βασιλεία. Μεγάλες βροντὲς καὶ ἀρχίζουν οἱ κεραυνοί. Ὅσες μορφὲς εἶδες στὸ βίο σου ἢ φαντάστηκες, ἀντικρύζουν γιὰ τελευταία φορὰ τὸν κόσμο καὶ χάνονται. Τὸ δέντρο ποὺ μὲ παρηγοροῦσε παίρνει φωτιά, ξεχώνεται, κάνει μιὰ στροφὴ στὸν ἀέρα καὶ ἀναμμένο ὁλόκληρο, μὲ τὴ ρίζα ψηλὰ καὶ τὴν κορυφὴ πρὸς τὰ κάτω πέφτει στὸ χάος. Τὸ δέντρο μου δὲ ζῇ πιά. Τὸ δέντρο ποὺ πορφύριζε τὸ δειλινὸ καὶ ὅταν φυσοῦσε ἀεράκι κουνοῦσε τὰ κλαδιὰ σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε: «Καὶ ἂν ἐχάθηκαν ὅλα ὑπάρχω ἐγώ!...»

Δὲν ἔχουμε ἄλλες ὥρες; Ἀνθρωποὶ εἴμαστε καὶ θὰ ἔχωμε. Μὰ μοῦ φαίνεται πὼς καὶ κείνες βγαίνουν ἀπὸ αὐτὲς τὲς βαρειὲς καὶ σκληρές. Ὅπου νὰ εἶναι ἡ γῆ θὰ γεμίση ραδίκι.

Τότε οί γυναῖκες θὰ πᾶνε συντροφιεῖς-συντροφιεῖς ὡς τῖς πιὸ μακρινεῖς δίπλες τοῦ λόφου νὰ τὸ μαζέψουν. Ὑστερα ἡ γῆ θὰ ντυθῇ χαμομήλι καὶ ἀπὸ τὸ κλειστό, ὑγρὸ μαγαζάκι θὰ βγῇ στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου τὸ τραπέζι μὲ τῖς χοντρεῖς καρέκλες: «Ὅριστε νὰ καθίσετε καὶ νὰ τὰ πῆτε... Ἐδῶ δὲ θὰ σᾶς δῇ κανεῖς...» Φυσάει τόσο ὠραῖα... Κλείνεις τὰ μάτια καὶ παραδίνεις τὸ πρόσωπο στὸ ἑλαφρὸ φύσημα. Αὐτὰ εἶναι ὅλα;... Μὰ δὲν εἶναι καὶ λίγα. Κάποτε ὁ ἄνθρωπος ξεκουράζεται μὲ ἓνα ποτήρι νερό. Μὲ ἓναν καλὸ λόγο. Κοιτάζοντας μιὰ πράσινη ἔκταση. Τὴν μακρινὴ πολιτεία ποὺ λάμπει ἐκεῖ κάτω καὶ μᾶς φαίνεται φαντασία καὶ ὄνειρο. Ἄν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς βασανίζονται, δὲν μπορεῖ, θὰ ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ εὐτυχεῖς...

Μὰ ἐσύ ἐδῶ καὶ ἔτσι δὲν μπορεῖς νὰ ζήσης.
Ὅχι, δὲν μπορεῖς. Τὸ γιατί θὰ στὸ πῶ ἄλλοτε...

ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ

Πλάϊ στὸ σπιτάκι εἶναι ὁ λαχανόκηπος, μικρὸς σὰν ἓνα ριγμένο μαντίλι. Καὶ τὸ μαντίλι εἶναι τάχα, ζωγραφιστό. Τὴν βρίσκω ἐκεῖ σκυμμένη. Τί κοιτάζει; Κανένα μυρμήγκι; Κανένα μικρὸ ἔντομο ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἅμα τὰ πιάσης γίνονται ὀλοστρόγγυλα σὰν μικροὶ κόσμοι;

Μόλις ἀκούσει τὴ φωνή μου σηκώνει τὰ μάτια της. Ἀπὸ τοὺς γύρους τῶν ζωντανῶν πετραδιῶν προβάλλει ἡ παλιὰ ἔκφρασή τους.

— Πᾶμε μέσα νὰ σοῦ δείξω τὸ σπίτι μου...

Ἀνεβαίνουμε τὰ λίγα σκαλιὰ καὶ στεκόμαστε κάτω ἀπὸ τὴν τέντα. Ἡ ἀνοιχτὴ πόρτα ἀφήνει νὰ φαίνεται τὸ χαρωπὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ.

— Έδῶ θὰ ἡσυχάσης...

Τὸ χαμόγελο ποὺ δὲν ἔχει φύγει ἀπὸ τὰ χεῖλη μας γίνεται ὅλο κάτι πιὸ πολὺ, πάει νὰ γίνη γέλοιο.

Ἀνεβαίνουμε καὶ τὴν ἄλλη σκάλα. Τὸ δέντρο ποὺ σκιάζει τὴν ταράτσα σκύβει ἀπάνω μας.

II

Μερικὰ πράματα ἐνῶ βασανίζεται ὁ ἄνθρωπος ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ, τὰ βλέπει μὲ τὴν ἀπορία ποὺ θὰ εἶχε ἂν δὲν ἐγίνονταν καὶ ἔμενε μὲ τὸν κόπο. Εἶναι δικὰ του ἢ μήπως θὰ τὰ χάσῃ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ; Νὰ τὰ πιστέψῃ; Ἕνα κομμάτι γῆ μὲ δέντρα καὶ ἀνάμεσά τους ἡ στέγη. Εἶναι ἀπὸ πέτρα ἢ μήπως εἶναι ἀπὸ τὴν ἄχνη τοῦ ὀνείρου καὶ ὥς ποὺ ν' ἀνοιγοκλείσῃ τὰ μάτια του θὰ διαλυθῇ; Αἰσθάνομαι σὲ ἐνέργεια ὅλες τὶς αἰσθήσεις μου, ὥς καὶ κεῖνῃ τὴν ἄγνωστην ἔκτη, ποὺ εἶναι δυνατώτερη ἀπὸ τὶς ἄλλες καὶ σὲ κάνει νὰ ζῆς πιὸ πολὺ.

— Βλέπεις τὸ βουνό; Ὁλοστρόγγυλο, γεμάτο πεῦκο. Καὶ ἀπὸ κεῖ... εἶδες ἀπὸ κεῖ;...

Ἡ δροσιά, διαπερνώντας τὰ ροῦχα μας
μπαίνει ὡς μέσα. Ἡ δροσιά, αὐτὴ τὴ στιγμή,
εἶναι καλὴ ὅσο δὲν ὑπῆρξε κανένας ἄνθρωπος.

Γυρίζουμε πίσω. Τὰ παλιά μας εἶναι πολλὰ
καὶ τὰ νέα μας λίγα. Θυμᾶται τὸ καμαράκι της
καὶ γὰρ τὰ χρόνια ποὺ ἤμουν ἄρρωστη καὶ δὲν
μποροῦσα νὰ κάνω τίποτε.

Μοῦ λέει:

— Ὅσα μᾶς ἔλειπαν τὰ εἴχαμε μὲ τὴ φαντασία.

— Παντοῦ μᾶς ἀκολουθοῦσε τὸ πράσινο.

Μοῦ φαίνεται πὼς βλέπω τὸ ἀγιόκλημα τῆς
πλαϊνῆς αὐλῆς, ποὺ τὴν ἀνοιξὴ ἀπλωνόταν ὡς
τὸ παράθυρό σου γιὰ νὰ σοῦ δώσῃ τὸ λου-
λούδι του.

— Ἐκεῖ πέθανε ἡ μητέρα μου...

Ἡ σκιά τῶν περασμένων σιγὰ σιγὰ ἀπλώ-
νεται ὡς ἐδῶ ποὺ εἴμαστε σήμερα. Ξαναγίναμε
δυὸ γυναῖκες ἀπαρηγόρητες. Στὸ καμαράκι
της μόλις μπορεῖ νὰ γυρίσῃ κανεῖς.

— Μεῖνε νὰ φᾶμε...

Ἀπὸ τὴν εἰκόνα ὁ Χριστὸς μοιράζει τὸν
ἄρτο μὰ στὸ τραπέζι μας τὸ φαῖ εἶναι λιγοστό.

Ὅστερα βρισκόμαστε, τάχα, στὸ σπίτι μου.
Δὲν ἔχω φωτιὰ καὶ κρυώνει...

III

Ἡ τέντα μαζεύεται. Τὸ δειλινὸ πέφτει στὸν κόσμον σὰν εὐλογία. Αὐτὴ τὴν ὥρα τὰ παιδία λένε τὴν προσευχή τους: «Θεέ μου, ἔχε καλὰ τὸν πατέρα μας, τὴν μητέρα μας, τὰ ἀδέρφια μας, ὅλον τὸν κόσμον. Καλοξημέρωσέ μας...

Περπατοῦμε ἀργά. Γύρω μας ἡ βλάστηση τρέμει. Σιγὰ σιγὰ γινόμαστε πάλι αὐτὸ πὺν εἴμαστε, ἐρχόμαστε στὸν σημερινὸν ἑαυτὸ μας. Εἶναι ἀρκετό. Τί ὑπῆρξαμε τάχα; Ἕνα σπειρὶ σιτάρι πὺν μόλις χωροῦσε στὸ στόμα τοῦ νεογέννητου πουλιοῦ.

Σὰ νὰ χαμογελοῦμε...

ΠΡΟΑΙΣΘΗΜΑ

Απὸ τὸν προθάλαμο ἀκούω νὰ ἔρχονται
ψιθυρίσματα καὶ ἓνας ἄλλος ἦχος πολὺ
ἐλαφρὸς, σὰν κάποιος νὰ κλαίῃ καὶ βάζει τὸ
μαντίλι στὸ στόμα του γιὰ νὰ μὴν ἀκουστῇ.
Μοῦ φαίνεται πὼς ξεχωρίζω τὴ φωνή της,
ἀδύνατην σὰν κλωστή. Θ' ἀφήσω τὸ ἀκουστι-
κό, δὲν μπορῶ ἄλλο, Μὰ πάλι πὼς νὰ τὸ ἀφήσω
ἂν δὲ μάθω;... Οἱ ὁμιλίες σβύνουν, ὁ προθά-
λαμος ἡσυχάζει. Τὸ κάλεσμά μου ἀκούγεται
σὰν φωνὴ ἀνθρώπου στὴν ἔρημο.

Κάποιος θὰ ἔρθῃ, δὲ γίνεται... Καὶ ἅμα
ἔρθῃ, θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ φωνάξῃ τὴν ἴδια.
Νὰ τῆς πῇ πὼς δὲν τὴν ζητεῖ κανένας ξένος
ἀλλὰ ἡ παιδικὴ φίλη της. Ἐκείνη ποὺ ἔπαιζαν

μαζὶ ὅταν ἦταν μικρὲς καὶ ἔκαναν τὶς μεγάλες, βάζοντας μακριὰ φορέματα καὶ στὰ μαλλιά τους στεφανάνκια ἀπὸ λουλούδια ἢ κρεμαστὲς κορδέλλες... Ἄν ὅμως ἔχη συμβῇ ἐκεῖνο ποὺ φοβᾶμαι καὶ δὲν μπορέσει νὰ κατεβῇ, ποιὸν θὰ ζητήσω; Τὴν γυναῖκα ποὺ μεγάλωσε τὸ παιδὶ καὶ ὅταν τοῦ μιλῇ παίρνει ἀκόμα καὶ τώρα τὴν παλιά, τραγουδιστὴ φωνή της; Ὅχι, κανέναν ἄλλον δὲν μπορῶ νὰ ζητήσω, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φίλη μου. Τὶ θὰ τοῦ πῶ καὶ τί θὰ τὸν ρωτήσω; Θὰ τὸν ρωτήσω ἂν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ ποὺ προαισθάνομαι καὶ εἶδα στὸ ὄνειρό μου; Μπορεῖ νὰ μὴν ἔγινε τίποτε. Καὶ ἂν ἔγινε, νὰ ἔβαλε ὁ θεὸς τὸ χέρι του, ὅπως τόσες φορὲς τὸ ἔχει κάνει καὶ τὸ παιδὶ νὰ γλύτωσε. Καὶ αὐτὴ τὴ στιγμή ποὺ ἐμένα τρέμει ἡ καρδιά μου, ἡ μητέρα καὶ κείνη ποὺ τὸ ἀνάθρεψε νὰ κάθονται κοντά του καὶ τὸ παιδὶ ἀκουμπιστὸ σὲ πουπουλένια μαξιλάρια νὰ τοὺς διηγῆται τί εἶδε ὡς ἐκεῖ ποὺ ἔφτασε... Ἦταν θαμπὰ ἀκόμα. Μόλις ἄρχισε νὰ καλοβλέπῃ τὸ γύρισαν πίσω. Μὰ ἂν εἶναι ἔτσι, στὶς φίλης μου τὸ σπῖτι θὰ ἐτοιμάζουν γιορτὴ, μεγάλη γιορτὴ καὶ κάτω οἱ γυναῖκες θ' ἀνοίγουν γιὰ τὰ γλυκὰ τὰ φύλλα...

Οἱ πόρτες τοῦ προθαλάμου φαίνεται πῶς εἶναι κλειστὲς καὶ ὁ ἦχος ποὺ κάνει τὸ κάλεσμα χτυπᾷ στοὺς τοίχους καὶ κατακαθίζει. Κανεὶς δὲν ἔρχεται. Ἡ μητέρα θὰ εἶναι ἀπάνω μὲ τὸ παιδί, οἱ ὑπηρέτες στὸ ὑπόγειο καὶ τὸ μεσαῖο πάτωμα τῆς ὑποδοχῆς θὰ ἔχη μείνη... πῶς θὰ ἔχη μείνη;...

Ἡ ἀπόσταση ποὺ μᾶς χωρίζει εἶναι μεγάλη. Πρέπει νὰ πάρω τὸ λεωφορεῖο καὶ ἀπὸ τὸν τελευταῖο σταθμὸ νὰ περπατήσω κανένα τέταρτο. Εἶχα πεῖ στὴ φίλη μου νὰ μὴν καθίσω τόσο μακριά. Εἴμαστε ἄνθρωποι, δὲν ξέρουμε τί μᾶς συμβαίνει. Ὁχι μόνο μὲ τὰ κακὰ ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ καλὰ τῆς τύχης.

—Κανένα βράδυ τῆς εἶπα, θὰ θέλῃς νὰ πᾶς κάπου μὲ τὸ παιδί σου καὶ δὲ θὰ μπορῇς, γιατί θὰ εἶναι δύσκολη ἡ ἐπιστροφή. Καὶ ἂν πᾶτε, ντυμένη ἐσὺ τὸ βραδινό σου φόρεμα καὶ κεῖνο τὰ καλὰ του, πῶς θὰ γυρίσετε;

Θυμᾶμαι ποὺ μοῦ ἀπάντησε μὲ ἡρεμη, τραγουδιστὴ φωνή:

—Θὰ μποῦμε στὸ χρυσὸ ἀμάξι μὲ τὰ χρυσὰ ἄλογα ποὺ θὰ μᾶς ἔχη στείλῃ ἡ σελήνη...

—Καὶ ἂν βρέχῃ;...

— Θ' ἀκουμπήσω στὸ χέρι του καὶ θὰ τρα-
θήξουμε τὸ δρόμο μὰ δὲ θὰ βραχοῦμε...

Νὰ τώρα ποὺ δὲν μπορῶ νὰ πάω νὰ τὴν δῶ.
Καὶ ὁμως πρέπει νὰ πάω, γιατί δὲν ἔχει ἄλλον
ἀπὸ μένα. Εἶμαι ἡ παιδικὴ φίλη της. Νὰ πάρω
τὸ δρόμο, θὰ μοῦ πῇ. Τὸ ξέρω καὶ θὰ τὸν πάρω.
Μὰ ποὺ θὰ τύχω; Σὲ χαρὰ ἢ σὲ λύπη; Ἄν ἔχη
χαρὰ τὸ σπίτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ βιαστῶ. Καὶ
ἂν ἔχη λύπη, πρέπει νὰ τὴν συλλογιστῶ πολὺ,
νὰ τὴν πιστέψω καὶ νὰ ἐτοιμαστῶ.

Καλὴ μου φίλη, μητέρα τοῦ μοναχογιοῦ,
πῶς θὰ σὲ ἀντικρίσω; Τί θὰ σοῦ πῶ; Πῶς θὰ
ἰδῶ τὰ μάτια σου; Ὅχι, μάτια δὲ θὰ ὑπάρχουν.
Θὰ ἔχουν σβύση, θὰ ἔχουν χυθῇ, θὰ εἶναι δυὸ
μάτια ποὺ οὔτε ἡ ἀνάμνηση ἐκείνων ποὺ εἶχες
δὲ θὰ τοὺς ἔχη μείνη. Καὶ θὰ καθίσω πλάϊ σου
χωρὶς νὰ σοῦ μιλήσω...

« Ὁ γιός μου... » ἔλεγες πάντα καὶ ἀνησυ-
χοῦσες. Γιατί ἀνησυχοῦσες; Τώρα καταλα-
βαίνω. « Ὁ γιός μου... ἔλεγες καὶ ἔτρεμες.
Τίποτε δὲν τὸν εὐχαριστεῖ. Θέλει τὸν οὐρανὸ
μὲ τ' ἄστρα. Πῶς νὰ τὸν κατεβάσω νὰ τοῦ τὸν
δώσω; Καμμιά ἀνεμόσκαλα δὲ φτάνει ὥς ἐκεῖ

ψηλά. Ἡ παράκλησή μου πάει ὡς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ γυρίζει πίσω. Γιά γυναῖκα του ὀνειρεύεται τὴ βασιλοπούλα ποὺ γνώρισε στὰ λόγια μου, ὅταν ἦταν μικρός. Καὶ σὲ μᾶς εἶπαν ἱστορίες μὲ βασιλόπουλα μὰ δὲν τὰ ζητήσαμε. Οἱ καρδιές μας, ἀπλές, γυναικεῖες καρδιές, δὲν πήγαιναν στὰ μεγάλα. Θέλαμε ἀγάπη καὶ αὐτὸ μᾶς ἔφτανε. Στὰ μεγάλα πήγαν ἀργότερα. Ὅταν ἐγὼ ἔκανα τὸ παιδί μου καὶ σὺ ἔμεινες μὲ τὰ χέρια ἀνοιχτά...»

Κάποτε ἄλλοτε πάλι μοῦ εἶπες πὼς δὲν τοῦ ἀρέσουν οἱ ἄνθρωποι. Σὲ ρώτησα: «Μὲ ποιὸν θὰ ζήσης;» Δὲν μοῦ ἀποκρίθηκες. Ἄν ξέρης νὰ μιᾶς, ξέρεις πὶδὲ καλὰ νὰ σωπαίνης. Στὰ μάτια του μὲ τὸ σχῆμα τῆς πανσελήνου, ἔβλεπες νὰ περνοῦν κάτι περίεργα εἶδωλα. «Φοβᾶμαι...» ψιθύριζες, καθὼς καθόμαστε ἐκεῖ ποὺ ἔπεφτε ἡ σκιά. Ἐκανε νὰ κρατήσης τὰ χεῖλη σου μὰ δὲ μπόρεσες. Σκιστήκαν κι ἔβαλες μιὰ φωνὴ ποὺ ἀκόμα τὴ θυμᾶμαι. «Τὶ νὰ κάνω νὰ μὴ μοῦ πάθῃ τίποτε;...» Μοῦ ἔπιασες τὰ χέρια. «Ἄχ, μὰ ἐγὼ δὲν ξέρω ἀπὸ παιδιά, δὲν ἔγινα μητέρα». «Πὲς πὼς ἔγινες...» Σὲ κοίταξα καὶ σὲ εἶδα ἔτσι ποὺ ἔκλαψα.

Τὸ μεγαλεῖο σου εἶναι φοβερό. Πῶς νὰ σὲ πῶ; Μητέρα τοῦ Χριστοῦ; Καὶ ἂν ἔχη γίνῃ αὐτὸ πὺν προαισθάνομαι, πῶς θὰ μπορέσω νὰ σὲ παρηγορήσω; Ὁχι, δὲ θὰ ἤθελα νὰ σὲ πῶ τίποτε, ἀλλὰ νὰ νιώθω πῶς εἶσαι μιὰ μητέρα εὐχαριστημένη καὶ ἡσυχη.

Οἱ πόρτες τοῦ προθαλάμου θὰ εἶναι ἀκόμα κλειστές, γιατίι ἂν καὶ τόσην ὥρα ζητῶ κάποιον, κανεὶς δὲν ἔρχεται νὰ μοῦ μιλήσῃ. Ἀφήνω αὐτὸ πὺν κρατῶ. Ἴσως θὰ εἶναι καλύτερα νὰ μὴ μάθω.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΠΟΓΟΝΟΣ

Οἱ ξένοι ἔφυγαν χωρὶς νὰ καταλάβουν τίποτε καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ. Τί μποροῦν νὰ καταλάβουν οἱ ἄλλοι καὶ ἀπὸ τὸν πιὸ κοινὸν ἄνθρωπο; Ἐμείναμε μεταξὺ μας. Οἱ τελευταῖοι μιᾶς πολὺ παλιᾶς γενηᾶς, ποὺ τὰ ἄτομά της ἔβλεπαν διαδοχικὰ τὸν ἥλιο καὶ ἔγερναν στὴ γῆ, ἀφοῦ μετάδιδαν σὲ κάθε νεώτερον ἀπὸ μᾶς, μὲ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴ ζωὴ, ὄλο καὶ πλουσιώτερο τὸ νόημα τοῦ θανάτου. Ἐμείναμε μεταξὺ μας. Κάτω ἀπὸ τὴν προγονικὴ λάμπα καὶ ἀνάμεσα σὲ ἄδεια καθίσματα. Κοντὰ-κοντὰ τὰ καθίσματα, σὰν καὶ θὰ ἔρθουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μιλήσουν. Μὰ οὔτε πάλι μπορῶ νὰ πῶ ὅτι χάθηκαν ὅλοι ἐκεῖνοι, ἀφοῦ τὰ πράγματά τους βρῖσκονται ὅπως τὰ ἀφῆκαν καὶ τὰ ροῦχα τους

εἶναι χλιαρὰ ἀκόμα ἀπὸ τὸ σῶμα τους. Ἐγὼ ἢ ἴδια τὰ συγυρίζω κάθε πρωὶ καὶ τὰ βάζω ἀναριχτὰ στὶς καρέκλες, σὰν καὶ θὰ ἔρθουν νὰ τὰ φορέσουν. Τὰ ὕφαντά μας ἐχάλασαν ἀπὸ τὴ χρῆση. Ὅσα εἶχαν τὸ ἐμβλημα τῶν παλαιότερων προγόνων μας τὰ ἔλυωσαν οἱ νεώτεροι καὶ τῶν γονέων μας, ἐμεῖς τὰ παιδιά. Καθὼς περνᾷ τὸ αἷμα στὶς φλέβες μας, ἔτσι πηγαίνει καὶ τὸ βιὸς τοῦ σπιτιοῦ μας ἀπὸ τὸν ἓνα στὸν ἄλλον. Ζοῦμε μεταξύ μας Μάτια ἀνοιχτά, πὺ νοσταλγοῦν ἐκεῖνα πὺ ἔκλεισαν. Χέρια πὺ χαίρονται καὶ ἄλλα ἀκουμπημένα γιὰ πάντα. Ζοῦμε μεταξύ μας ἀπὸ γενεὲς γενεῶν. Στὰ ματογυᾶλια τοῦ πατέρα μου ἔχει σταθεῖ τὸ ἀνάβλεμμά του καὶ στὴν τσόχα τῆς πολυθρόνας του ἔχει ἀποτυπωθεῖ τὸ ἀκούμπημά του. Κάποτε βουλιάζουν καὶ οἱ σούστες της, ἀκούω τὸν κούφιο θόρυβο, ἐκεῖ πὺ εἶμαι ἑτοιμὴ νὰ μὲ πάρῃ ὁ ὕπνος καὶ λέω: «νὰ ὁ πατέρας!...» Καὶ τὸ κορίτσι πὺ δὲ ζῇ πιά, πόσες φορὲς τὸ βλέπω νὰ βηματίζει ἀνάερο μέσα στὶς κάμαρες, μὲ τὸ τελευταῖο, ἄσπρο μακρὺ χιτῶνι καὶ στὸ χέρι τὸ ἄνθος. Ζοῦμε μεταξύ μας, γιορτὴ καὶ καθημερινή, ἀψηφώντας τὸ χρόνο, γιὰτὶ μᾶς φέρνει τὸν ἕναν κοντὰ στὸν ἄλλον, ἢ μνήμη τῶν δικῶν

μας πὺν ζοῦν. Μορφὲς περασμένες καὶ σημερινές, κάτω ἀπὸ τὴν προγονικὴ λάμπα καὶ γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι μὲ τὰ ἀνεξήγητα ἱερογλυφικὰ τῆς ζωῆς. Ποιὸς μᾶς ἐκάλεσε καὶ τί συναχτήκαμε ἐδῶ νὰ σκεφθοῦμε; Μορφὲς παλιές καὶ καινούργιες σὲ κύκλο σὰ δαχτυλίδι, πὺν ὅμως ὅλες εἶναι ἀληθινές. Ὁ ἄντρας μου... πὺς μπορῶ νὰ πῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκεῖνος ὁ ἄντρας, ἀφοῦ τὰ βλέμματά μας ἀνταμώνονται παντοῦ, σὰ δυὸ πουλιὰ πὺν πίνουν ἀπὸ τὸ ἴδιο νερό; Ζοῦμε μεταξύ μας. Ποιοί; Ἄς μὴ μιλήσω σὰν τοὺς ἀνθρώπους πὺν ἔχουν παρελθόν. Γιατὶ ἂν οἱ πρόγονοί μας ἐχάθηκαν, ἡ ψυχὴ τους πνέει γύρω μας καὶ ζοῦν οἱ συνήθειές τους. Μόλις ἔσθυσε ἡ φωτιὰ στὸ θυσιαστήριο, ἀνάφθηκε τὸ λάδι μπροστὰ στὴν εἰκόνα, πὺν κάθε μέρα ἡ δύση τῆς ἀνανεώνει τὰ τριαντάφυλλα. Τὸ τζάκι καίει, ὅλα εἶναι ζεστά, εὐπροσήγορα, εἰρηνικά. Γύρω μας τὰ ἴδια σκευὴ μὲ τὴν παμπάλαιη τέχνη τῶν πρώτων ἐλλήνων, τὰ ἴδια ἀντικείμενα, ὅπως ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸ σεβασμιο χέρι ἐκείνων πὺν τοὺς ἔκανε ἀθανάτους ἡ τέχνη τους καὶ ἡ μνήμη μας. Τὰ ἴδια ὑφάσματα πὺν ἂν καὶ ἔχουν λυώσει ἀπὸ τοὺς προγόνους μας, ἡ ἀφή μας δὲν ἔπαυσε νὰ δια-

τηρῇ τὴν αἰσθησὴ τοῦ εὐγενικοῦ ὕλικου τους.
Ζοῦμε μεταξύ μας. Ἕνας κύκλος ἀπὸ μικροὺς
καὶ μεγάλους, ἀπὸ σκεπτικά καὶ γελαστὰ πρό-
σωπα, πὺν θὰ ζοῦν, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχη ἓνας
ἀπὸ μᾶς. Πόσοι εἴμαστε; Οὔτε κι αὐτὸ μπορῶ
νὰ τὸ πῶ. Δὲ μοῦ πάει τὸ στόμα. Στὸ σπίτι
μας ἀκούγονται κάτι βήματα ἀραιά, ἀραιά,
σὰν τοὺς ἤχους πὺν φτιάνει ἡ φαντασία. Ὁ
ἀέρας εἶναι ἀκίνητος καὶ τὸ ριπίδι ἀπομένει
ἀνοιχτὸ σὰ νὰ ζητῇ τὸ χέρι πὺν τὸ κρατοῦσε.
Ἀπὸ τὰ παράθυρα φαίνεται ἓνα ἄπειρο ἀμε-
τάβλητο. Εἶναι ἡ αἰωνιότης; Καὶ κάτι κῆποι
μακρυνοί, πὺν νομίζει κανεὶς ὅτι ποτὲ δὲν τοὺς
ἐπάτησε ἄνθρωπος. Ζοῦμε μεταξύ μας. Ἐσεῖς...
πὺν δὲν πιάνετε τόπο, οὔτε βγάζετε μιλιὰ καὶ
ἐγὼ — ἡ γῆ ποῦ σᾶς δέχτηκε ὅλους. Μόνο πὺν
σὲ λίγο θὰ κλείσω τὰ μάτια καὶ θὰ πεθάνετε...